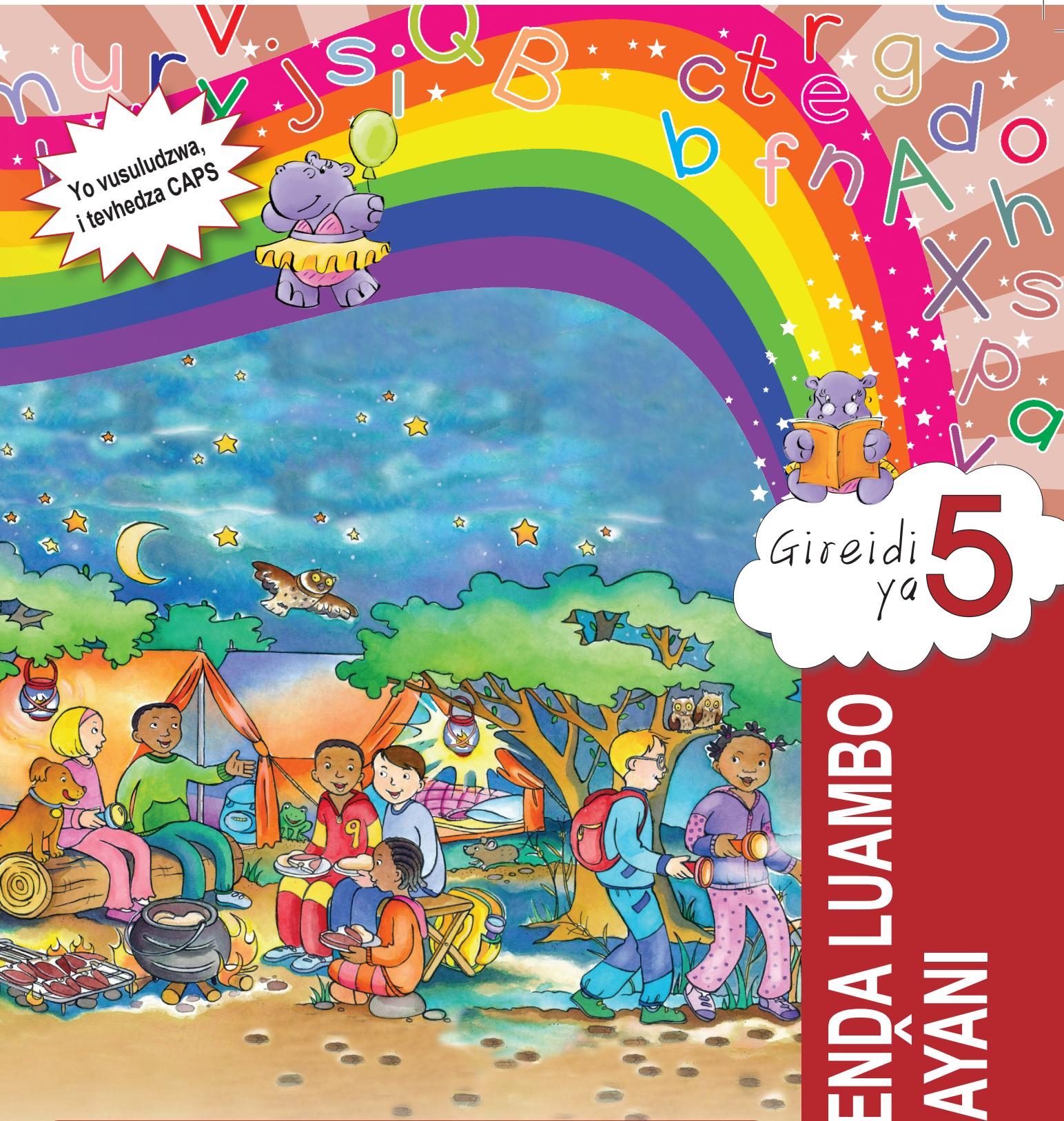

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI

Gireidi
ya
5

TSHIVENDA LUAMBO

Bugu ya 2
Themo dza
3 & 4

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI – Gireidi ya 5 Bugu ya 2

ISBN 978-1-4315-0112-0

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Dzina:

Kilasi:

ISBN 978-1-4315-0112-0

**TSHIVENDA HOME LANGUAGE
GRADE 5 – BOOK 2
TERMS 3 & 4**
ISBN 978-1-4315-0112-0
THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.
8th Edition

- Bugu dza mishumo dzi re kha tselano iyi:
- Luambo lwa Nyengedzedzo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzothé dza tshiofisi)
- Luambo lwa Nyengedzedzo Gireidi 4–6 (Nga Luisimane)
- Litheresi ya Luambo lwa Hayani Gireidi 1–6 (Nga nyambo dzothé dza tshiofisi)
- Mbalo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzothé dza tshiofisi)
- Mbalo Gireidi 4–9 (Luisimane na Afrikaans)
- Zwikili zwa Vhutshilo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzothé dza tshiofisi)

Kunwalele

Vho Angie Motshetka
Minista wa Muhasho wa
Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa Pfunzo
ya Muteo

Bugu idzi dzo iñwalelwa vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Angie Motshetka na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Enver Surty.

Bugu dza mishumo dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshiñwe tsha zwithu zwihiwlwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi two ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo ja uri bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha linwe na linwe khathihi na u vha na vhuñanzi uri vha khunyeledze kharikuñamu yothe. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo li no bva lì mibiluni uri vhana vha do diphi a nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha do diphi a na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

Dilugiseni

Rerani na tshigwada tshanu uri ni kuvhanganye mihumbulo. Shumisani mepe wa mihumbulo kha u dzudzanya mihumbulo yanu siani ja puloto, vhaanewa/vhabvumbedza na fhethuvhupo.

Mvetamveto

Nwalani mvetamveto yanu ya u tou thoma. Elekanyani nga lushaka lwa vhathetshellesivhañaleli, tshivhumbeo na phara iñwe na iñwe.

Vusuludzani

Vhalani mvetamveto nga lito ja u sasaladza ni wane mbigelamurahu i no bva kha vhañwe nga inwi kiñasini na mudededzi wanu.

Dzudzanyani

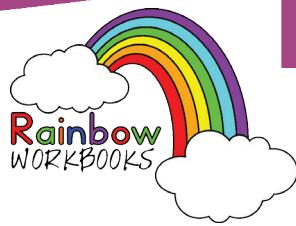
Dzudzanyani nga u lola mupelelo na ndongazwiga. Itani ndulamiso ya mvetamveto.

Andadzani

Nwalani mvetamveto yanu ye ya dzudzanywa na u lulamiswa, sa one mañwalwa a u khunyeledza.

Gireidi
ya **5**

L u a m b o i w a
h a y a n i

NGA TSHIVENDA

Heyi bugu ndi ya:

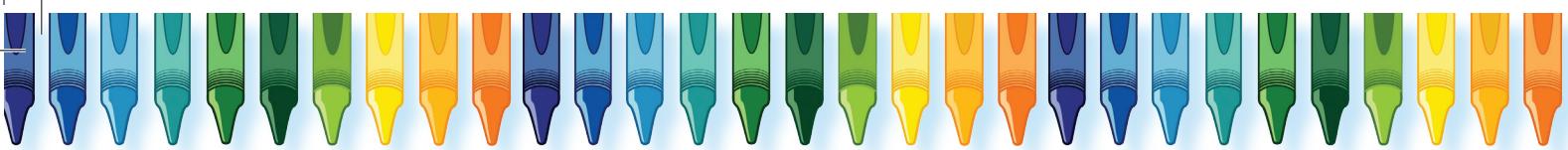

TSHIVENDA

Bugu ya

2

TSUMBANDILA DZA U SHUMISA IYI BUGU YA MISHUMO

Bugu ya Mishumo ya vhuimo ha vhukati ha ngudo ya Luambo lwa Hayani i a vha tanganedza. Vhuimo uhu ha vhukati ha ngudo dza Luambo lwa Hayani ho itelwa u alusa vhukoni ha luambo kha vhagudi uri vha kone u alusa zwikili zwavho zwa u davhidzana hu no itwa vhutshiloni, khathihi na u alusa zwikili zwa u guda funzoni ri tshi buđa na kharikhulamu. Ri na fulufhelo lauri vha do zwi vhona uri iyi Bugu ya Mishumo i thusa vhagudi kha u alusa vhukoni uhu he ha bulwa.

Kha vha shumise Bugu ya Mishumo khathihi na zwiwe zwiko zwi re hone. Kha vha tole CAPS ya Vhuimo ha Vhukati ya Luambo lwa Hayani.

Bugu ya Mishumo iyi yo dzudzwanywa hu tshi tevhedza zwitendeledzi zwa vhege mbilimbili zwa CAPS. Vha do tanganana na migaganyo ya zwine zwa do funzwa kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege idzi mbili kha masiařari 1, 35, 69 na 103 a iyi Bugu ya Mishumo. Tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili tsho vhekanywa uri tshi katele zwikili zwi tevhelaho zwa luambo:

1 U thetshelesa na U amba (Oraja) – awara dza 2 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri ambe

Vhagudi vha tea u newa zwikhala tshifhinga tshothe zwa u alusa zwikili zwavho zwa U thetshelesa na U amba zwa u kuvhanganya ngazwo mafhungomatsivhudzi, vha tandulula thaidzo na u bula mihibulo yavho na kuvhonele kwavho kwa zwithu. Bugu ya Mishumo i na nyito dzi re na tshivhalo dza u amba na u thetshelesa dzine vhone vha nga dzi shumisa u itela u vha na vhułanzi uri vhagudi vha wana zwikhala musi na musi zwa u ita ndowendowe dza u tou amba.

2 U vhala na U Talela – awara dza 5 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri vhale

CAPS i lila uri vhagudi vha vhale na u talela zwibveledza zwa marwalwa magede na tshaka dza marwalwa nngede kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Hafha hu katela u vhala: nganeapfufhi (zwitiori zwipfufhi), folokuloo (ngano), nganetshelomune, marwalo, imeili, zwinwalwa kha dayari, matambwa, atikili dza gurannda, atikili dza magazini, inthaviwu dza radio, vturendi, marwalwa a u tuwedza, khungedzel, ndaela, ndaedzandila na kuitelwe kwa zwithu. I tshi inga kha zwenezwi, CAPS i lila uri vhagudi vha vhale marwalwa a re na mafhungomatsivhudzi a u tou vhona: mimepe, tshati, dzithebuļu, nyolo, mepe ya mihibulo, tshati dza mutsho, phositar, ndivhadzo, zwifanyiso na dzigirafu. Vha do wana hu na zwibveledza zwa marwalwa zwi re na tshivhalo kha iyi Bugu ya Mishumo.

CAPS i bula maitele a u vhala ane a vha maga a thangelauvhala, u vhala na thevhelauvhala. Vha do tanganana na thalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuvhalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya bugu iyi.

3 U nwala na U nekedza – awara dza 4 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri nwale

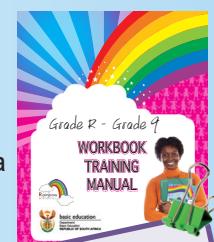
CAPS i lila vhagudi vha tshi ita ndowendowe dza u nwala musi na musi dza mafhuno o fhambananaho. Bugu ya Mishumo iyi i na fureme dza u nwala ngadzo khathihi na nzunzanyo dzi no do duđumedza vhagudi vha tshi bveledza zwibveledza zwa u tou nwala, zwa u tou vhona na zwa midia minzhi. Vha do tanganana na thalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuwalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya iyi Bugu ya Mishumo.

4 Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo – awara ya 1 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

LUAMBO

CAPS i vha newa mutevhe wa Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (zwiteñwa) zwine zwa tea u funzwa kha gireidi inwe na inwe. Iyi Bugu ya Mishumo i dzenisa na ndowedzo nngede dza tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Nyito idzi dzi anzela u katela 'noutu/nzhele' dza u talutshedza milayo ya luambo.

- Vha tshi tođa tsivhudzo inwe kha vha tole Workbook Training Manual.

Z

W

i

r
en
g
o
m
u

Thero ya 5: Mañwalwa a tshakatshaka

Zwiotori**Themo ya 3: Vhege dza 1 - 2**

65 Tshifhinga tsha u vhala 2

U amba nga nganea.
U topola muanewa, puloto na mulaedza.
U vhala zwe zwa ūtumbulwa kha nganea.
U fhindula mbudziso dzo tou livhaho dzi no kwama nganea.
U amba nga ūtoho ya mañwalwa.
u topola muhumbulo wa mañwalwa.

66 Vhushaka 4

U ūwala phara i re na ūtoho na mafhungomatikedzi.
U ūwala manweledzo.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U shumisa masala a vhushaka.
U topola ūtalutshedzo dza mafanyisi.

67 U sengulusa bugu 6

U rera nga vhaanewa, puloto na fhetuhvhu pwo zwa bugu.
U vhala tsenguluso ya bugu.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tsenguluso.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U ūwala mafhongo ndi tshi shumisa maipfi a no bva kha phara.

68 U wala tsenguluso 8

U ūwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.
U topola maiiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho.
U shandula maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho a vha kha tshifhinga tsha zwino.
U ūwala mafhongo a tshi shumisa mapfanisi one.
U paqula maipfi a bva madungo.

69 Tshi walwa tsha dayari 10

U amba nga dayari.
U vhala tshiřwalwa tsha dayari.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tshiřwalwa tsha dayari.
U topola phambano vhukati ha nganea, nganeavhutshilo na tshiřwalwa tsha dayari.
U topola tshifhinga tsho fhiraho na mađumi.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

70 Kha ri sike zwithu 12

U ūwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.

U shumisa mađaluli, mađadzisi na mađanganyi kha u vhumba mafhongo.
U shumisa masalambuelamurahu.

71 Vho Nelson Mandela - nganeavhutshilomu e 14

U rera nga phambano vhukati ha nganeavhutshilomu e na nganeavhutshilo.
U rera nga phambano vhukati ha nganea, tshiřwalwa tsha dayari na nganeavhutshilo.
U vhala zwe zwa ūtumbulwa kha nganeavhutshilo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama nganeavhutshilomu e.
U topola pfanywa.
U topola muhumbulo muhulwane na mihibulomitikedzi kha phara.
U wana ūtalutshedzo dza maipfi na mafurase.
U bula muhumbulo wawe.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

72 Nganeavhutshilo 16

U ūwala nganeavhutshilo ya khonani.
U vhekanya mafhungomatsivhudzi.
U shumisa zwiga zwa u vhala.
U shumisa mirero na maidioma.

Ma walwa magudisi Themo ya 3: Vhege dza 3 - 4

73 U kungwa 18

U amba nga zwipi a zwa khungedzelo.
U rera nga khungedzelo.
U vhala khungedzelo ya mu atisano wa u dizaina khungedzelo.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama khungedzelo.
U sikena khungedzelo.

74 Itani khungedzelo 20

U pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo.
U topola ūthukhufhadzo ya maipfi.
U ūwala zwivhumbeo zwone zwa mađaluli.
U ita ndongazwiga mafhungoni a tshi shumisa khoma na zwidevhe.

75 Zwiliwa, matakadzambili! 22

U amba na tshigwada tshawe nga risipi ine a i funesa.
U vhala khungedzelo ya zwiliwa zwa thangelatshiswi ulo.

U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U ūwala mafhongo sa maambwa.

76 Khungedzelo ya notshi dza mutoli 24

U pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo.
U ita khungedzelo a tshi shumisa maipfi na mafurase o tou lumbamaho khathihhi na maipfi na mafurase a n ne mune.
U ūwala mafhongozwao.

77 Thyetha ya vhana 26

U amba nga phambano vhukati ha filimu na ūtano li no tou ūtalelwu.
U amba nga ūtano le a vhuya a ūtalela khathihhi na u ūtluwedza tshigwada tshawe uri tshi li ūtalelevho.
U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U ūtalutshedza ūtalutshedzo dza mafurase.

78 Thyetha yangavho 28

U pulanelia khungedzelo ya ūtambwa ja tshikolo.
U ūwala khungedzelo ya ūtambwa ja tshikolo.
U dzudzanya khungedzelo.
U topola maiti na mađadzisi.

79 Mutatisano wa khomphiyutha 30

U rera nga u dzhena mi atisanoni.
U amba nga ndeme ya khomphiyutha.
U vhala khungedzelo ya u ita khomphiyutha ntswa nahone i sa fani na dziniwe.
U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U livhanya mafurase na maipfi e a shumiswa kha khungedzelo.

80 Dizaini yanga n ne mune 32

U topola ūtalutshedzo dza mafurase e a shumiswa kha khungedzelo.
U ūwala ūtalutshedzo pfufhi ya dizaini ya khomphiyutha.
U fhedzisa mafhongo a tshi shumisa maiti one.
U pulanelia, u ita na u dzudzanya khungedzelo ye ya itelwa mu atisano.

Tshifhinga tsha u vhala

Kha ri ambe

Anetshelani kīlasi nga nganea ye na vha ni tshi khou i vhala. Ni vhe na vhułanzi uri ni vha vhudza dzina ḥa nganea iyi, vhaanewa vhayo, hu bvelela mini kha nganea, mulaedza wa nganea na uri ndi nga mini vha kīlasi yanu vha tshi tea u i vhala.

Kha ri vhale

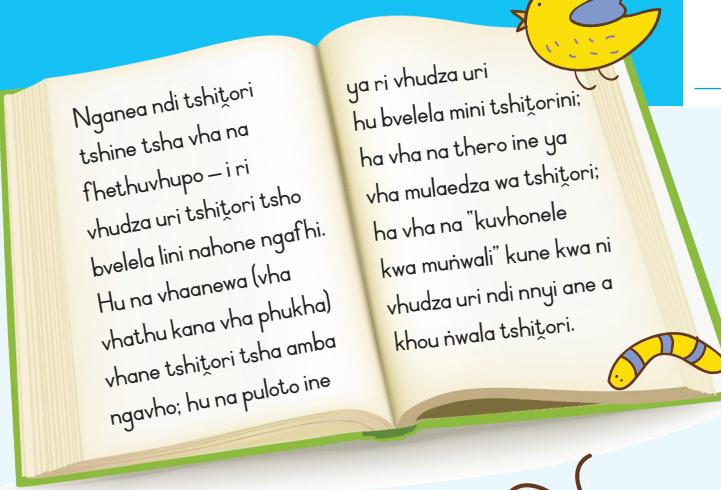
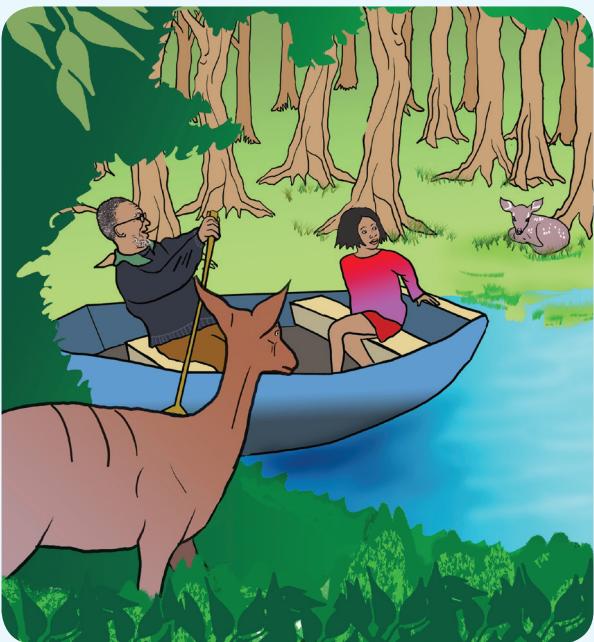
"The Forever Whale"

Sarah Lean

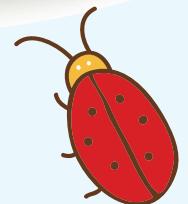
Makhulu vha mbo kokodza mveki dza dzhena tshikwekweteni zwenezwi ri tshi khou tala n̄tha ha madi a no tou vhengevhenge, u swika ri tshi vhambela na khunzikhunzi. Vhuvhili hashu ro vhea misumbavhaloi kha meme dza milomo, hu si u kaidzana phosho, ngauri hafhu ri kha tshilomondundu, zwi khou itiswa ngauri ri humbula u fana. A thi ɖivhi uri makhulu vho vha vho vhona mini, tshine nda ɖivha tshone ndi uri ndi a vha fulufhela.

"Hannah, ni khou kona u i vhona nad?" Hu hevhedza makhulu.

Mivhala ya mathomathoma na mitalatalo a i vhonalesi kha luswałhaswałha lwo raliho lwa tshikovhelelo tsha Khubvumedzi tsha muvhala u no nga musuku nahone a thi koni u vhona phiringanoni ya hatsi na ɬhangā. Nda dzungudza ɬhoho.

Nganea ndi tshitoriori
tshine tsha vha na
fhethuvhupo – i ri
vhudza uri tshitoriori tsho
bvelela lini nahone ngafhi.
Hu na vhaanewa (vha
vhatu kana vha phukha)
vhane tshitoriori tsha amba
ngavho; hu na puloto ine

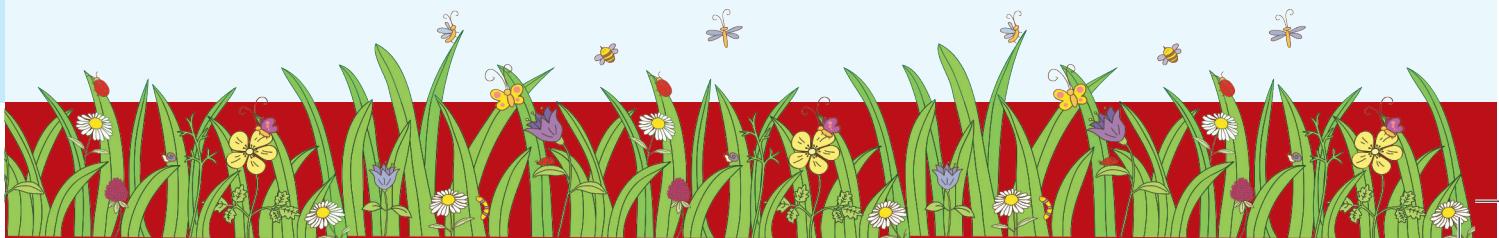
"Sedzesani," ndi Makhulu vha tshi hevhedza.

Nda mbo londa mało avho, fhedzi zwa nnzhiela tshifhinga u vhona ɬwana wa hone, o kuta o lindela. Mukumba wawe ndi muthihi na vhukhudo nga muvhala. Ndi a kona u vhona u penya ha zwifimilo, fhedzi uyu ɬwana u a zwi ɖivha uri u tea u sa tsukunya uri a si dzhene khomboni. Ndo ri u mu vhona a vho vhonala e khagalakhagala.

Nda mbo hevhedza, "Ndi ɬwana a re ełhe, a thi ri, Makhulu?" Vha mbo sumba nga ɬhoho yo sumba gona ḥa khunzikhunzi. Ntsavhutavhi (deer) yo ri sedza, i khou fhisea ngauri a i ɭodi uri mało ashu a kungwe nga ɬwana wayo, a re ngei seli na mulonga. Makhulu vha mbo mwemwela vhe vhothe.

"U do sokou ima henefha kana u do tala wa wela?" Vha zwi amba u tou nga vhone na ntsavhutavhi iyi vha a ɖivhana u bva kale. A sokou tshetee kufhinga nyana u swika Makhulu vha tshi dovha vha bva mulomo. "Ndi iwe u no tea u veka zwino,"

vha ralo. Nne na makhulu wanga ro di vha vhatu vha u fara nyendo dzo raliho lu si na tshivhala henefha mutweni wa lwanzhe na shango. Musi ri hafha ri tou vha masephenene, vhatu vhałukutuku vha no khou ɭalela lwanzhe lu re kha tshanduko vhe kha ganuko. Nda mbo tekula mveki nda thoma u veka, ndi tshi dži khwida, nda dži shuvhamisa, nda dži gagamisa, sa zwe Makhulu vha mpfundedza. Vhugabelo he phosho, phashaa, vhu tshi edza mudivhithe wa watshi. "Hannah, ndi tama u tshi elelwā tshiñwe tshihulwane hafha u itela arali ndi tshi nga hangwa."

Deithi:

"Nditsho tshine vha mmbudza, Makhulu," nda mbo ralo.

Makhulu vha mbo vhea tshanda tshavho tsha lukanda lwo honyekanaho kha bannga i re vhukati hashu. Nda imisa tshanda tshanga, tsha tswavhelele tshi tshi nga luvhale lu songo phulwaho ndila nga vhathe, nda tshi vhea ntsha ha tsha Makhulu. Zwanda zwashu zwa ita tshiulu.

"U nkhumbudze nyendonyendo dzo raliho. Dza maduvhaduvha a re tsivhafu. A no dzula mbiluni dzashu a tshi ri humbudza uri ndi riye vhonnyi."

Kha ri nwale

Ni vhona u nga ndi nga mini bugu iyi yo vhidzwa upfi *The Forever Whale?* Ni vhona u nga dzina ja nganea iyi ndi lavhu?

Hannah na makhulu wawe vha ngafhi?

Vho vha vha misumbavhaloi kha meme dza mulomo. Ngani?

Nwana wa ntsavhutavhi o vha o xelana na mme awe. Ni vhona u nga uyu nwana o dipfa hani? Ni vhona u nga mme awe vho dipfa hani?

Muhumbuloni wa Makhulu, zwe a vha vha vhona zwe vha zwi zwa tshipentshela. Ni vhona u nga ndi nga mini zwe ralo?

Makhulu wa Hannah vho no aluwa vhukuma. Ndi maipfi afhio a no ni vhudza uri zwe tou ralo?

Maduvhaduvha a dzula mbiluni dzashu a tshi ri humbudza uri ndi riye vhonnyi. Ni vhona u nga vha khou amba mini vha tshi ralo.

No no vhuya na vha na maduvha a tshipentshela ane na sa do vuwa no a hangwa? Nwalani phara ni tshi talutshedza duvha ilo.

Ni vhona u nga ndi nnyi ane a khou anetshela tshitori. Ni zwi divha nga mini?

TEACHER: Sign

Date

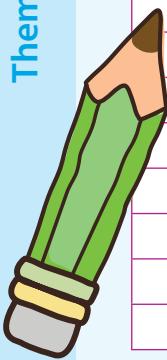

Kha ri nwale

Vhaanewa vha re tshitorini itshi ndi vha mirole mivhili yo fhambananaho – fhedzi vha na vhutama ha tchipentshela.

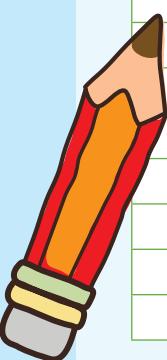
Nwalani phara nga vhutama ha tchipentshela hune na vha naho na makhulu wanu vha mukalaha kana makhulutshisadzi kana na muñwe muthu muhulane. Ni vhe na vhutanzi uri ni na fhungo li re tshohoko khathihi na mafhungomatikedzi ane a ri vhudza zwinzhi nga fhungotshoho.

Kha ri nwale

Anetshelani hafhu lungano lwa *The Forever Whale*. Ambani uri ho bvelela mini, ndi vhonnyi vhaanewa na uri mvelelo dzo vha dzifhio. Divhudziseni uri no dzenisa mafhungomatsvhudzi mahulwane naa na uri muthu ane a khou vhala zwe na nwala u a kona u pfesesa mbuno khulwane.

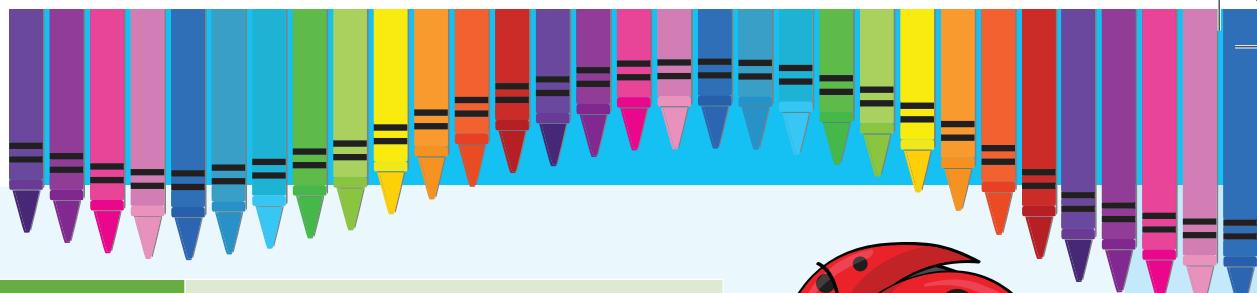
Nwalani mafhungo matanu.

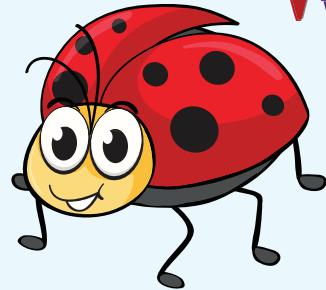
Kha ri nwale

Maipfi o swifhadzwaho a amba mini? Nangani tshalutshedzo yone i tshi bva kha mutevhe u re kha tsha u ja. Nwalani maipfi a re na muvhala kha (tshalusamaipfi) yanu.

nyelelwa	u onyana
tshilomondundu	li vho swifhala
luswathaswatha	vhudzumbamo
vhukhudo	u hwala zwi lemelaho
gagamisa	ho fhumuliwa
honyekana	zwine ra elelwa; zwa kale

Kha ri nwale

Tanganyani maipfi ni tshi shumisa **tshine** kana **vhane**.

Makhulu wanga vha na tshikwekwete. Vhatu vhavhili vha a fhelela.

Havha ndi makhulu wanga. Vha na vhu~~ṭ~~ali nga maanda.

Ro ya tshit~~ṭ~~angadzimeni. Tshi na lunako lu no mangadza nga maanda.

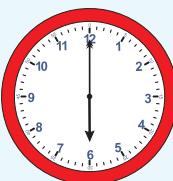
MASALA A VHUSHAKA (MASALAVHUSHAKA)

Ri shumisa masala a vhushaka a tshi kwama madzina e a bulwa u rangani, ri vha ri tshi khou bula zwinzhi nga madzina aya.

Ri a a shumisa na kha u ḥanganya mafhungo mavhili kana manzhi.
Ri a shumisa kha u amba nga vhatu kana zwitħu.

Kha ri nwale

Hannah uri vhugabelo vhu edza mudivhitho wa watshi.

U **vhambedza** kutshimbilele kwa watshi na phosho ya vhugabelo. Mbamedzo iyi i sumbedza uri vhugabelo vhu gekha tshikwekwete vhu tshi tou ongolowa nahone hu na vhudivhitho n̄tha ha madi.

Lifanyisi li vhambedza tshithu na tshiñwe li tshi shumisa **u fana na na sa** kha u ola tshifanyiso tsha maipfi.

Hu na liñwe lifanyisi tshit~~ṭ~~orini itsi: *Tsha tswavhelele tshi tshi nga luvhale lu songo phulwaho n̄dila nga vhatu.*

U khou vhambedza tshanda tshawe na mini?

Mbamedzo iyi i sumbedza mini?

Ni vhona u nga tshanda tshawe tshi fhambari nga mini na tsha makhulu waw?

67 U sengulusa bugu

Kha ri ambe

Shuman ni kha zwigwada.

Bugu ine na i funesa ndi ifhio? Talutshedzani kilasi nga bugu iyi: fhethuvhupo hayo, vhaanewa/vhabvumbedzwa, puloto na uri ndi nga mini bugu iyi yo tea u vhaliwa.

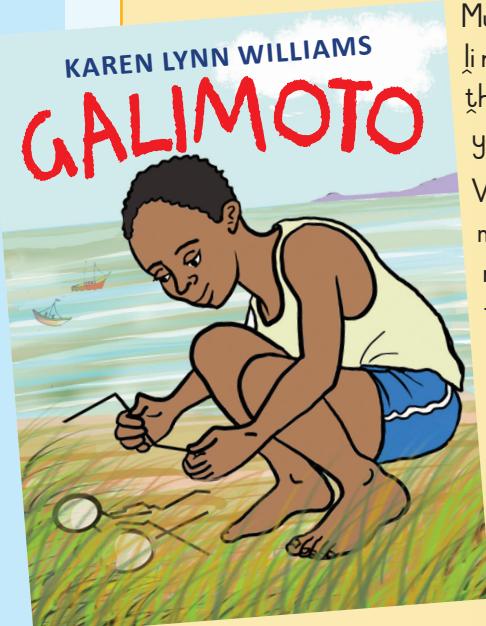

Kha ri whale

Vhalani tsenguluso ya bugu i tevhelaho.

Galimoto

nga Karen Lynn Williams

Muñwe mutukana u tibula bogisi la madzanga, a bvisa ḫaraṭa dza u ita galimoto (ipfi li no shumiswa Malawi li no amba tshikurukuru). A wana uri ḫaraṭa i re hone ndi ṭhukhu. A mbo enda a tshi mona na mudana wa hawe a tshi ṭoda ḫaraṭa. U do wana yo linganaho?

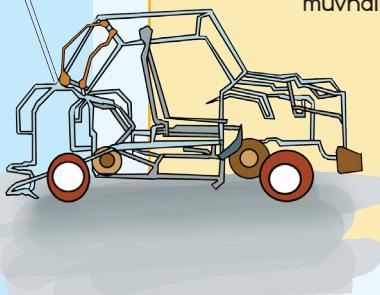
Vhavhalu vha tshit̄ori itshi vha tea u p̄fesesa dakalo na mbofholowo zwine uyu mutukana a vha nazwo khathihi na u shumisa muhumbulo wawe. Fhedzi vha nga nyet̄hiswa nga u humbulela hune vhahulwane vha ita kha mutukana uyu musi a tshi tsa a tshi gonya mavhengeleni na zwikirepeni. Nne ndo vha ndi na muhumbulo wa uri mudanani muṭuku ngaurali, u do vha e muthu a no ḫivhiwa lune vhatu vha si humbulele uri ha fulufhedzei. Fhedziha, tshit̄ori itshi tshi a nyanyula nahone tsho ḫwalwa zwavhuđi. Zwifanyiso zwatsho zwe naka vhukuma nahone zwi bvisela khagala uri Malawi ndi shangode.

Tsha u thoma tshe tsha ntakadza ho vha dakalo line uyu mutukana a vha naļo ngeno a si na tshawe – u ḫanganelana ha bogisi la madzanga na maluvhi awe zwe vha zwi tshi mu takadza u fana na musi muthu o ya u rengu thoyi vhengeleni la *Toys 4 Us* – kana zwa fhiria izwo, hu na vhane vha nga ralo! Zwi tou nga zwit̄ukut̄uku zwine muthu a vha nazwo zwi fhedza zwi zwone zwine a zwi funesa. Zwi tou nga zwe di ralovho na kha vhana ngauri vha a swika hune vha nanga thoyi nthihi kana mbili dzine vha dzi funesa naho vhe na dzinwe nnzhinnzhi; ndi vhana vha tou ralo, vhana liphasini lothe vha tama u vha na zwithu zwa tshipentshela lune bugu iyi nda vhona yo zwi bvisela khagala tshot̄he.

Heyi ndi bugu ine ya nga takalelwa nga vhana vha miñwaha ya ḫahe u swika kha ya fumi. I ri fha tshifanyiso tsha vhatu na kutshilele kwavho. Luambo lwayo hu na hune lwa kond̄a, fhedzi muvhali u do kona u p̄fesesa uri maipfi magede a amba mini.

Tsenguluso ya bugu i vhudza vhatu uri bugu iyi i amba nga mini. Musengulusi (muthu ane a khou ḫwala tsenguluso) u anzela u ri vhudza murole we bugu ya ḫwalelwawone. A nga kha di amba uri u vhona bugu iyi yo ḫwala zwavhuđi naa kana hai, i a takadza na uri luambo lwayo lu a kond̄a kana lu a leluwa.

Deithi:

Kha ri ንwale Vhalani mbudziso ni ንwale phindulo.

Dzina la bugu ndi lifhio?

Bugu iyi i amba nga mini?

Uyu mutukana u dzula shanqoni lifhio?

Uyu mutukana o humbula u ita mini?

Ni nqa i vhala iyi bugu? Nwalani phara ni tshi tikedza phindulo yanu.

Kha ri nwale

madzanga	mashangoni o ^h the a l ^h ifhasi
nyet ^h iswa	a t ^h ut ^h ula dzangalelo
nyanyula	u ita zwithu u na mu ^h we
t ^h anganelana	thundu ine muthu a i dzhia sa yoneyone
khagala	a zwe ngo dzumbamba
tshikurukuru	modoro wa d ^h arat ^h a
l ^h ifhasini lo ^h the	u vhulaha dzangalelo

Maipfi a re na muvhala a amba mini? Nangani ḫhalutshedzo yone kha mutevhe u re kha tsha u ḥa. Ḥwalani maipfi a re na muvhala kha dikishinari yanu ni kone u a shumisa kha u ḥwala mafhungo a inwi mune.

TEACHER: Sign

ANSWER *See page 10.*

Date

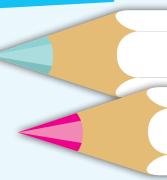
[View Details](#)

Kha ri ñwale

Ni khou ya u ñwala tsenguluso ya mafhungo e a tumbulwa kha *The Forever Whale* nga Sarah Lean. Shumisani fureme i re afho fhasi kha u ñwala tsenguluso iji.

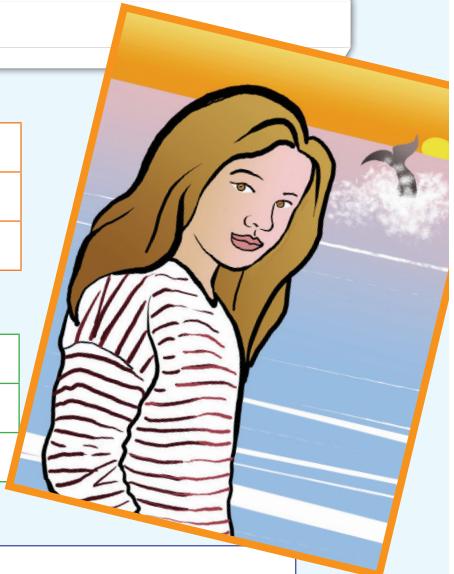
Dzina la bugu

Muñwali

Vhaanewa: Ndi vhonnyi? No pfa ni tshi vha takalela? Vho ita uri ni dipfe nga ndila ifhio?

Puloto: Hu bvelela mini? Zwo vha zwi tshi takadza, u of hisa, i a nyanyula u i vhala?

Ndi tshipida tshifhio tsha mafhungo aya tshine na tshi takalelesa?

Ni vhonu u nga bugu ya hone ni nga i takalela? Ngani?

Ni vhonu u nga itsi tshi tori tshi na pfunzo? Hu na zwe na guda kha mafhungo aya?

Ni nga themendela bugu ya hone kha khonani yanu? Ngani?

Nweledzani kuvhonele kwañu malugana na mafhungo aya nga fhungo lithihi fhedzi ni ite na u a nea vhuimo nga naledzi.

Kha ri የwale

Talelani maiiti a tshifhinga tsha fhiraho a re kha phara iyi.

Mudededzi vha Jamal, Mufumakadzi Vho Sampson vha humbela vhabebi uri vha de mučanganoni. "Vhone khotsi a Jamal na vhone mme awe," vha ralo vha tshi amba, "Jamal u tea u khwiñisa kushumele kwawe kha mupelečo, vhambalo na ngudakutshilele. Ha thetshelesi." Yone yo vha i ngoho. Jamal o vha a tshi balelwu u díneia tshifhinga tsha u pfesesa mukovho wa mutapatila, nyendo dza vhatandulamashango kana mupelečo. Tshe a vha a tshi tshi funesa ho vha hu bureiki, he a vha a tshi tamba nga bola yawe ya ragibii. Vhabebi vha Jamal vha mu vhudza uri a sie bola yawe hayani. Zwa ita uri a tzungufhale vhukuma. O vha a sa koni u tshila a si na bola iyi. A thoma u sa tsha amba na muthu kilasini. Nga bureiki o vha a tshi vhonala u ima e ethe u tzungufhala hawe hu tshi vhonala mačoni na kha u revha ha mahada. Vhabebi vha ri, "Ri tea u wana ndila ya khwiñe haf ha f'hetu." Vha da na pulane ye vha i shumisa lwa tshiphirini.

Kha ri የwale

Dzhenisani maiti a re kha tshifhinga tsha zwino vhudzuloni ha maiiti a re kha tshifhinga tsha fhiraho mafhungoni aya.

Ljñwe ሲvha mudededzi Vho Sampson vha dívhadza mueni wa tshipentshela afha kilasini – Brian Habana! Jamal a takala na zwikunwe! Brian Habana a amba nae a mu vhudza uri arali a tshi ṫoda u vha mutambi wa biko wa ragibii, u tea u shumesa kha vhambalo, mupelečo na dzinwe theru dza afha tshikoloni.

Kha ri የwale

Talelani maiti one mafhungoni aya.

- Brian Habana u amba/u ambi na Jamal.
- Nga bureiki, Jamal tshi/u ima e ethe o tzungufhala.
- Vho Simpson vha vhudzisa/vha

vhudzisi he Jamal a vha o ya hone.

- Habana lu/u vhona u nga a nga kona u thusa Jamal.

- Vhabebi vhanga zwi/vha a zwi dívha uri Vho Simpson vho lingedza u nthusa.

Kha ri የwale

Thukhkanyani maipfi aya a bve madungo. Bulani ipfi ljñwe na ljñwe, ni vhande zwanda ni tshi sumbedza hune dungs ljñwe na ljñwe li ngafhi. Ni kone u የwala ilo ipfi, ni tshi sumbedza madungo alo (tsumbo: lu/do/ngo).

tshifanyiso	muñwali	muñnewa	f'hetuhvupo	puloto

Tshiñwalwa tsha dayari

Kha ri ambe

Ni na dayari?

Arali ni nayo, ndi zwifhio zwine na ñwala dayarini yanu.

Arali ni si na dayari, no vha ni tshi nga ñwala zwifhio arali no vha ni nayo?

Kha ri vhale

Vhalani tsengulusa ya bugu i tevhelaho.

Dayari yanga

Ndi vhege thanu tshee nda ñwala zwiñwe zwithu hafhano. Ñwedzi wothe wo vha wo tsitsikana! Khaladzi a khonani yanga o ri humbela uri ri mu thuse u lugisela phathi yawe ya duvha la mabebo. Ho vha riñe vhe ra ita zwa mavhone na muzika, khathihi na zwiliwa na khoñodirinkhi (nyamunaithi) dza vhatnu vha fuiña. Phathi iyo yo vha i khulu. Ro tshina na u tamba na u fhufha kha khasili i no ri thakhisa.

Hu si kale, tshikolo tsha mbo di vala. Duvha le tsha vala, rothe ro ita mutatisano wa mugidimo wa u buña na shango wa zwigwada zwa tshikoloni tshashu. Ri tshi fhedza, nne na khonani dzanga ro ya damuni. Na hafu ya kiñasi yashu na yone yo ya ngauri ho vha hu si kule. Ro swika ra tamba bola, ra thetselesa muzika ra diphiña vhukuma nga duvha lašu la u thoma la holodei.

Nga matshelo ndo ya Iwanzeni na khonani yanga. Ndo pfa ndi na mashudu nga maanđa ngauri ndo vha ndo no ya Iwanzeni luthihi fhedzi vhutshiloni hanga. Mađuvha mavhili a u thoma o vha e a nñha, duvha lo vha lo tsha zwavhudí nahone mađi a tshi khou dudela. Khathihi fhedzi ya mbo di thoma u na. Nne na khonani yanga ra thoma u fhaña phazili (khanganyisa) ya zwipiða zwa 1 000 ye khonani yanga a vha o tou fhiwa nga duvha lawe la mabebo. Lwanzhe lwo vha lu tshi rothola lwa u tou tshea fhedzi nda bambela nne. Ndo vha ndi sa ñodi u ñisola nga murahu uri a tho ngo bambela Iwanzeni duvha liñwe na liñwe.

Ro no vhuya tshikoloni zwino, nahone ro salelwa fhedzi nga vhege nña uri ri ñwale mulingo wa mafheleloni a ñwaha. U nga vhuya wa humbula uri vhadededzi a vha tsha do ri fha tshunwahaya. Vha nga si zwi ite! Ndi na phurodzhekithi ya divhazwakale hezwi ndi hafha. Ndi mushumo muswa ngeno ho sala vhege nna fhedzi ri tshi ñwala mulingo. Ndi tou tama arali vhadededzi vhashu vha tshi ita zwa mvusuludzo ya mushumo nñhani ha tshunwahaya!

Vho no hangwa uri na vhone vho vhuya vha vha vhana?

Tshiñwalwa tsha dayari tshi ñalutshedza zwiitei zwi no itea vhutshiloni ha muñwali, zwi tshi tevhekana nga kubvelele kwazwo. Muñwali u shumisa madzina (kha u ñalusa vhatnu, zwithu na zwipuka), matumi (nga murahu, nga vhuya, tsha u thoma) na tshifhinga tsha zwino. Maiiti a anzela u shuma sa maipfi a nyito.

Kha ri ñwale

Ni vhone u nga tshipida itsi tsha marñwalwa ndi mini? Itani thiki kha phindulo yone.

muvhigo wa
bugu

nganeapfufhi

nganeavhutshilonuñe

tshiñwalwa tsha
dayari

Deithi:

Tikedzani phindulo yanu.

Ni vhona u nga muiwali u na miwaha mingana? Bulani uri ndi ngani ni tshi ralo.

Ndi zwifhio zwe ene na vharwe vha kilasi yawe vha ita nga duvha la u thoma la tshikolo?

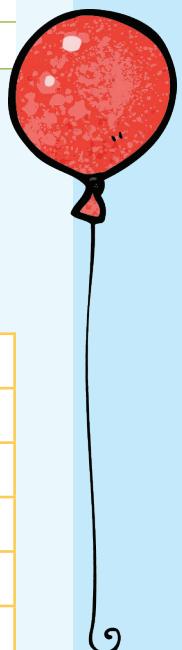

Uyu muthu u a diphiña nga u bambela? Ni zwi divha nga mini?

Vhudipfi hawe ndi hufhio malugana na vhadededzi? Bulani zwiitisi zwauri ni ralo.

U thoma dayari yawe nga u amba uri ndi kale a sa athu nwala tshithu khayo. Ni vhona u nga ndi nga mini zwo mu dzhiela tshifhinga tshilapfu ngaurali?

Musi tshikolo tsho vala ene na khonani dzawe vho ita zwa u tsumekanya phazili musi wa mvula. Nwalani mitaladzi mivhili ni tshi amba uri ni nga ita zwifhio arali mvula i tshi nga na musi ni kha holodei.

Kha ri nwale

Wanani maipfi a no bva kha mafhundo a dayari ane a vha na thalutshedzo dzi no fana na dza mafurase a tevhelaho.

u dalesa ha zwithu	
i tshi ri fhufhisela ntsha	
zwipida zwi no tumiwa zwa ita tshivhumbeo	
mushumo wa tshikolo u no itwa hayani	
u rotholesa	
u dovholola mushumo	

TEACHER: Sign

Date

Kha ri rwale

Ni khou ya u የwala tsenguluso ya bugu ye na vhala. Shumisani fureme i re afho fhasi kha u i የwala.

Dzina _____

Muṛwali _____

Vhaanewa: Ndi vhonnyi? No pfa ni tshi vha takalela? Vho ita uri ni dipfe nga ndila ifhio? _____

Puloto: Hu bvelela mini? Zwo vha zwi tshi takadza, u of hisa, i a nyanyula u i vhala? _____

Ndi tshipida tshifhio tsha mafhungo aya tshine na tshi takalelesa? _____

Ni vhone u nga bugu ya hone ni nga i takalela? Ngani?

Ni vhone u nga itshi tshit̄ori tshi na pfunzo? Hu na zwe na guda kha mafhungo aya? _____

Ni nga themendela bugu ya hone kha khonani yanu? Ngani? _____

Nweledzani kuvhonele kwanu malugana na mafhungo aya nga fhungo lithihi fhedzi ni ite na u a nea vhuimo nga naledzi.

Deithi:

Kha ri nwale

Shumisani mat̄aluli, mad̄adzisi na mat̄anganyi a re zwibogisini na madzina na maiti a inwi muñe kha u vhumba mafhungo mat̄anu.

Kha ri nwale

Shumisani masalambuelamurahu a re tshibogisini tsha maipfi kha u fhedzisa mafhungo.
Ni kone u talela muthu, vhatu kana dzina line lisala la khou amba ngae.

nne muñe	ene muñe	riñe vhané	inwi muñe
yone ine	vhone vhané		

Nda ita mushumo wa q̄ivhazwakale nga na ene a ita wawe
nga

Ro ya lwanzhe ra bambela nga

Mukomana wa khonani yanga o dzudzanya phathi nga

Ni khou t̄oda u fhedzisa phazili nga

Ntsavhutavhi yo pfukela seli ha tshit̄angadzime nga

Ndi mafhungo mahulwane uri vha p̄fesese zwine vha tea u ita.

Masalambuelamurahu ndi masala ane a vha na mutshila -ne. Masala aya a pfī ndi masala a mbuelamurahu ngauri a sumbedza "u humela murahu" ha nyito kha nefhungo kana tshiitwa.

TEACHER: Sign

Date

13

Vho Nelson Mandela – nganeavhutshilomuṇe

Kha ri ambe

Hu na muthu ane na mu tama vhutshiloni?
Talutshedzani kīlasi uri ndi nnyi.

Kha ri vhale

Nelson Rolihlahla Mandela vho bebwa mudanani u re tsini na Umtata kha la Transkei. Musi vha tshee muṭuku, vho vha na lutamo lwa u vha ramilayo ane a do thusa vhathu musi vha tshi lwela mbopholowa.

Nga 1962, vho wanwa mulandu wa u fheṭa muvhuso, tsengoni i no pfı Rivonia Trial. Musi we vha haṭulwa vho amba zwi tevhelaho:

"Ndo lwa na tsikeledzo nga makhuwa, ndo lwa na tsikeledzo nga vharema. Ndo thonifha lutendo lwa u tenda kha dimokirasi na lushaka lwo vhofholowaho lune khalwo vhathe vha tshila nga mulalo nahone vha tshi lingana. Ndi lutendo lune nda tama u tshila ndi khalwo nahone nda lu swikela. Fhedziha arali zwo tea u ralo, ndi lutendo lwe nda diimisela u lu fela."

Vho fhedza miñwaha minzhi vhe dzhele. Musi vho no vhofhololwa, vho vha muphuresidennde wa Afrika Tshipembe wa u thoma wa murema.

Vho wana pfufho ya Nobel Peace Prize nga 1993.

Talutshedzani kīlasi uri ndi nga mini ni tshi tama u vha uyu muthu. U na mvumbo dzifhio dzavhuđi dzine dza mu ita uri a vhe a sa fani na vhar̄we.

Rerani, ni kha zwigwada zwa vhoiwe, nga phambano vhukati ha nganeavhutshilo na nganeavhutshilomuṇe.

Zwino rerani nga phambano vhukati ha nganea, tshiñwala tsha dayari na nganeavhutshilo.

Nganeavhutshilo ndi jiñwalwa ċine khaļo muňwali a ri vhudza nga vhutshilo ha muňwe muthumudivhalea. Nganeavhutshilo i amba nga hune uyu muthu a wanala hone; u kwama hani vhar̄we ngae; ya mba nga zwidodombedzwa zwawe; nahone i amba nga vhudipfi ha muňwali malugana na muňwaliwa.

Musi vho no fhedza tshikolo, vho gudela digirii ya mulayo. Vho vula ofisi ya vhoramilayo Johannesburg vhe na Vho Oliver Tambo. Vho vha murado wa ANC vha swika he vha nangiwa vha vha phuresidennde wa Youth League ya ANC. Nga murahu vho vha tshanda tsha muphuresidennde wa ANC.

Nobel Peace Prize ndi pfufho i sa fani na dziñwe ine ya ḡewa vhathe vhe vha ita uri shangoni hu vhe na u tsireledzea, hu vhe na na vhudziki kha muňwe na muňwe.

Deithi:

Kha ri nwale

Wanani pfanywa dza maipfì aya afho pharani mafhungo.

khethwa

diganelà

dzangalelo

vhudziki

edana

khandeledzo

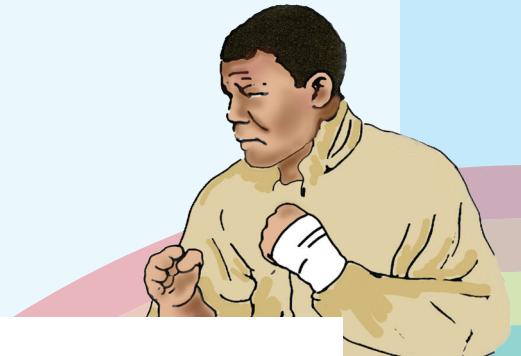
thaphudza

Kha ri nwale

Vhalani mbudziso ni kone u nwala phindulo.

Vho Nelson Mandela vho bebwa ngafhi?

Ndi zwithu zwifhio zwivhili zwe vha tama u ita vhutshiloni?

Vho Mandela vha amba mini vha tshi ri vho lwa na tsikeledzo nga vharema na nga vhatshena vhuvhili hadzo?

Vha ri tshihulwane kha zwothe ndi uri vhathe vha tshile vhothe nga mulalo. Ni vhona u nga lutamo lwavho lwo konadzea? Bulani uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Vho Mandela vho wana pfufho ya Nobel Peace Prize. Ni vhona u nga vho dipfa hani musi vha tshi wana pfufho iyi? Bulani uri ngani.

Ndi zwifhio zwine na vho zwi divha nga Vho Mandela nge na vhala ngeneavhutshilo iyi?

TEACHER: Sign

Date

Nganeavhutshilo

Kharinwale

Humbulelani u nga khonani yanu ndi muthumu

dvhalea

. Shumani no^{the} ni nwale phindulo dza mbudziso dzi tevhelaho: Ndi zwifhio zwi^{nwe} zwa zwithu zwi^{hlwane} zwi no kwama inwi, mu^a wa hanu na hune na dzula hone? Ndi zwifhio zwi re na ndeme zwine na zwi elelwa?

Humbelani khanani yanu uri a ðe tshikoloni na zwinepe zwa vhathe vha hawe zwine zwa sumbedza zwikhala zwi re na ndeme vhutshiloni hawe. Humbelani khonani yanu uri a ɬalutshedze uri ndi ngani o nanqa zwinepe izwi.

Humbelani khonani yanu uri a kuvhanganye zwithu zwit'yanu zwi no mu kwama a de nazwo tshikoloni. Humbelani khonani yanu uri a talutshedze uri ndi nqani o nanqa izwi zwithu.

Tsha u fhedza, humbelani khonani yanu a fhedzise mafhungo aya.

Ndi dzulela u elelwa zwa musi

Tshiñwe tsha nyelolo yanga tshine tsha ntakadzesa ndi

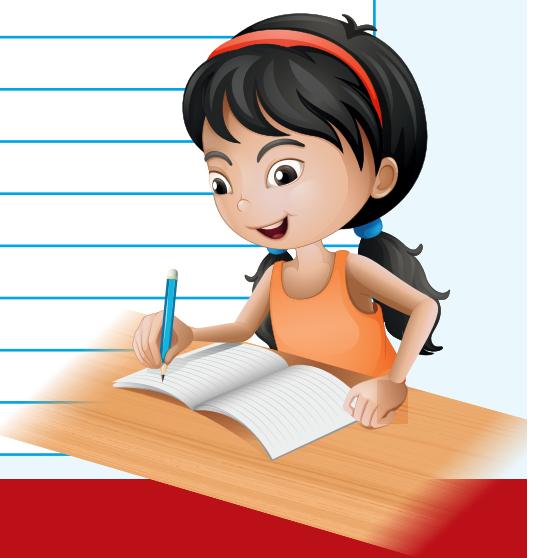
Ndo lingedza nga maanda uri ndi

Ndi tungufhadzeswa nga musi

Ndi tama vhatu vha tshi nnyeletwa sa

Shumisani mafhunqo ayo kha u riwala nganeavhutshilo ya khonani iyi.

A cartoon illustration of a young girl with dark hair tied back with a red headband. She is wearing an orange tank top and is seated at a light-colored wooden desk. She is looking down at an open notebook, holding a blue pen in her right hand as if she is writing. The background is filled with a large amount of white paper with blue horizontal ruling lines, intended for children to practice their handwriting. The overall style is colorful and friendly, designed for a young audience.

Kha ri ñwale

Mafhungo a re zwibogisini a ri vhudza nga mafhungomatsivhudzi ane ra nga a wana tshitorini tsha Vho Nelson Mandela. Nomborani mafhungo a tshi tevhekana nga ngona ya kuvhekanyelwe kwa mafhungomatsivhudzi tshitorini.

Muriwali u nula tshipida tsha tshipitshi tsha Vho Mandela musi wa tsengo ya Rivonia Trial.

Muriwali u ri sumbedza vhuthu ha Vho Mandela.

Muriwali u bula dzina ja muthu ane a khou ñwala ngae.

Muriwali u ri vhudza zwe Vho Mandela vha ita musi vho no fhedza tshikolo.

Kha ri ñwale

Jamal o vha o futelela u tamba nga bola yawe lwe a vho hangwa u sedzulusa mafhungo e a vha o tea u ñwalela mudededzi Vho Simpson. Mu lulamiseleni one.

Ni vhe na vhutanzi uri mafhungo aya a na malederedanzi, zwiga zwa u awela, khoma na zwigagarukela fhethu ho teaho.

ndi khou tama u tamba bola ya ragibii na khona ni dzanga nda kona u ya u vhona brian habana a tshi tamba metshe

hee vhanna ndo hangwa bugu ya tshurwahaya u swiela muñna na u vhekanya kamara yanga ngauri ndo vha ndi tshi khou tamba ragibii

Kha ri ñwale

Livhanyani liambele kana murero muñwe na muñwe na t̄halutshedzo ya hone.

U bika nga khulu.		U kovhela ha ñuvha.
U tshi dza muro wa muvhuda, ranga u ya tshilaloni.		Muthu a t̄angana na zwithu vhutshiloni, zwi di dzula zwi tshihumbudzo.
U tota tombo.		Mudini hu na lufu.
Ndi tshitaraka tshe wa vhona ñowa, u di ri i tshe ngomu.		U songo nyadza muthu a sa athu pfesesa hune a bva hone kana nzulele yawe.

Murero ndi mupfufhi, kuambele kwo dowelwaho ku tshi buletshedza muhumbulo u re na vhutali ngomu. Liambélé na lone ndi kuambele, fhedzi maipfi e a shumiswa a amba zwine ja amba zwi khagala.

Kha ri ambe

Ndi ngani vhathu vha tshi kungedzela zwithu?

Musi ni tshi kungedzela zwithu, ndi nga mini zwi na ndeme uri ni ɏalukanyi vhathetshesi kana vha ɏaleli vha ɏu?

Ni tea u shumisa luambode?

Ni nga shumisa mivhala i no vhonalesa kha khungedzelo?

Bulani uri ngani.

ɏalutshedzani khonani dzanu nga khungedzelo ine na vhona i tshi shuma ni bule uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Khungedzelo ri tshila nadzo. Ndivho yadzo ndi u lingedza u ri ɏutuwedza uri ri renge tshiñwe tshithu kana ri tende khatsho. U itela u kunga dzangalelo ɏashu, hu shumiswa maledere madenya a re kha zwivhumbeo na saizi (mielo) dzo fhambananaho; na mivhala i no kunga; zwifanyiso zwi songo dowelwaho kana zwi sa ɏalukanyiwi; khathihi na maipfi na mafurase a no sengenedza. Vhakungedzeli vha livhisa khungedzelo kha mifuda yo fhambananaho ya vhathu: vhaaliwa, vhaswa, vhatukana, vhasidzana kana vhabebi. Zwigwada izwi zwi pfi ndi zwigwadazwilivhiwa.

Kha ri vhale

vhana-vha-a-khana

MUTATISANO WA ^KUNGAKUNGA

Dzhenani muṭatisanoni wa Kungakunga ni wine pfufho dza matħakheni dici tevhelaho.

Pfufho ya u thoma: watshi i no dura RI 500 NA tshitake tsha dzibugu dici no dura R3 000.

Pfufho ya vhuvħili: watshi i no dura RI 000

Pfufho ya vhuraru: u wana mahala magazini wa vhana-vha-a-khana.

Nwana muñwe na muñwe u tea u vhala vhana-vha-a-khana – magazini wa vhana vha miñwaha ya 10 u swika kha ya 15. Ni nga thusa kha u ita uri magazini uyu u ɏivhiwe nga vhana vhanzhi nge na džena muṭatisanoni wa u dizaina khungedzelo ya magazini.

Muṭatisano ndi wa vhana vhoħħe vha miñwaha ya 10 u swika kha ya 15. Khungedzelo i tea u vha ya Tshivenđa nahone i vhe i mushumo wanu wa vhukuma. I nwalwe kha muhwenga wa bammbiri.

Rumelani khungedzelo yanu kha: Muṭatisanoni wa Kungakunga wa vhana-vha-a-khana, PO Box 00000 Johannesburg, 1000
Ni vhe na vhułanziuri no nwalo dzina yanu, miñwaha, dzina ɏa tshikolo tshañu na nomboro ya lužingo kha khungedzelo yanu.

Deithi:

Kha ri nwale

Khungedzelo i nwalelwa u rengisa tshiñwe tshithu kana u ri t̄utuwedza uri ri ite zwiñwe zwitħu.

Sedzani nga nt̄ha (u sikima) kha khungedzelo iyi ni ambe uri yo nwalelwa mini.

Ndi maipfi afhio kha khungedzelo iyi ane a vha one ane na thoma u a vhona?

Ndi nga mini e one ane na thoma u a vhona?

Tshigwadatshilivhiwa ndi tshifhio – yo itelwa vhonnyi?

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini mañwe a mafhungomatsvhudzi o khethululwa kha mañwe a shumiswa kha zwivhumbeo zwi sa fani na zwiñwe tshibogisini?

Khungedzelo iyi i ita uri ni tame u dzhena muñatisoni? Bulani uri ngani.

Zwino tshimbidzani mat̄o (u sikena) khungedzelo ni fhindule mbudziso idzi.
Vhathu vha nga wina pfufho dzifhio kha muñatisano uyu?

Hu na zwigada zwa mirole mingana? Ndi mirole ifhio?

Ni vhona u nga hu do bvelela mini arali na nga dzhena muñatisanoni uyu ngeno no rulema mushumo u si wanu?

Tshitake tsha dzibugu ndi mini?

Mafhungo aya ndi one kana a si one? Tangedzelani phindulo. Bulani nga fhasi ha fhungo l̄inwe na l̄inwe uri ndi nga mini ni tshi vhona u nga ndi l̄one kana a si l̄one.

Muñatisano uyu ndi wa vhana vha no pfana na u nwala.

L̄one:

A si l̄one:

Nwana muñwe na muñwe a nga dzhena muñatisanoni uyu.

L̄one:

A si l̄one:

Vhadededzi na vhone vha nga wina pfufho.

L̄one:

A si l̄one:

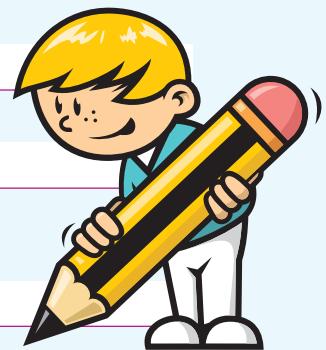
Tshit̄ori tsha muñwe na muñwe we a dzhena muñatisanoni tshi do andadzwa kha magazini.

L̄one:

A si l̄one:

Ni nga sikima marivalwa ni tshi sedza nga nt̄ha ni tshi t̄oda muhumbulo u no angaredza mulaedza wao; ni nga sikenä marivalwa ni tshi t̄oda zwidodombedzwa zwo tou lumbamaho.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri riwale

Dizainani khungedzelo ya
vhana-vha-a-khana.

Musi ni tshi dizaina khungedzelo yañu ni elekanye nga vhathetshelesivhavhali vhañu, zwine vha zwi takalela kana zwine vha si zwi takalele, luambo lune na tea u shumisa, na nyolo na zwifanyiso zwine na ðo shumisa.

Khungedzelo yañu i vhe yo itelwa vhana vha miñwaha ya vhukati ha 10 na 15 nahone i tea u vha i tshi takadza, i tshi tsivhudza, i tshi ðifha.

Ni songo hangwa u ñwala mepe wa mihibulo kha bammbiri ja u vetaveta uri li ni thuse kha u pulanela khungedzelo yañu. Musi no no ñwala khungedzelo yañu, humbelani khonani yañu a ni dzudzanye yone.

Khungedzelo i itiwa (i dazainiwa) nga ndilade?

Vhunzhi ha khungedzelo dzi itelwa u kunga vhathe vha renge tshibveledzwa. Musi ni tshi ita khungedzelo, ni tea u ðivha uri ndi ya vhathe vhathe vha renge tshibveledzwa itshi zwine vha si zwi takalele.

Ri shumisa maipfi, zwifanyiso, mivhala na zwivhumbeo zwi no kunga vhathe. Musi ni tshi dizaina khungedzelo yañu ni humbule nga: **Vhathetshelesivhavhali:** khungedzelo iyi yo itelwa vhonnyi? Vha na miñwaha mingana?

- **U kunga:** Ni nga ita mini zwa u ita uri vhathetshelesivhavhali vha tame u lavhelesa na u vhalo khungedzelo yañu.
- **Luambo:** Shumisani luambo lu sa kondi lune vhathetshelesivhavhali vhañu vha ðo lu psesesa. Ni nga ði shumisa luambo lwa tshikau.
- **Zwikungamaðo:** Khungedzelo yañu i ðo vha na zwifanyiso, zwinepe kana nyolo? Ni ðo shumisa mivhala ifhio?

Deithi:

Kha ri nwale

Kha mutevhe we na ḡewa afho fhasi, nangani ipfi ḥo fhelelaho li no yelana na pfufhifhadzo dza maipfi idzi (aburivesheni) dze na ḡewa.

dzina	dzula	liiti	livhudzisi
anathomi	mbalo	livhumbi	dzanda

dzin
lii
livhumb
lipfan
anat
livhudz

Kha ri nwale

Dzhenisani tshivhumbeo tshone tsha liyaluli liṅwe na liṅwe.

1. Nndu iyi ndi (khulu) _____ kha heīla.
2. Masindi ndi (seke) _____ u fhira Rabelani.
3. Tshikete tshawe ndi (vhudi) _____ nga maanda.
4. Lusunzi ndi (tuku) _____ kha thunzi.
5. Tshikolo tshashu tsho fhatwa nga 1974. Ndi (kale) _____.

Kha ri nwale

Itani ndogazwiga mafhungoni a tevelahao: ni shumise zwidevhe na khoma fhethu ho teaho.

Ndi khou ṭoda muṅwe na muṅwe a re kilasini yanga a tshi dzhena mutat̄isanoni hu amba Mufumakadzi Vho Nkosi mudededzi washu.

Pfufhifhadzo ya ipfi anat i a shumiswa tshiṅwe tshifhinga vhudzuloni ha ipfi ḥo fhelelaho la anathomi.

Ndo wina mutat̄isano wa u dizaina khungedzelo lune ano maduvha nda vho pf̄i Rakhungedzelo.

**Pfufhifhadzo
dza maipfi
(aburivesheni)** ndi u
tukufhadza ipfi. Vhunzhi
ha pfufhifhadzo ya
maipfi hu thoma nga
lederedanzi ha fhele
nga tshiga tsha u awela.

Ri shumisa zwid̄evhe
musi ri tshi:

- Dovholola zwe muthu a amba kokotolo.
- Ri tshi ambela ipfi ligede
 - vhudzuloni ha uri ri li shumise li tshi amba zwo dowelwaho.
- Shumisa dzina ja miswaswo vhudzuloni ha dzina ja vhukuma ja uyu muthu.

TEACHER: Sign

Date

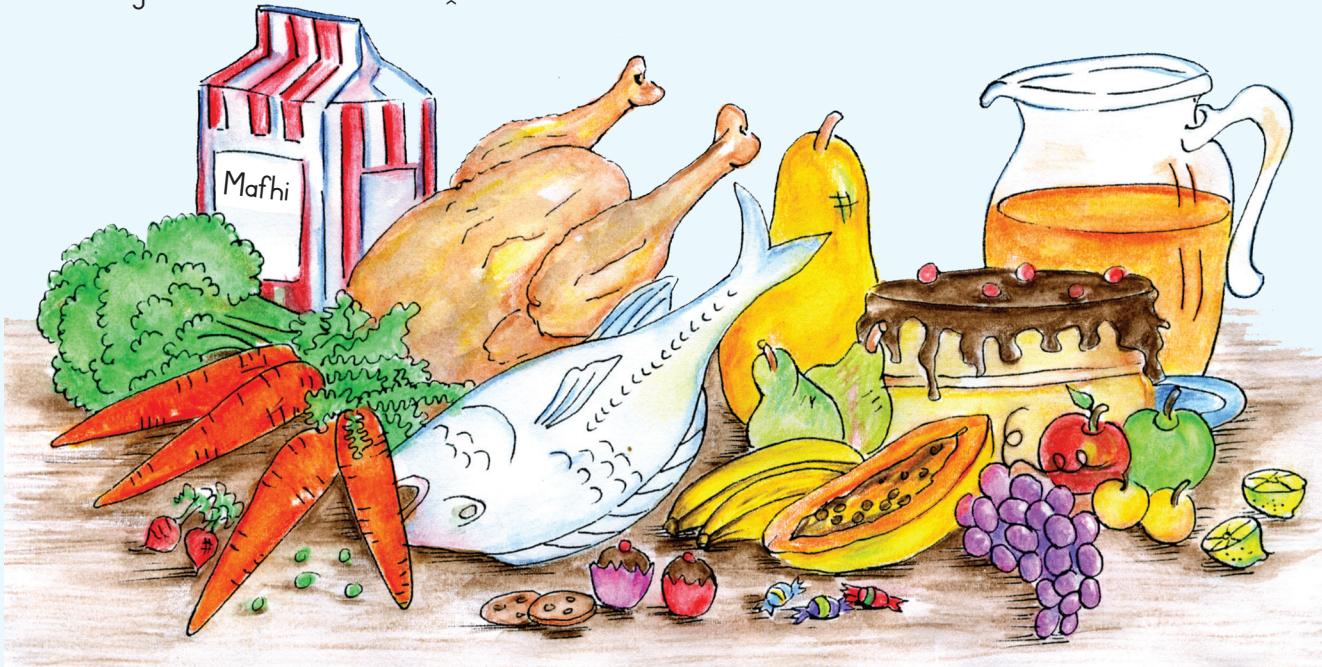
Zwīliwa, matakadzambilu!

Kha ri ambe

Shuman ni kha zwigwada.

Talutshedzani tshigwada tshanu uri zwīliwa zwine na zwi funesa ndi zwifhio, zwi bikwa nga mini na mini (thinganywa) na uri ndi nga mini ni tshi vhona zwi tshi difhesa.

Kha ri vhale

Vhalani khungedzelo i tehelaho.

THANGELATSHISWITULO YA SWONDAHA VHANA!

ILANI
THUMBU
DZI TOU
RWEE!

9 Pickle Road, Pickleville, OOO IIII 222

ZWI RE KHA MENYU:

- muesli, mitshelo, yogati na mutoli
- makumba, sosedzhi dza kholomo, matamatisi o kadzingwaho, ngowa dzo t̄hat̄hiwaho na phiriphiri yashu tswuku i no t̄apit̄ela.
- yogati, aisikhirimu na dzhusi ya mitshelo mitetetete.

MUDIFHO!

NGA NWEDZI WA THANGULE! 11:00 – 14:00

Deithi:

Kha ri የwale

Vhalani mbudziso ni kone u የwala phindulo dzadzo.

Ndi ngani khungedzelo iyi yo የwaliwa? _____

Ndi maipfi afhio kha khungedzelo iyi ane a vha one ane na thoma u a vhona? _____

Ndi nga mini e one ane na thoma u a vhona? _____

Tshigwada tsha vhaṭalelivhathetshesi ndi tshifhio? ንwalani mafhungomatsivhudzi ane a ታlusa tshigwada itshi.

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini marwe a mafhungomatsivhudzi o khethululwa kha marwe a shumiswa zwibogisini, kha zwivhumbeo zwi sa fani na zwiñwe zwa ዴaledzi na mivhala?

Khungedzelo iyi i ita uri ni tame u ya *Pickled Peppers*? Bulani uri ngani?

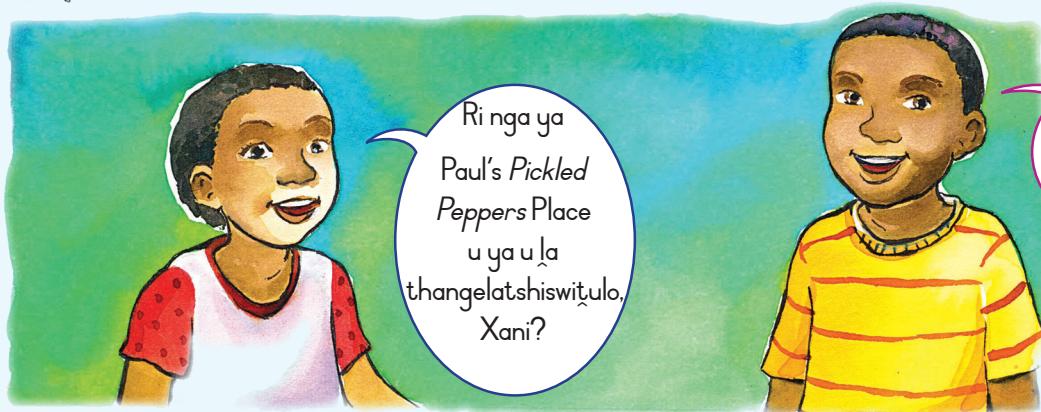
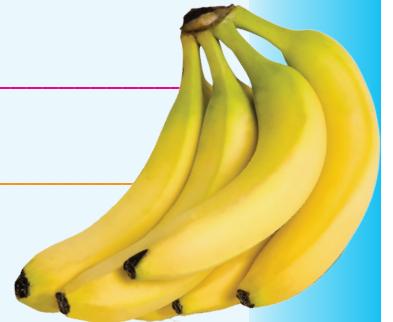
Khungedzelo iyi i shumisa alitheresheni (musi mibvumo ye ya vhambera i tshi thoma nga mubvumo u no fana). ንwalani tsumbo i no bva kha khungedzelo.

Ni vhona u nga vhana vha nga ወa u swika thumbu dzi tshi rwee afha fhethu? Bulani uri ngani?

Kha ri የwale

Vhalani zwine Dora a khou vhudza Xani. Ni kone u የwala khasaledzo yavho nga maipfi maambiwa.

Dora a vhudzisa _____

Xani a fhindula _____

TEACHER: Sign

Date

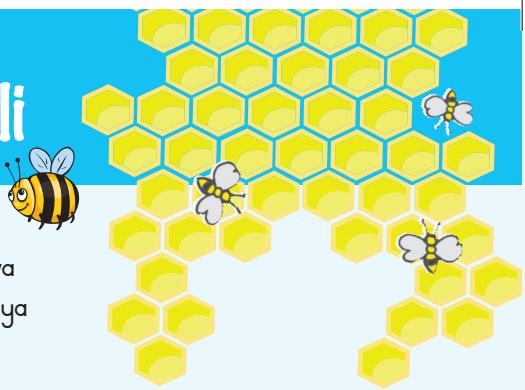
23

Khungedzelo ya ḥotshi dza mutoli

Kharriwale

No humbelwa u ita khungedzelo ya mutoli muswa wa Cape fynbos. Tshigwadatshilivhiwa ndi tsha mirole ya miñwaha ya 10 na 15.

Lavhelesani mafhungo a re afho fhasi. Ni nga kha di shumisa miñwe ya miñbulo iyi. Swayani nga muvhala wa tada miñbulo ine na vhona u nga ni do i shumisa. Ni nga kha di shumisa maipfi, mafurase na mafhungo anu inwi muñe.

Notshi dza 10 000 dzo kuvhangana dza ita mutoli uyu.

Mutoli wavhuđi u sa solisei!

**Notshi dza Afrika
Tshipembe dzo shumesa tshilimo tshino.**

**U ita kilogireme
ya mutoli, ḥotshi
dzo fhufha u bva**

Johannesburg u swika Cape Town na u vhuya lu no swika kamalo.

U a difha kha vhurotho na tieni.

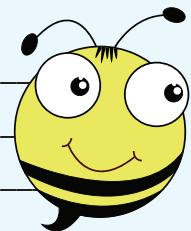
U a difha naho u wothe.

Thetshelani vhuṭapitapi.

**Wo itwa nga ḥotshi dici re
na mutakalo na dakalo.**

Kha mitaladzi u si na tshitihu, ḥwalani maipfi, mafurase na mafhungo anu inwi muñe ane na do a shumisa kha khungedzelo yanu.

Neani dzina mutoli wanu. Li ḥwaleni kha khungedzelo yanu nga ḥtha. Lingedzani u shumisa alitheresheni kha dzina ili u itela u kunga dzangalelo ja tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali.

Zwino shumisani mafhungo aya e na a swaya nga muvhala kha u ḥwala khungedzelo yanu kha siatari ja seli.

Musi ni tshi khou ḥwala khungedzelo yanu ni tea u elekanya zwi tevhelaho:

Tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali – yo itelwa vhonnyi?

Luambo lune na lu shumisa – a lu kondi ngeno lu tshi shuma? Lu a kunga dzangalelo ja muvhali?

Saizi ya maledere ane na do a shumisa – a do fhambana zwi tshi langwa nga maipfi, mafurase na mafhungo o fhambananaho?

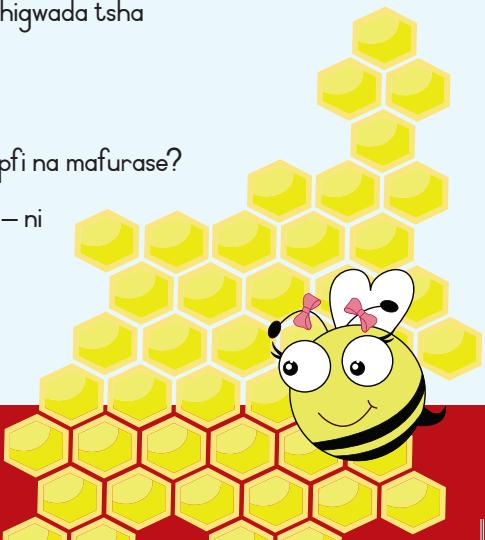
Mivhala ine na do i shumisa – ni do shumisa mivhala ifhio kha u kunga dzangalelo ja tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali?

Zwifanyiso zwine na do zwi shumisa kana na ola – ni do zwi vhea ngafhi?

Zwivhumbeo zwa tchipentshela zwine na do shumisa – ni do kunga hani maño nga maipfi na mafurase?

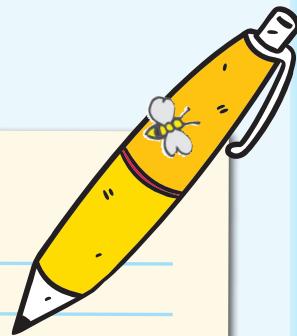
Mafhungomatsivhudzi anu, t̄hoho ya khungedzelo na zwivhumbeo zwa tchipentshela – ni do zwi vhea ngafhi?

Musi ni sa athu ḥwala khungedzelo yanu, i pulaneleni kha bammbiri.

Deithi:

Ni vhe na vhutanzu uri mafhungo anu a a kunga na u sa kondà. Musi no no fhedza u nwala, humbelani muñwe muthu a i vhalulule, a tähise mihibulo, arali zwo tea, a i dzudzanye (lulamisa).

Kha ri nwale

Itani fhungozwa lo nga linwe na linwe la maipfi haya.

takadza _____

difha _____

mutakalo _____

dakalo _____

Fhungozwa lo ndi fhungo
li re na davhi lithihi
fhedzi, hu na nefhongo
muthihi na nyito.

Tsumbo:

Mutoli wa mat hakeni
wo rengwa vhukuma.

nefhongo

nyito

TEACHER: Sign

Date

77 Thyetha ya vhana

Kha ri ambe

Phambano vhukati ha zwi no khou sumbedzwa baisikoponi na zwe zwa bveledzelwa thyetha ndi ifhio?

No no vhuya na ya thyetha?

Arali no no ya, no vhona mini?

Talutshedzani tshigwada tshañu kana kílasi nga litambwa le na li talela ni lingedze u vha tütuwedza uri vha li talelevho.

Kha ri vhale

Vhana u mona na liphasi lothe vha a diphiña nga tano la *Pippi Longstocking*. Miñwahani i si gathi yo fhiraho, vhana vha Johannesburg vho vha na mashudu a u kona u talela tano ili.

Lavhelesani khungedzelo ni vhone uri ndi nga mini tano la *Pippi Longstocking* li tshi mvumvusa vhukuma.

Seani u swika mbabvu dzi tshi vhavha

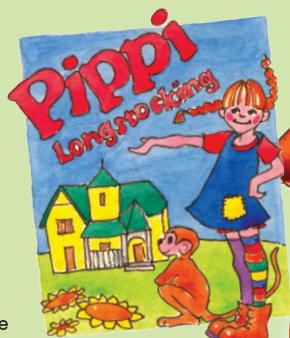
O VHUYA NGE A FUNESWA!

Thyetha ya Vhana ya Lushaka i a dikukumusa musi i tshi divhadza uri tshifhinga tsha *Pippi Longstocking* tso swika, ndi lungano lwa vhana lu no seisa. Litambwa ili li do sumbedzwa nga tshifhinga tsha holedai ya zwikolo ya Phaseka, u thoma nga la 7 la Thafamuhwe.

Pippi ndi musidzanyana a no takadza nga maanda a no dzula nduni inhevho, e na bere na thoho ya tshifuwo. Zwiito zwa Pippi zwi sa divhalekani (zwa vhułoutu) zwi a seisa nga maanda, fhedzi zwi a ita zwi tshi mu dzhenisa khakhathini! Vhana vha a takalela vhukuma u vhone uri u do fhelela ngafhi.

Ndi muthu a no funea, nahone vhana vhothe vhane vha vhone litambwa lawe vha tama u vha Pippi. Musi tano lo no fhele vhana vha gidi melia liburari u ya u wana bugu ya *Pippi Longstocking*. Arali ri tshi tou zwi amba zwavhuđi, Pippi ha nyalei.

Nyimbo dzi no imbiwa, mitshino na u diphiña nga vhotshilo ndi zwithu zwine zwa ita uri tano ili funeswe nga vhana. Idani ni tue na Pippi, thoho yawe, ri sa hangwi Vho Nilsson, na bere yavho ya tshifuwohaya. Idani ni vhone musi avha vhothe vha tshi diphiña lunzhilunzhi nga vhotshilo nga ndila i

U bva nga la 7 Thafamuhwe u swika nga la 16 Lambamai

Litambwa la *Pippi Longstocking* li do sumbedzwa ngei kha Thyetha ya Vhana ya Lushaka, 3 Junction Avenue, Parktown, Johannesburg. Nga tshifhinga tsha musi zwikolo zwo vula, hu tambiwa vhukati ha vhege nga 09:00 na nga 10:30. Musi zwikolo zwo vala hu tambiwa nga Musumbuluwo u swika Mugivhela nga 10:30 na nga 14:30.

U buka (u vhaledza) nga tshigwada na luaf hulelo lwo itelwaho zwikolo, zwi hone.

Deithi:

Kha ri የወለ

Vhalani mbudziso ni kone u የወላ phindulo dzadzo.

Ndi ngani khungedzelo iyi yo የወልዋ?

Ndi maipfi afhio kha khungedzelo iyi ane a vha one ane na thoma u a vhona?

Ndi nga mini e one ane na thoma u a vhona?

Tshigwada tsha vhatälelivhathetshelesi ndi tshifhio? ነውلani mafhungomatsivhudzi ane a ታሉሱ
tshigwada itshi.

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini marwe a mafhungomatsivhudzi o khethululwa kha marwe a shumiswa zwibogisini, kha
zwivhumbeo zwi sa fani na zwiኑwe zwa ኑaledzi na mivhala?

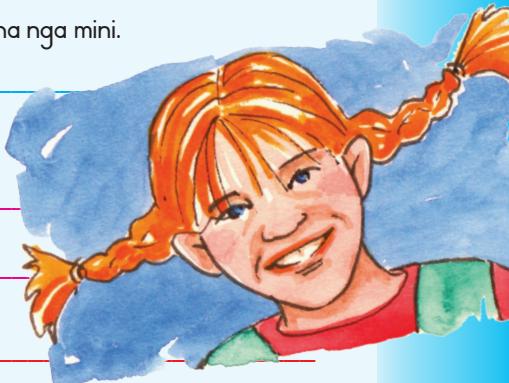
Wanani mafhungo ane a lingeda u ni ተተwedza uri ni ye u ተalela ተano ሽli ni a የወለ hafha:

Ni vhona u nga ተano ሽli a seisa nga maanda?

Litambwa ለ Pippi Longstocking ለ no vhuya ለ ተኒዋ ፍሬትھያ? Bulani uri ni zwi ደንቃ እና mini.

ነውلani mafhungo ni tshi amba zwine na vhona litambwa ለ Pippi Longstocking ለ tshi
amba ngazwo.

Talutshedzani uri ለfurase ለ "u ፍዴስ ቅፍቅ" ለ amba.

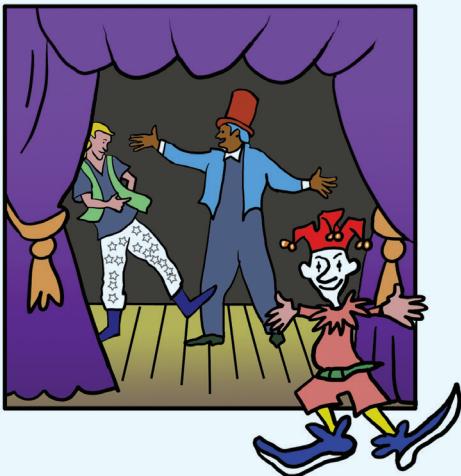
TEACHER: Sign

Date

Kha ri nwale

Ni khou ya u riwala khungedzelo ya litambwa ja tshikolo. Ndi mafhungo mahulwane uri khungedzelo yanu i tea u tukuvwedza vhathu uri vha de tanoni ja hone, ngauri ni khou toda u kuvhanganya masheleni a vhana vha re vhaholef hali.

Shumisani marwe a maipfi aya, mafurase na mafhungo kha khungedzelo yanu. Ni ite na u riwala mihibulo yanu, kha mitaladzi i re fhasi ha mutevhe.

tshi ^{tori} tsha matakadzambilu	vhatambi vha sa takadzi zwone
mufhindulano u no nyanyula	miswaswo
tshibilebule	vhukonani
lufuno lu tanza mbilu	thasululo i no rudza mbilu
tan ^o ja mu ^{ta} wot ^{he}	5 – 8 Khubvumedzi

Musi ni tshi khou riwala khungedzelo yanu ni vhe na vhu^{tanzi} uri ni dzenisa zwi tevhelaho:

- Dzina ja litambwa lo riwalwa nga male^{dere} madenya, matswu a mivhalavhala (ni tea u nea litambwa lanu thoho)
- Ndi vhonnyi vhane vha khou tamba litambwani
- Litambwa li do tambelwa ngafhi
- Deithi, duvha na zwifhinga zwa matano
- Thalutshedzo pfufhi ya uri litambwa ili li amba nga mini
- Kubukele

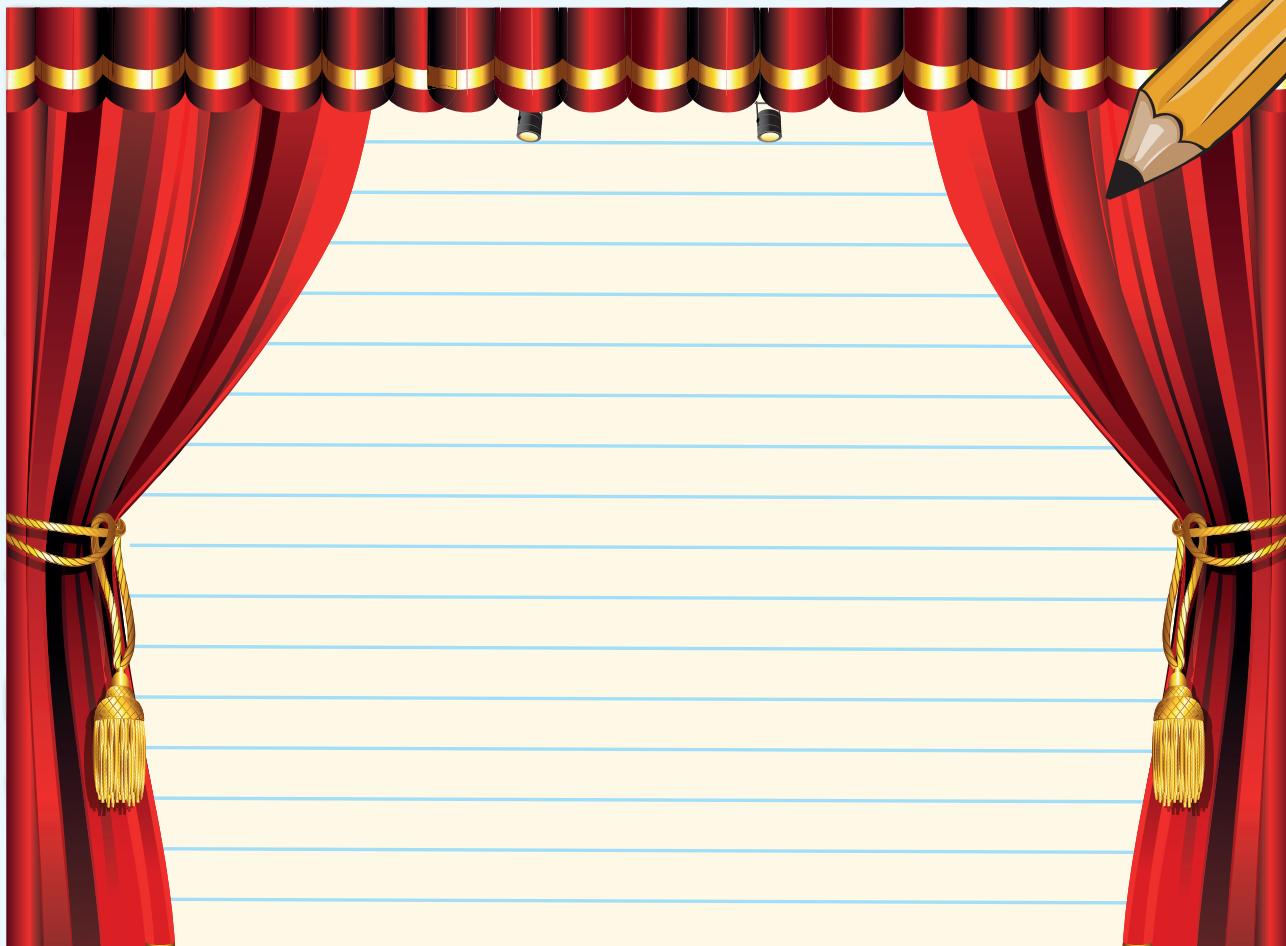
VHUSEVHEDI:

- ❖ Shumisani luambo lu sa kondi ngeno lu tshi shuma.
- ❖ Vanganyani saizi ya male^{dere} aye na do a shumisa kha maipfi, mafurase na mafhungo o fhambananaho.
- ❖ Nangani mivhala i no kunga ma^{to}.

- ❖ Zwifanyiso zwine na do gera kana na ola zwi tea u vhudza vhathu uri ndi litambwade.
- ❖ Shumisani zwivhumbeo zwa tshipentshela, zwi do shuma kha u kunga ma^{to} uri a sedze maipfi na mafurase a re na ndeme.
- ❖ Kudzudzanyelwe kwa khungedzelo yanu ku tea u kunga ma^{to} a vhathu nahone ku tshi yelana na zwine na khou kungedzela.

Musi ni sa athu የውላ khungedzelo yaንu, i pulaneleni kha bammbiri. Ni vhe na vhuትanzi uri mafhungo aንu a a kunga na u sa kondà. Musi no no f'chedza u የውላ, humbelani muñwe muthu a i vhalulule, a ተahise mihibulo, arali zwo tea, a i dzudzanye (lulamisa).

Kharinwale

Tangedzelani l̄iti ni talele l̄idadzisi fhungoni l̄inwe na l̄inwe kha a tevheldaho. Ni kone u bula uri l̄idadzisi li t̄alutshedza kuitelwe kwa nyito, hune nyito ya khou bvelela hone, kana tshifhinqa tshire nyito ya bvelela nqatsho.

Tsumbo: Jane a vhala manweledzo a litambwa la *Pippi Longstocking* nga u tavhanya. Nga u tavhanya li talutshedza uri njito yo bvelela hani. O vhala manweledzo nga ndilade? Nga u tavhanya.

Malindi o ḫuwa nga u ṫavhanya.
Litambwa la *Pippi Longstocking* lo tambiwa nga
madekwana.

Ro diphina nga maanda nga litambwa lwe ra
vhanda zwanda nga manyanyu.

Ro ya u ṫalela litambwa mulovha ro ḫuwa nga bisi.

Muṭatisano wa khomphiyutha

Kha ri ambe

No no vhuya na dzhena muṭatisanoni? Arali zwo ralo, ṭalutshedzani tshigwada tshanu zwe na wina. Arali zwi songo ralo, ṭalutshedzani tshigwada tshanu zwine na nga tama u wina muṭatisanoni wo raloho.

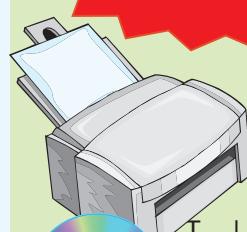
Tshikolo tsha hanu tshi na dzikhomphiyutha? Arali tshi nadzo, ni a ya kilasini dza u guda khomphiyutha? Ṭalutshedzani tshigwada tshanu.

Arali ni si na khomphiyutha tshikoloni, ṭalutshedzani tshigwada uri ndi nga mini zwi na ndeme uri ni vhe nadzo tshikoloni tshanu.

Kha ri vhale

Muṭatisano wa khomphiyutha wa Brain Box

Winelani tshikolo tshanu
khomphiyutha!

Tshikolo tshanu tshi nga vha na mashudu tsha wina khomphiyutha ya mune (pc) ya Brain Box i no qura RIO 000, ho ingwa nthu u thireiniwa nga vha HANDS-ON Computers.

Ri khou ṭoda inwi kana kilasi yanu ni tshi dizaina khomphiyutha. Itani tshimangadzo! A zwi vhuyi zwa konda!

Tendelani ṭhalukanyo yanu i tshi pelevhela nalo! Sikani khomphiyutha ine ya do ita uri vhutshilo hanu vhu takadze na u difha! Zwine na tea u ita ndi u ola tshifanyiso tshi sa kondi ni tshi kungedzela khomphiyutha yanu. Kha kungedzela iyi ni ri vhudza uri khomphiyutha yanu i kona u ita zwifhio. Khomphiyutha ine ya vha yone ya vhukumakuma nahone i tshi nyanyula i do wina! Ni songo hangwa u shumisa ndila dza u ita kungedzela dze na guda.

Zwinoha, vhagudi na vhadededzi, dzenani fhasi ni shumise maluvhi anu! Dobani penisela na khirayoni ri thome. Muṭatisanoni hu dzenwa nga kilasi kana mugudi nga ethe.

Deithi ya u vala:
30 Fulwi

Ni songo hangwa u nwala dzina lanu na
direse ya tshikolo tshanu.

Deithi:

Kha ri nwale

Fhindulani mbudziso idzi.

Shumisani khiyi iyi kha u ta uri ni ita thiki tshibogisini tshifhio:

1 = nga maanda/kanzhi; 2 = zwitukutuku/tshiñwe tshifhinga; 3 = na luthihi

1	2	3
---	---	---

Ni a takalela zwa khomphiyutha?

Bulani uri ngani:

Ni na vhukoni ha khomphiyutha?

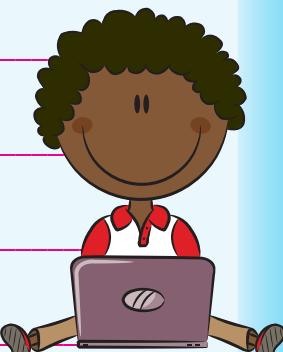
Ni vhona u nga khomphiyutha dzi na mushumo kha vhana vha tshikolo?

Lavhelesani mutatisano – pfufho yayo ndi vhugai?

Ni tea u ita mini uri ni dzhene kha mutatisano uyu?

Hu khou kungedzelwa mini?

Khungedzelo iyi yo livhiswa kha vhonnyi?

Ni nga dzhena kha mutatisano uyu? Bulani uri ndi ngani.

Ndi nnyi a no khou lambedza mutatisano uyu?

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo a tevhelaho. Shumisani marwe a maipfi a re tshibogisini uri a ni thuse.

a zwo ngo ñowelwa	u humbulela	tshithu tshiswa tshi songo ñowelwaho	pulane	takalela	
u sa mangadza	u sika	tshiswa tshi si tsha u kopela	u sa anza	u shumisa muhumbulo	u elekanya

U dizaina tshithu zwi amba _____

Tshithu tshine tsha vha tshimangadzo ndi _____

Tshithu tsha vhukumakuma ndi _____

Thalukanyo yanu ndi zwine zwa ita uri ni _____

TEACHER: Sign _____

Date _____

Dizaini yanga nne muñé

Kha ri ñwale

Talani mitalo ni tshi livhanya mafurase a re kha tshanda tsha monde na t̄halutshedzo dzao dzi re kha tsha u la.

u finya dza khwaṭha
u fhufha vhavhili vha sera
u sela nga lu no bvuda
u fhira dzi tshi hamawa
u fara ludongo nga hu fhisaho

u t̄angana na zwi kondaho
u penga
u tshina nga dakalo
u shuma nga nungo dzot̄he
zwithu a zwi tshimbili zwavhuđi

Kha ri ñwale

No humbula u dzhena kha muṭatisano wa *Brain Box Computer*.

Humbulani nga lushaka lwa khomphiyutha ine na khou humbula u i vhumba. I do ita mini? I do vha yo tou itisa hani? Ni elelwé u ita uri khomphiyutha yanu i fhambane na dziñwe nahone i nyanyule. Zwino i t̄alutshedzeni.

Kha ri ñwale

Fhedzisani mafhungo aya nga u ñwala liiti lone.

Vhana vha Gireidi 5 vha na khomphiyutha mbili dzi no vha _____ . (thusa/thusela)

Mila na Mathapelo vha na khomphyutha dzine vha dzi _____ . (shumisa/shumela)

Vharñwe vha vhadededzi vhashu vha ri _____ khomphiyutha (gudisa/gudela).

Vhunzhi ha vhatukana na vhasidzana vha _____ mitambo ya khomphiyutha (funesa/funisa).

Khomphiyutha ya tshikoloni tshashu ya kalekale i kha di _____ na ñamusi (shuma/shumana).

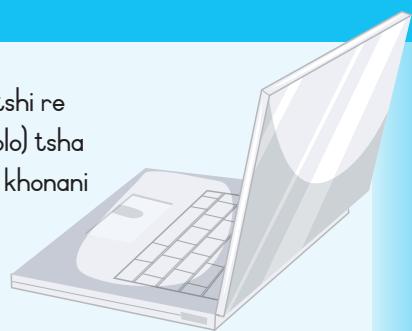

Deithi:

Kharinwale

Pulanelani ni ite kungedzela ya khomphiyutha tshikhala ni tshi re afho fhasi. Ni songo hangwa u dzhenisa na tshifanyiso (nyolo) tsha khomphiyutha! Musi no no fhedza kungedzela yanu, ifheni khonani yanu a i lavhelese na u i dzudzanya arali zwo tea.

TEACHER: Sign

Date

Mutevhemùoli

NDI A KONA

u amba nga nganea		
u topola muanewa, puloto na mulaedza		
u vhala zwe zwa ṭumbulwa kha nganea		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho		
u amba nga ṭhoho		
u topola muhumbulo		
u ḓwala phara i re na ṭhoho na mafhungomatikedzi		
u ḓwala manweledzo		
u livhangha maipfi na zwine a amba		
u shumisa masala a vhushaka		
u topola ṭhalutshedzo dza mafanyisi		
u vhala tsenguluso		
u rera nga vhaanewa, puloto na fhethuvhupo zwa bugu		
u ḓwala mafhungo ndi tshi shumisa maipfi a no bva kha phara		
u ḓwala tsenguluso ndi tshi shumisa fureme		
u topola maiit a re kha tshifhinga tsho fhiraho		
u shandula maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho a vha kha tshifhinga tsha zwino		
maiti		
u ḓwala mafhungo ndi tshi shumisa mapfanisone		
u pađula maipfi a bva madungo		
u amba nga dayari		
u vhala tshińwalwa tsha dayari		
u rera na u topola phambano vhukati ha nganea, nganeavhutshilo na tshińwala tsha dayari		
u topola tshifhinga tsho fhiraho na mađumi		
u shumisa mađaluli, mađadzisi na mađanganyi kha u vhumba mafhungo		
u shumisa masalambuelamurahu		
u vhala nganeavhutshilo		
u topola pfanywa		
u topola mihumbulomitikedi kha phara		
u wama ṭhalutshedzo dza maipfi na mafurase		
u bula muhumbulo wanga		
u ḓwala nganeavhutshilo		
u vhekanya mafhungomatsivhudzi		
u shumisa zwiga zwa u vhala		

u shumisa mirero na maidioma		
u amba nga zwipiđa zwa khungedzelo		
u rera nga khungedzelo		
u vhala khungedzelo		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama khungedzelo		
u sikena khungedzelo		
u pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo		
u topola ṭhukhufhadzo ya maipfi		
u ḓwala zwivhumbeo zwone zwa mađaluli		
u ita ndongazwiga mafhungoni ndi tshi shumisa khoma na zwiđevhe		
u amba na tshigwada tshanga nga risipi		
u ḓwala mafhungo sa maambiwa		
u ita khungedzelo ndi tshi shumisa maipfi na mafurase o tou lumbamaho khathihi na maipfi na mafurase a nne muñe		
u ḓwala mafhungozwao		
u amba nga phambano vhukati ha filimu na ṭano		
u amba nga ṭano le nda vhuya nda ṭalela khathihi na u ṭuđuwedza tshigwada tshanga uri tshi li ṭalelelevho.		
u ṭalutshedza ṭhalutshedzo dza mafurase		
u topola maiti na mađadzisi		
u amba nga ndeme ya khomphiyutha		
u livhanya mafurase na maipfi		
u topola ṭhalutshedzo dza mafurase		
u ḓwala ṭhalutshedzo pfufhi		
u fhedzisa mafhungo ndi tshi shumisa maiti one		

Thero ya 6: Maiwalwa a tshakatshaka

Zwiṭori Themo ya 3: Vhege dza 5 - 6

81 Lungano lwa Namibia 36

U amba na nga lungano.
U ita litambwa ja lungano.
U vhala lungano.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama lungano.
U wana uri lungano lu amba nga mini o sedza ḥoho yalwo.
U sikima lungano.
U topola aljtheresheni na kushumiselwe kwa nyambunzhi.
U ḥalutshedza uri zwifanyiso zwi khwāṭhisedza.
kupfesesele nga ndila ifhio.
U wana mibvumo i no itwa nga zwipuka.
U tħahisa miħumbulo.
U ḥalukanya kushumiselwe kwa zwidēvhe.
U livhanya ḥalutshedzo dza mafurase na maipfi.

82 Zwiñwe hafhu nga phukha na zwikhokhonono 38

U shumisa tħati kha u pulanelia phara ya u ḥalutshedza.
U ħwalulula mafhuno e kha maambelwa.
U vhumba mbudziso dzi tħi bva kha zwitata menndek.

83 Lungano lwa Tshizulu 40

U anetshela tħigwada tħiṭori.
U vhala lungano lwa Tshizulu
U fhindula mbudziso dzo qisendekaho nga lungano.
U wana muħumbulo muhulwane wa lungano.
U wana vhaanewa vhahulwane vha lungano.
U wana pfunzo ya lungano.
U livhanya maipfi na ḥalutshedzo dza.

84 U ḥalutshedza zwipuka na vħathu 42

U ħwala phara mbili dza u ḥalutshedza dzi amba nga luaviavi na nowa a tħi shumisa maipfi e a newa.
U livhanya maidioma na ḥalutshedzo dza.
U shumisa pulane kha u ħwala phara ya u ḥalutshedza i no amba nga khonani yawa.
U ħwala tħirendo tħa tħipuka ndi tħi shumisa mafanyisi.

85 Zwiṭori zwa u takadza 44

U rera nga tħiṭori tħi re kha khathuni.
U ita litambwa ja tħiṭori e kha tħigwada tħawie.
U vhala lungano lwa Tshaina na lwa India
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama zwiṭori.
U topola vhaanewa zwiṭorini.
U wana uri zwiṭori zwi khou bvelela ngafhi.

U wana pfunzo dza zwiṭori.
U tħahisa muħumbulo.
U nweledza tħithihi tħa zwiṭori.

86 Lungano lwa nne muñe 46

U shumisa mepe wa miħumbulo a tħi pulanelia u ħwala lungano.
U shumisa mepe wa miħumbulo na tħohwana a tħi pulanelia u ħwala lungano.
U tħuma mafhuno ndi tħi shumisa maṭanganyi.
U shumisa madzina vhukuma vhu moniha masala.
U topola madzina zwao na madzinamaiti.

87 Tħiṭori tħo shandeaho 48

U rera e kha tħigwada tħawie nga ndeme ya u vha na vħu dixx-hinduleli na u tħaganedza vudu dixx-hindulela ha zwiito zwave.
U vhala lungano.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tħiṭori.
U tħahisa muħumbulo waw.
U topola vhaanewa vha re tħiṭorini.
U wana pfunzo ya tħiṭori.
U ḥalutshedza zwine l-furase ja "tħiṭodzimare" ja amba.
U livhanya mafurase na maipfi e a shumiswa tħiṭorini.

88 Luambo 50

U tħuma mafurase na ḥalutshedzo dza ndi tħi vħumba mamethaq.
U talela maambahunzhi a re one.
U bula uri mafhuno ndi magarukela naa kana ndaela.
U ħwalulula phara a tħi shumisa ndongazwiga dzone.
U ħwala phara mbili ndi tħi shumisa maṭumi.

Maiwalwa a u tsivhudza Themo ya 3: Vhege dza 7 - 10

89 Mutsho 52

U amba nga phambano vħukati ha mutsho na kilima.
U vhala maiwalwa a no amba nga mutsho.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama maiwalwa.
U nea phara ḥoho.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

90 Mutsho vundunji ja hashu 54

U ita mepe wa miħumbulo u no kwama mutsho.
U shumisa mepe wa miħumbulo kha u ħwala phara dzi no amba nga mutsho.
U topola maiti na mafħambanyi mafhungoni zwao.
U tħanganya mafhuno ndi tħi shumisa maṭanganyi.

91 Mutsho wo kalulaho

U rera nga mithathabo na phenyo.
U vhala phara i no amba nga mvula ya mithathabo na phenyo.
U fhindula mbudziso dzo qisendekaho nga phara.
U saukanya nyolo ya mutsho.
U shumisa nyolo kha u sumbedza zwihangi na mvelelo.
U livhanya maftevhe wa maipfi na maipfi a no amba zwithihi nao a re kha phara.

92 Mutsho na mvula 58

U shumisa nyolo kha u dubekanya mafhungomatsvhudzi.
U ħwala phara dzo qisendekaho nga nyolo.
U ħwala mafhuno a tħi shumisa homonimi.

93 Maiwe hafhu nga mutsho 60

U amba nga phambano ya mutsho kha zwifingga zwo fhambananaho zwa ħwaha.
U rera nga mutsho une a u funesa na une a si u funese.
U vhala phara i no amba nga mutsho na mađi.
U livhanga maipfi na zwine a amba.
U vhala phara a fhindula mbudziso.
U bula miħumbulo waw.
U ħwala phara ndi tħi bula miħumbulo yawa.
U talela madzinamaiti mafhungoni.

94 U ħwala nga mutsho 62

U livhanya zwifanyiso na zwithu.
U ħwala phara i no amba nga mutsho.
U topola masala.
U ħwala mafhuno ndi tħi shumisa masala.
U ħwala mafhuno ndi tħi shumisa maipfi a anamatopja.

95 Mvumbo ya mutsho 64

U rera nga zwi no kwama mutsho musi e kha tħigwada tħawie.
U thetselesa kħasho ya mutsho na u ita muvhigo wawie ine muñe.
U vhala mepe wa mutsho.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mepe wa mutsho.
U bvumba mutsho.

96 U sedza mutsho lwa u fħedza 66

U ita mepe wa miħumbulo wa mvumbo ya mutsho.
U ħwala muvhigo wa mutsho a tħi shumisa mepe wa miħumbulo.
U dzudzanya ħiwalwa.
U topola maiti na mafħadżi fl-ħungoni.
U ħwala mafhuno ndi tħi shumisa madzina a khumbulelwa.
U ħwala mafhuno ndi tħi shumisa maipfi a re na mupelelo muthihi ngeno a tħi amba zwo fhambananaho.

81

Lungano lwa Namibia

Themo ya 3 – Vhege dzza 5-6

Kha ri ambe

Ni kha di elelwa lungano lwe na vhuya na lu vhala kana na tou lu pfa? Anetshelani tshigwada tshanu lungano. Ni kone u ita litamba ja lungano ulu na tshigwa tsha vhoiwe ni tshi li taneli kilasi.

Tshinda i mutshilani

"Kha ri kuvhangane vhat hahvane," ndi Vho Ndau vha no ralo. "I tsini na u shoma, ri tshi lwa na muvhuso wa zwikhokhonono. Vhunga hu nne mulangammbi (dzhenerala), ndi do ni ranga phanda ri tshi tasela. Musi ri sa athu thoma, nothe ni tea u pfesesa ndila ine ra do lwa ngayo." Ha mbo sendela tholo, noni na phunguhwe zwo pangula ndevhe uri zwi pfesese. "Ri vhahulwane khazwo zwikhokonono hezwi," hu amba Vho Ndau. "Fhedziha, maswina ashu a ri fhira nga kule siani ja tshivhalo tshao. Ri songo a pfela vhutungu na luthihi. Ri tea u tasela ra vha phusukanya vhothe."

Dzhenerala Vho Ndau vha tsitsa ipfi vha hevhedza, u itela uri hu vhe vhaofisiri vha mmbi fhedza vha no vha pfa. "Zwino ni mpfe ni mpfesese, ngauri heyi ndi yone pulane yashu khulwane. Ni vhudze maswole anu uri matso avho a dzule e kha nne tshifhinga tshothe musi ri nndwani. Vhunga ndi tshi do vha ndi phanda, ndi do kona u vhona uri ri khou kunda naa kana ri khou kundwa. Arali ri tshi khou kunda ndi do imisa mutshila wanga wa leleda muyani. Arali maswole a nga vhona mutshila wanga wo ima ngauralo, vha lwe vha tshi ya phanda. Fhedziha, arali ri tshi khou kundwa, ndi do tsitsa mutshila. I do vha tsivhudzo ya uri ri rembuluwe ri shavhe."

Nangoho tholo, noni na phunguhwe zwa thetshelesa vhukuma musi zwi tshi newa ndaela. Dza enda dzi tshi vhudza maiwe maswole mulaedza uyu. Vho Ndau vha mbo nwethuwa; vha divha uri maano avho ndi mahulu.

Tshe vha si tshi divhe ho vha uri matsina, maluvhani a re henefho tsini, ho vha ho dzumbama notshi ye ya pfa zwe thet he zwa vha zwi tshi khou ambiwa. Iyi notshi ya mbo tuwa yo hwalela ya ya sevha zwiwe zwikhokhonono mafhingo e ya pfa.

Vho Ndau vha vhomba, ndou ya lidza lufhalafhala, nndwa khulu ya thoma. Zwo dzhia tshifhinga masia aya mavhili a tshi lwa u lingana. Generala Vho Ndau, mutshila u nthia muyani, vho sumbedza u vha murangaphanda wa vhutali, gomane ya zwipuka ya zhaka i tshi ya phanda.

"Zwi tshi ya, zwi tshi ya, zwa tou vha khagala kha mulangammbi wa zwikhokhonono uri muvhuso wawe u do wa. A lavhelesa notshi a ri, Tshifhinga tsho swika."

Ndi one mipfi e notshi ya vha yo lindela u pfa one eneo. Yo vha i tshi divha zwinne ya fanela u ita na uri zwi do itwa ngafil! Khathihi fhedzi, ya vha yo tuwa ngeno nndwa i tswuku. Hu si kale ya mbo wana hune Vho Ndau vha vha hone, ya nwethuwa musi i tshi divhekanya. "Tshinda i mutshilani!" ya vhidzelela, zwenezwi i tshi luma Vho Ndau uri vha divhe vhathe. A huna na muthihi wa phukha idzi we a zwi vhona kana a zwi pfa musi notshi i tshi zitamedza Vho Ndau. Zwe dza vhona ho vha mutshila wa murangaphanda wavho we khathihi fhedzi, wa mbo di fhasi nyatha. Dza mbo di zwi talukanya zwavhudivhuuri zwi amba mini: shavhani! Ha mbo vha u kunda ha zwikhokhonono nge notshi ya vha tholi maluvhani nndwa i sa athu na u thoma.

Deithi:

Kha ri nwale

Lavhelesani Ქhoho ya lungano ulu. Rerani na tshigwada tshanu malugana na
uri lungano ulu lu Ქo amba nga mini ni nwale phindulo yanu.

Ni kha ᲋i elelwa uri ri tshimbidza maṭo (u sikima) marīwalwa ri tshi itela u wana muhumbulo wa u angedza
mafhungo? Zwino itani zwinezwovho na kha lungano ulu, ni kone u nwala zwine na vhona i pfunzo ya tshitoro itshi.

Ndi nga mini Vho Ndau vho humbula uri phukha dzi Ქo kunda nndwani?

Ndi nga mini phukha dzo fhedza dzo kunda?

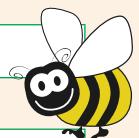

Ndi nga mini Vho Ndau vho wisa mutshila?

Ndi nga mini Ქotshi yo zwi kona u thetshelesa pulane ya nndwa?

Ni vhona u nga Ქhoho ya lungano ulu i a seisā? Bulani uri ngani?

Figara ya muambo, i re afho fhasi, ine murwali a i shumisa mafhungoni aya, ndi ifhio? "... zwenezwi i tshi luma
Vho Ndau uri vha divhe vhathu."

Talutshedzani uri zwifanyiso zwi ni thusa nga ndilade uri ni kone u pfesesa lungano ulu.

Marīwalwa aya a ri vhudza uri Vho Ndau vha vhomba ngeno ndou yo lidza lufhalafhala. Ქotshi i ita
muungode? Phunguhwe yone i ita muungo ufhio?

No ᲋iphina nga lungano ulu? Bulani uri ngani.

Maipfi a no ri zwi Ქo itwa ngafhi o nwala a sa fani na marwe. O nwala o sendama. Ni vhona u nga ndi ngani
murwali o ita ngauralo?

Kha ri nwale

Thalutshedzo dza maipfi kana mafurase e a shumiswa lunganono ulu khedzi.
Wanani maipfi kana mafurase adzo.

maswole u thetshelesa nga vhuronwane

mmbi nndwa yo vha i khulu

mutsivhudzi mwemwela

TEACHER: Sign

Date

Zwiñwe hafhu nga phukha na zwikhokhonono

Kha ri ñwale

Ni khou ya u ñwala pharathalutshedzi i no amba nga khonani yanu. Fhedzi tsha u thoma, musi ni sa athu ñwala phara ya u fhedza, ni tea u thoma nga u ita pulane. Fhedzisani tshati iyi. Ni elelwe u shumisa matululi a u talutshedza musi ni tshi talutshedza iyi khonani yanu.

Dzina ja khonani yanu

Muvhala wa mañø na mavhudzi

U na vhulapfu vhungafhani (ndi mulapfu kana ndi mupfufhi)

Mbonaloo ya muvhili i no ita uri a si timatimise (Ndi zwifhio zwi no ita uri a si fane na vharwe vhathu?)

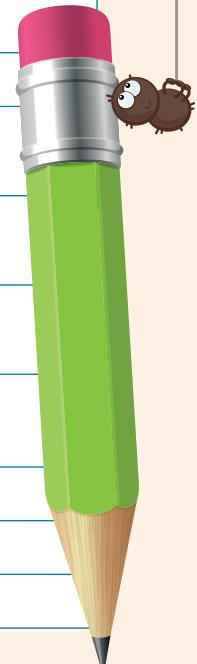
Ndi zwifhio zwine khonani yanu a ita zwi no kunga mañø a vhathu?

Ndila ine khonani yanu a amba ngayo (nga u tñavhanya, nga u ongolowa, a tshi pfala, nz)

Ndivho ya maipfi (maipfi ane a a shumisa)

Zwine a zwi konesa

Zwine zwa mu balela (vhutudzetudze)

Kha ri ñwale

Nwalani mafhungo aya sa mafhungomaambelwa.

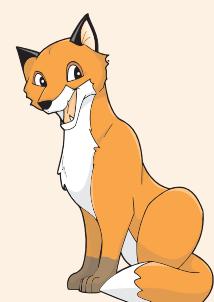

"Kha ri kuvhangane vhatvhavhane," ndi Vho Ndau vha tshi ñea ndaela.....

Vho Ndau vha ri, "Arali maswole vha vhona mutshila wanga u tshi leleda muyani, vha fanelu u lwa vha tshi ya phanda."

Vha vha vhudza uri, "Arali ri tshi khou kundwa, ndi ðo tsitsa mutshila."

Vha dovha vha ri, "I ðo vha tsivhudzo ya uri ri litshe u lwa rembuluwe ri shavhe."

Mulangammbi wa zwikhokhonono a lavhelesa ñotshi a ri, "Tshifhinga tsho swika."

Deithi:

Kha ri nwale

Vhumbani mbudziso nga zwitatamennde izwi.

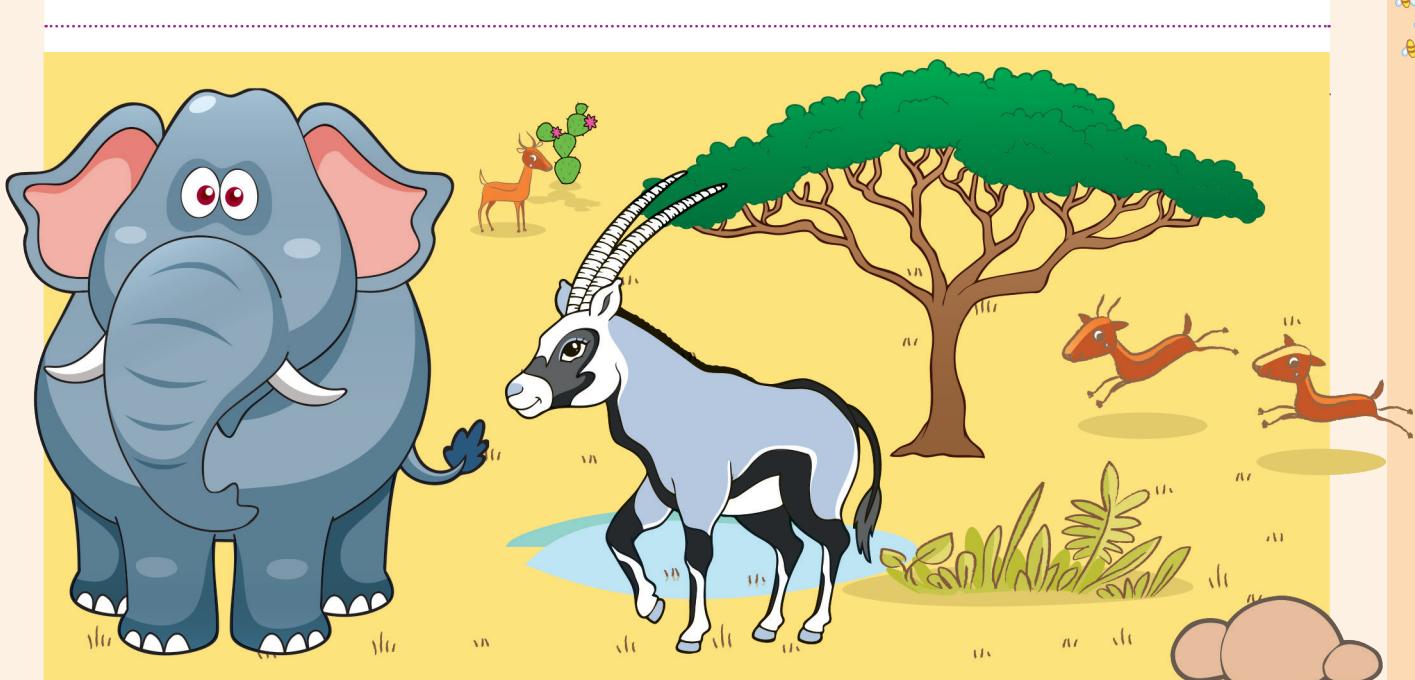
Tholo, ḥoni na phunguhwe zwi pangula n̄devhe zwi tshi thetshelesa ndaela.

Musi Vho Ndau vha tshi tou bva u ḥuwa, ḥotshi ya fhufha ya humela mmbini ya zwikhokhonono yo vha farela mafhongo.

Vho Ndau vha vhomba ngeno ndou yo lidza lufhalafhala.

ᬁotshi ya luma Vho Ndau kha mutshila uri vha ḫivhe vhathu.

Phukha dza shavha dza nga dzi sa vundekana.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Shuman ni kha zwigwada.

Anetshelani tshigwada tshañu tshitiori tsha tsiko ya liphasi. Tshi nga vha tshitiori tshi no bva bivhilini kana tshe na tou tshi pfa kha mme anu kana makhulu kana tshe na vhala. Ni nga kha di disikela tshitiori tshanu.

Kha ri vhale

Samba la luaviavi

Musi Mutumbukavhathu o no f'hedza u vhumba zwithu. O awela a sedza shango le a sika. A nwethuwa a tshi vhona u naka halo. O takadzeswa nga vhathe, munna na musadzi wa u thoma.

"Koto," a tshi elekanya, "izwi zwo naka!"

Fhedziha hu si kale Mutumbukavhathu a zwi vhona uri munna na musadzi vha dzulela u huvhadza mivhili yavho. Lukanda lwa f'hoodza nga tshifhinga f'chedzi ha sala mavhadzi. Nga murahu ha miñwaha, mivhili ya uyu munna wa u thoma na musadzi ya vhonala yo no vha ya kale nahone yo t'ahala!

Zwino ha Mutumbukavhathu a mbo vhidza Luaviavi. "Thetshelesa hafha iwe Luaviavi," hu amba Mutumbukavhathu, "Ndi khou tama u tshi isa phasela hei kha munna na musadzi. Ndi mafhungo a sa t'odi tshilengo." Ndi f'halaha Luaviavi lu tshi f'hufha lwo livha Shangoni lwo fara phasela iyi. Musi lu tshi swika Mulamboni Muhulu lwa mbo ima uri lu nwe madi. Lwa t'angana na nowa.

"Ri a vusa, muzwala Luaviavi," i ralo i tshi lumelisa. "Namusi u vhonala u kha dzinzambo! Mulandu?"

"Hee, na zwino! Sawubona, Nyoka!" Luaviavi lwa f'hindula nga vhuhwawho. "Ndi na phasela hafha i no khou ya kha munna na musadzi i tshi bva ha Mutumbukavhathu. Nowa yo vha i sa vhengi zwone vhathe. Vho vha vha sa i vhoni sa tshithu vha tshi ita no u i kandekanya. Nowa ya humbula uri i do vha na vhutanzuri phasela iyi i songo swika vhatheuni. "Hei, muzwala, zwi a takadza u ni vhona! Na ngei hayani vho ni t'uvha hani ngoho! Ndi kale ri sa thu switula rothe. Kaniha na zwino a ni tsha ri funa?" "Aivho inwi Muzwala Nowa," hu amba Luaviavi.

"Ni a zwi divha ndi ni funa nga maanda! Ndi nga pfa ndo gagamisiwa vhukuma arali ndi tshi nga da ra t'wa rothe lirwe duvha!"

"Zwino?", nowa ya mbo t'avhanaya ya f'hindula. "Khezwi ri sa yi zwino? Mufumakadzi wanga a nga takala hani arali ri tshi nga switula rothe!"

Luaviavi lwa lavhelesa phasela ye lwa pakata.

"Mutumbukavhathu vha ri ndi t'avhnye u swikisa phasela iyi. A ri nga do zwi vhona lirwe duvha naa?"

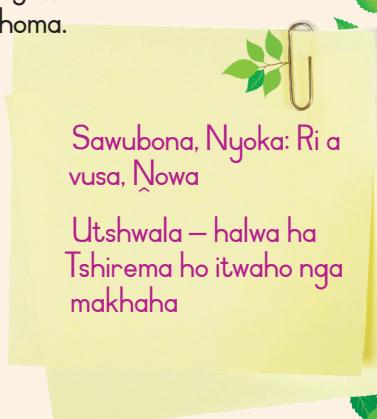
"Na zwino, zwo tou ralo," nowa i ralo i tshi rembuluwa "Ndo zwi divha. A thi ri a ro ngo ni fanela!"

Luaviavi lwa lavhelesa duvha. Lo vha li tshee hone. Lu nga kha di ya tshiswituñoni mudini wa Nowa lwa kona u fhirela phanda lwa swikisa phasela ya vhathe. "Ni songo t'uvha muzwala," lwa ralo. "Ndo amba ndi songo elekanya. Kha ri ye tshiswituñoni!"

Nowa ya mbo setshela mbiluni. "Ndi a livhuha, vhazwala," ya f'hindula. "Ndariyeni ri yo ja."

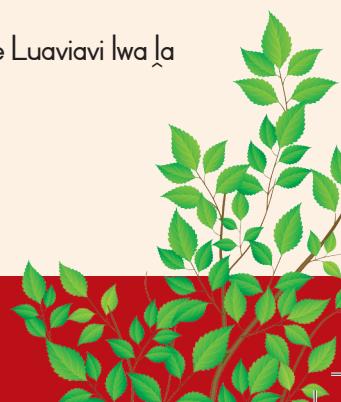
Mufumakadzi wa nowa a mbo bika zwiliwa zwinzhi ilo duvha. Zwo vha zwi tshi difha vhukuma lwe Luaviavi lwa ja vhukuma, lwa nwa na mahafhe (utshwala) lwa vho f'chedza lwo farwa nga khofhe.

Nowa ya mbo onolola ila phasela nga zwituku gopwani ja Luaviavi. "Idanu vhona musadzi

Sawubona, Nyoka: Ri a vusa, Nowa

Utshwala – halwa ha Tshirema ho itwaho nga makhaha

wanga", ya vhidzelela. "Mutumbukavhathu vho ri rumela khanda ntswa u itela uri musi dza kale dzis tshi onyana ri ambare ntswa!" Nowa ya tou fa nga zwiseo. Ho no vha fhalā, Luaviavi lwa mbo karuwa, lwa mbo di zwi divha uri ho bvelela mini.

"Hai, Muzwala, mpheni phasela heyo!" ndi Luaviavi lu tshi luvhelela. "A si khanda dza vhoiwe hedzo! Ndi dza vhathu. Mpheni, mani!" Fhedzi nowa ya sokou lidea nga zwiseo ya songolowa i tshi tuwa.

Izwi ḫuvha li tshi khou godima li tshi ya, Luaviavi lwa pfa lwo hanganea vhukuma. Lwo fhuriwa nahone lwo latā mulanga na Mutumbukavhathu. Lwa dzumbama mirini, lwo nambatela matavhi, lu tshi tshimbila nga u ongolowa u itela uri hu si vhe na a no lu vhona.

Heyi ndi yone ndila ye vhathu vha fhurwa khanda nga Nowa. U swika na namusi, Nowa i a kona u bvula lukanda arali lwo no vha lwa kale, ya ambara luswa.

Kha ri nwale

Vhalani lungano ulu hafhu ni nwale phindulo dza mbudziso.

Ni vhona u nga muhumbulo muhulwane wa lungano ulu ndi ufhio?

Vhaanewa vhahulwane lunganoni ulu ndi vhonnyi?

Nowa yo fhura Luaviavi nga ndila ifhio?

Luaviavi lwo ita mini u sumbedza u hanganea?

Pfunzo ya lungano ulu ndi ifhio?

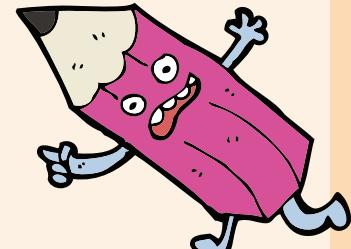
Ndi vhona u nga ho vha hu tshi do vha ho bvelela mini kha vhathu arali Luaviavi lu vhe lwo swikisa khanda?

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi matswu na maipfi a re kha tsha u la.

ṭahala	suvha, bidigama
fufha	thonifhiwa, huliswa
gagamiswa	humbula
elekanya	luvhilo ṭavhanya
songolowa	onyana, suđufhala

U ḥalutshedza zwipuka na vhathu

Kha ri ḥwale

Nwalani phara ni tshi ḥalutshedza luaviavi. Shumisani mar̄we a mafurase aya.
Ni lingedzehvo na u shumisa maipfi aṇu.

lu shanduka muvhala

lu vha luswuku musi lwo sinyuwa

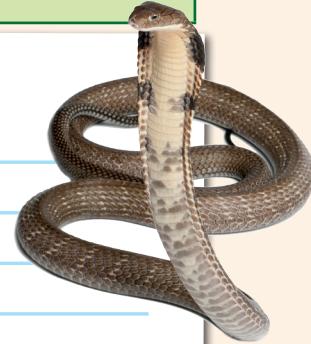
lu na lulimi lulapfulapfu

lulimi lwalwo lu a lavhuwa

lu shumisa mudzinginyeo musi lu tshi davhidzana na
dziṁwe nyavinyavi

lu na maṭo a no bidigama a vhona matungo

lu na milenzhe ya tshipentshela, zwikunwe na ḥala

Kha ri ḥwale

Zwino ḥwalani phara i no ḥalutshedza ḥowa. Shumisani mafurase oṭhe kana
mar̄we ao. Ni lingedze hafhu na u shumisa maipfi aṇu.

ndi ndapfu, i a petekana nahone ndi
tsekene

a i na mirado

i na mivhala yo fhambananaho, i no
vhonalesa na i sa vhonalesimivhala i no penya zwi amba u vha na
vhutungu

ḥowa dzi sa vhonalesi dzi shumisa muvhala kha u dzumbama

i la mbevha na zwinoni

i mila tshipondwa tsho ralo

i zwima vhusiku

i na lulimi lwa phandakali

Deithi:

Khari ñwale

Talani mutalo ni tshi livhanya maidioma na zwine a amba.

Vhutshivha vhu no nga ha ñowa
U vha ñowa
U tevhela ñowa mulindini wayo
U farwa nga ñowagudu

U vha na nyofho khulu
Musi u tshi sala muthu nga murahu lu sa fheli
Muthu ane a si fulufhedzee
U tshinya zwithu hu u tou konyolola

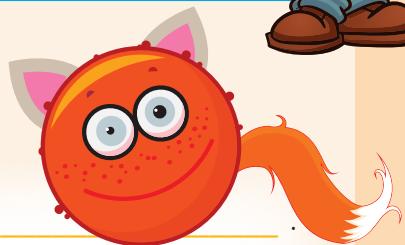
Khari ñwale

Lavhelesani murahu kha Bammbiri ja u shumela ja 82. Shumisani tshati ye na dadza kha u ñwala thalutshedzo ya khonani yanu.

Khari ñwale

Ñwalani tshirendo tshanu ni tshi shumisa mafanyisi.
Shumisani fureme iyi.

Tshipuka tshanga ndi _____
Muvhala watsho ndi _____ sa _____
Mukumba watsho/lukanda lwatsho u/lu _____ sa _____
Tshi tshimbila sa _____
Mutshila watsho u nga _____
Muvhili watsho u dzi _____ sa _____
Ndevhe dzatsho dzinga _____
Milenzhe yatsho i _____ sa _____
Mañø atsho a _____ sa _____
Tshi lila u nga _____

TEACHER: Sign

Date

Zwiɔri zwa u takadza

Kha ri ambe

Ambani ni kha tshigwada uri hu khou bvelela mini kha khathuni iyi.

Itani litambwa ḥa tshitɔri tshi no khou anetshelwa kha khathuhu. Ni vhe na vhutanzi uri muñwe na muñwe wanu u wana tshifhinga tsha u vha murengisi kana murengi.

Ambani nga mbudziso idzi ni kha tshigwada tshanu:

Ndi nnyi a re murangaphanda kīlasini?

Ndi nga mini ni tshi ralo?

Ndi nnyi o ḥalifhesaho, nahone ngani?

Ndi nnyi a re na vhumbulu, nahone ngani?

Kha ri vhale

Zwienda zwiswa Lungano Iwa Tshaina

Muñwe munna o vha tshi khou lila zwienda zwiswa. Musi a sa athu u ya makete (maragani), a ola tshifanyiso tshi no sumbedza mulenzhe wawe kha bammbiri. A ela mulenzhe wawe nga vhuronwane a riwala mielo yothe.

A mbo takuwa a ya vhengeleni ḥa zwienda makete. Musi a tshi swika, a wana uri o hangwa bammbiri ḥe a vha o riwala mielo ya mulenzhe wawe khalo! A mbo huma a tshi ya hayani u ḥi tevhelela. Musi a tshi sala a tshi vhuya ndi musi ḥi tshi vho kovhela na mavhengele othe afha makete o no vala. A ḥalutshedza muñwe wa vharengisi zwe zwa bvelela. Uyu murengisa o vha o no goda thundu yawe a i vhekanya.

"U tsilu iwe muthu!" ndi murengisi a no ralo. "Wo vha wo tea wo fulufhela milenzhe yau wa edzisa zwienda zwi re vhengeleni! Khezwi wo vhuya wa humela hayani u tevhelela mielo?"

Ula munna a niwa nga ḥhoni khulu. "Zwi tou nga ndo fulufhela mielo yanga u fhira milenzhe yanga," a ralo a tshi amba.

Kha ri vhale

Thovhele wa daka ndi nnyi? Lungano Iwa India

Liñwe ḫuvha ngomu ḫakani, Nngwe yo mbo fhufhela Fokhisi (Fox - i yelana na phunguhwe). Fokhisi a mbo tzhema, "U thamutshela Thovhele wa Daka nga ndilade naa?"

Nngwe ya lavhelesa Fokhisi yo mangala. "U a zwifha mani! U Thovhele wa ngafhi iwe?"

"Ndi Thovhele nne," hu fhindula Fokhisi. "Phukha dzothé dzi a ntshavha musi dzi tshi mmbona! Arali u tshi khou ḥodou vhutanzi, ntevhele."

Fokhisi a mbo dzhena ḫakana Nngwe i tshi tevhala nga murahu. Vha mbo swika tsini na ntsavhutavhi, ntsavhutavhi dzo ri u vhona Fokhisi o salwa murahu nga Nngwe dza shavha dzi tshi phadłalala hoḥe.

Avha vhavhili vha wana ḫohoho. Musi ḫohoho dzi tshi vhona Fokhisi o salwa murahu nga Nngwe dza shavha dza balangana. Fokhisi lwa mbo rembuluwa lwa ri kha Nngwe, "U kha di ḫoda vhuñwe vhuñanzi? Wo zwi vhona musi uri nda tou bvelela fhedzi phukha dzot̄he dzi a shavha!"

"Hei, ndi tshee ndo mangala vhukuma, fhedzi ndo ḫivhonela nga anga maṭo. Vha mpfarele u vha wela nt̄ha ngaurała, Vhafuwi." Nngwe ya mbo tumba fhasi ya luvha Thovhele Fokhisi ya vha litsha vha ṭuwa.

Kha ri ḫwale Vhalani mbudziso ni ḫwale phindulo.

Vhalani tshit̄ori tshi no pf̄i Zwienda Zwiswa. Vhaanewa tshit̄orini itshi ndi vhonnyi?

Tshit̄ori itshi tshi bvelela ngafhi?

Ni vhona u nga tshit̄ori itshi tshi a seisa? ḫalutshedzani uri ngani.

Ni takalelesa khathuni kana zwo tou ḫwalwaho sa mañwalwa? Bulani uri ngani.

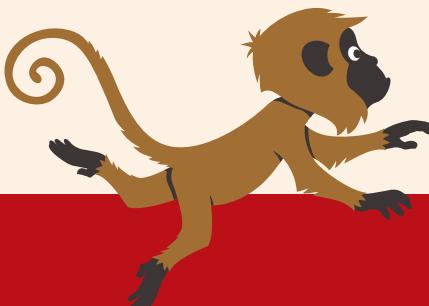
Vhaanewa vhahulwane tshit̄orini itshi ndi vhonnyi?

Tshit̄ori itshi tshi bvelela ngafhi?

Ndi nnyi ane na vhona u ḫalifhesa – Fokhisi kana Nngwe? Bulani uri ngani.

Ndi vhona u nga ndi ngani Fokhisi o ḫiita Thovhele wa Daka?

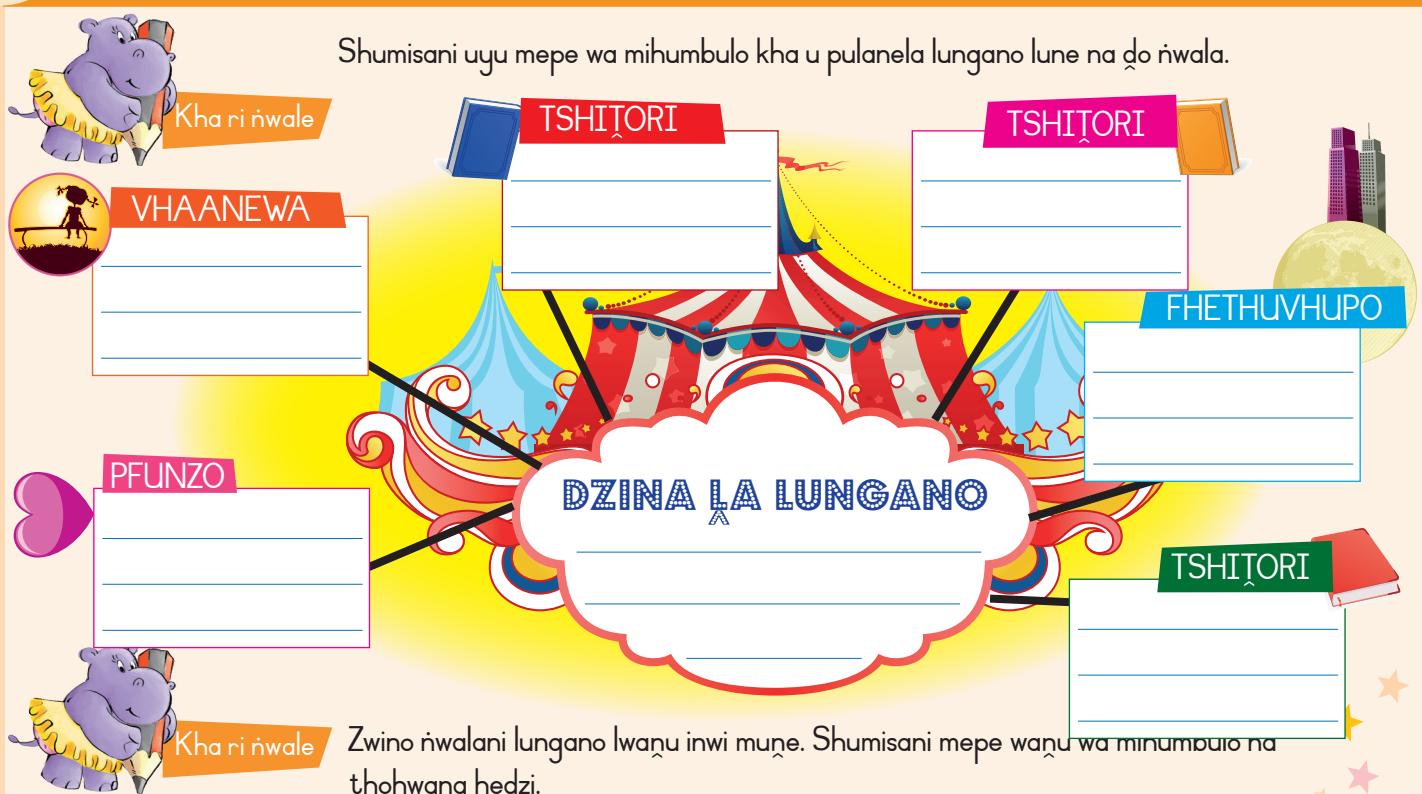
Nweledzani tshit̄ori tsha zwienda zwiswa nga mafhungo mavhili.

TEACHER: Sign

Date

Lungano lwa nne muñe

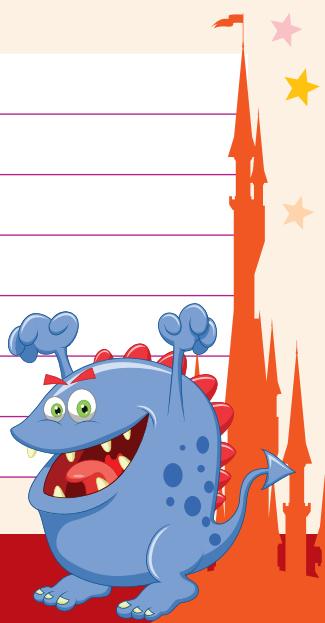
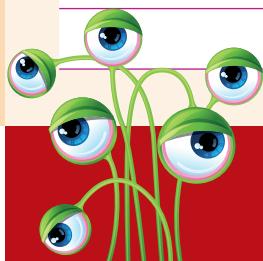
Pfunzo ine nda tama u funza vhathu:

Vhaanewa vha lungano:

Fhethuvhupo:

Dzina la lungano:

Lungano:

Deithi:

Kha ri nwale Tumani mafhundo aya ni tshi shumisa małanganyi a re kha zwitange.

Lo vha li tshi khou fhisa. Nngwe ya fhufhela Fokhisi (musi)

Nngwe yo vha i tshi khou ṭoda u la Fokhisi. Fokhisi a i thivhela (fhedzi)

Fokhisi o vhudza Nngwe uri ndi ene Thovhele wa Daka. Nngwe a yo ngo mu kholwa. (naho)

Phukha dza mbo luvha Fokhisi. Nngwe ya zwi vhona uri Fokhisi ndi Thovhele wa Daka. (zwenezwo)

Zwipuka zwa mbo luvha. Nngwe ya litsha Fokhisi a ṭuwa. (zwino)

Zwino humelani murahu ni talele małaluli na u swaya dzina line litāluli linwe na linwe la khou amba ngalo.

Tsumbo: Fokhisi ya vhutali ya tsa na ndila ya mbo ṭangana na nngwe.

Kha ri nwale

Shumisani masala vhuzuloni ha madzina vhukuma. Ni talele madzinazwao na u tangedzela madzinamaiti.

Thandi o no thoma u vhala lungano lwa fokhisi na nngwe.

Ben na Ann vha na muhumbulo wa u ita litambwa li no amba nga zwienda.

Mufumakadzi Vho Ngoma vha tea u fha Max na Zama tshikhala tsha u vhala ngano.

Mukondi na Ignatious vha do ya u vhona sekhasi Pitori nga bisi?

Madzinazwao: a anzela u vha madzina a vhathu (tsumbo: musidzana), a fhethu (tsumbo: duvhla), a zwithu (tsumbo: thoyi) kana khumblelwu (tsumbo: lufuno).

Madzina vhukuma ndi madzina a vhathu vhagede (tsumbo: Thandi) kana a fhethu (Limpopo).

TEACHER: Sign

Date

Tshiṭori tsho shandeaho

Ipfī ḥa: "vhudifhinduleli" ḥi amba mini kha inwi?
Rerani nga mafhungo aya ni kha tshigwada tshanu.

Ni na vhudifhinduleli vhufhio musi ni hayani?
Hu itea mini arali ni sa phethi vhudifhinduleli uvhu?
No no vhuya na si fulufhedzee nge ni si phethi vhudifhinduleli hanu?

MUTUKANA WE A VHIDZELELA E 'PHELE (WULUFU)'

Kalekale ho vhuya ha vha na mulisa wa nngu wa mutukana we a vha a tshi lisa nngu dza kusini kwa hawe. O vha a tshi dzi isa mavhuwa dzi tshi fula hatsi. Musi tshifhinga tshi tshi ya a vho pfa e na vhumvumvu, a humbula u dimvumvusa a mbo vhidzelela a ri,

"Phele wee! Phele wee! Nthuseni! Phele i khou pandamedza nngu dzanga!"

Musi vhatu vha kusi uku vha tshi pfa mukosi uyu, vha mbo bva vha tshi ḫa u mu phalala, vha pandamedze phele iyi. Fhedzi vha tshi swika vha wana hu si na phele. Uyu mutukana a thoma u vha sea a tshi vhona vho sinyuwa.

"Inwi ḥwana, ni songo vhidzelela ne "phele" ngeno hu si na phele!" hu amba vhenevha vhatu vha tshi mu kaidza vha humela mahayani na mishumoni. Nga vhuya, mutukana a pfa e na vhumvumvu a dovha a vhidzela, "Phele wee! Phele wee! Nthuseni!" Phele i khou pandamedza nngu dzanga! Mutukana a tou fa nga zwiseo hafhu musi a tshi vhona vhatu vho bva vha tshi ḫa u mu phalala, vha pandamedze phele iyi.

Musi vha tshi zwi vhona hafhu u ri a hu na phele vha ri khae, "Iwe mutukana, u tea u ḫoda thuso musi hu na khombo ya vhukuma! U songo vhidzelela we 'phele' ngeno hu si na phele!"

Nga vhuya ḫenelō ḫuvha, uyu mutukana a vhona phele ya vhukuma i tshi khou moneledza sambini. A pfa o tshuwa vhukuma a mbo zhamba nga ipfi ḫihulu a ri, "Phele wee! Phele wee! Nthuseni!"

Fhedzi vhatu vha humbula uri u khou tamba ngavho u fana na zwila kale lwe na muthu na muthihi a si bve u ya u mu thusa. Musi ḫo no kovhela, vhatu vha mangala uyu mutukana a sa vhuyi na nngu dzavho. Vha bva fulo ḫa u ya u mu ḫoda vha mu wana a tshi khou vhovhola e ethē.

"Ho vha hu na phele ya vhukuma! Nngu dzo balangana! Ndo vhidzelela nde "Phele wee!" Khezwi vhatu ni songo ḫa na nthusa?"

Muriwe wa vhakalaha vha henefha mudanani a lingedza u kwengweledza kutukana uku musi vha tshi khou humela hayani. "Ri ḫo u thusa u ḫoda nngu dzau dzo xelaho musi ḫi tshi tsha," vha ralo. "Fhedzi zwino u vho zwi ḫivha uri a hu na muthu a no fulufhela mudziamazwifhi ... na musi une a vha ni tshi khou amba ngoho!"

Deithi:

Kha ri nwale / Fhindulani mbudziso idzi.

Ndi nga mini mulisa wa nngu o vhidzela uri "Phele!" lwa u thoma?

Vhatu vha afho mudanani vho di pfa hani musi vho gidima vha tshi gonya ndunduma vha wana hu si na phele?

Vhatu vha afho mudanani vho ri mini kha uyu mulisa musi a tshi vhidzela uri "Phele!" lwa vhuvhili?

Ndi ngani vhathu vha afho mudanani vha songo tsha mu phalala musi a tshi vhidzela uri "Phele!" lwa vhuraru?

Ho bvelela mini musi lo no kovhela?

Arali no vha ni muñwe wa vhathu vha afho mudanani, no vha ni tshi do vha no mu kholwa uyu mutukana? Ngani?

Musi tshitiori tshi tshi fhela vhathu vha afho mudanani vho vha vha si tsha mu fhlufhela. Uyu mutukana u tea u ita mini uri vha dovhe vha mu fhlufhela?

Pfunzo ya tshitiori itshi ndi ifhio?

Vhaanewa vha tshitiori itshi ndi vhonnyi?

Uri "tshitodzi mare" zwi amba mini?

Kha ri nwale / Wanani maipfi tshitiorini itshi ane a amba zwithihi na mafurase aya.

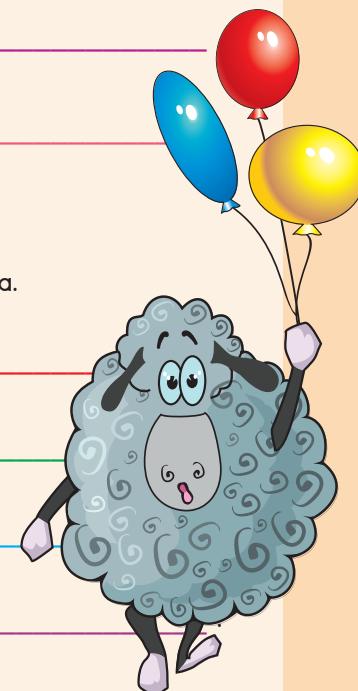
pfuloni dza zwifubo

u vhilahela, u riñuna

u khuthadza, u fhumudza

u tingaledza, u khadeledza

u shavhela kha masia o fhambananaho

TEACHER: Sign

Date

Luambo

Kha ri nwale

Tanganyani mafurase a re kha tsha monde na a re
kha tsha u la ni vhumbe mamethafore.

Avha vhavhili vha tou vha
Ulla nwananyana wa fhalala
Makonde
Vhukonani ha Takalani na
Sumbana ndi
U bva tsha mulovha thoho
yanga
Bala u na vhudele

ha tshimange.
i khou rema.
mmbwa na
tshimange.
ha Marema na
Mukhoro
ndi thase.

Kha ri nwale

Shumisani maipfi a tevhelaho mafhungoni
mavhilimavhili sa pholisemi.

mbilu	silinga	gunwe	nowa	guma
-------	---------	-------	------	------

Tsumbo:

Tshibode tsho wina nge tsha fhira Sankambe tsho lala.

Sankambe tsho pia tshibode tsha tshi fhira mulenzhe.

Kha ri nwale

Bulani uri mafhungo aya ndi ndaela naa
kana ndi magarukela.

Vhalani tshitiori tshi no pfì Zwienda zwiswa.

ndaela	garukela
--------	----------

Ndo pfà ndo takalesa ndi tshi ni vhone!

ndaela	garukela
--------	----------

Tshimbilani ni ye u dzhia bugu ntswa khabodoni.

ndaela	garukela
--------	----------

Ndo wina bugu!

ndaela	garukela
--------	----------

Litshani u vhala ni ye u edela.

ndaela	garukela
--------	----------

Musi ni tshi shumisa limethafore,
ni khou amba uri muthu, fhethu,
tshipuka kana tshithu ndi tshinwe
tshithu (a si u fana fhedzil)

tsumbo. Vho Mavhunga ndi ndau!

Pholisemi ndi musi
ipfi lithihi li tshi
shumiswa nga ndila dzo
fhambananaho – ipfi
lithihi li a kona u amba
zwithu zwivhili.

Ndaela ndi fhungo line la vhudza
muthu uri a ite nyito. Li thoma nga
lederedanzi la fhela nga tshiga tsha u
awela.

Garukela ndi fhungo li no sumbedza
u tshuwa, u mangala kana dakalo. Li
thoma nga lederedanzi la fhela nga
tshigagarukela.

Deithi:

Khonani yanu o nwala tshitiori itshi fhedzi o hangwa u ita ndongazwiga. Mu thuseni u dzhenisa malederedanzo, zwiga zwa u awela, khoma, zwigambudziso, zwigagarukela na zwidevhe fhethu ho teaho.

ndi nnyi ane a khou nkokodza ndi vho vhimbi vha tshi fafadzela madi muyani
ndi nnyi ane a khou nkokodza ndi muzhou a tshi lidza lufhalafhala
ndi hone vhuvhili havho vha tshi zwi vhona uri vho vhoxwa kha thambo nthihi
no mphura ndi muzhou a tshi kuma ndi do ni sumbedza uri a thi itiwi tsilu nne hu amba vho vhimbi
vha thoma u kokodza ila thambo hafhu

Nwalani phara mbili nga vhana vhavhili vho fhambananaho vha re kilasini yanu.
Shumisani matanganyi kha u sumbedza phambano vhukati ha vhana avha vhavhili.

fhedzi, fhedziha, naho, nga hunwe, naho zwo ralo, nangwe, na u twa

TEACHER: Sign

Date

Mutsho

Kha ri ambe

Ambani ni kha tshigwada zwanu.

- U ri "mutsho" zwi amba mini. Bulani uri ngani.
- Ni vhona u nga phambano vhukati ha mutsho na "kilima" ndi ifhio?
- Ni ambara zwiabaro zwe fhambananaho kha mutsho wo fhambananaho? Vhudzani kilasi uri ni ambara mini.
- Ni vhona u nga kilima ya Afrika Tshipembe i a fana na ya shango li re tsini na malinganye? Bulani uri ngani.

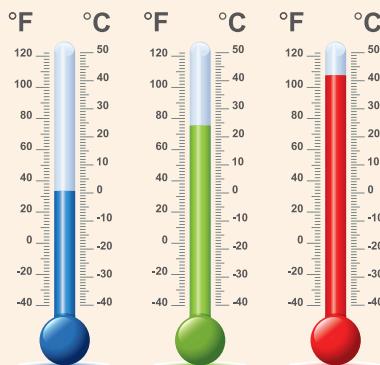

Kha ri vhale

Tshanduko kha thempheretsha ya maya i disa tshanduko kha mutsho. Arali thempheretsha ya maya ya tsa, mutsho u a rothola. Arali thempheretsha ya maya ya gonya, mutsho u a fhiswa.

Mutsho u dovha hafhu wa shanduka arali murongwe wa tuyani vhu tshi shanduka kana mutsiko u re kha dzingamufhe u tshi nga shanduka. Arali thempheretsha ya maya ya gonya, murongwe wa tuyani na mutsiko u re kha dzingamufhe zwi anzela u gonya nga tshifhinga tshithihi.

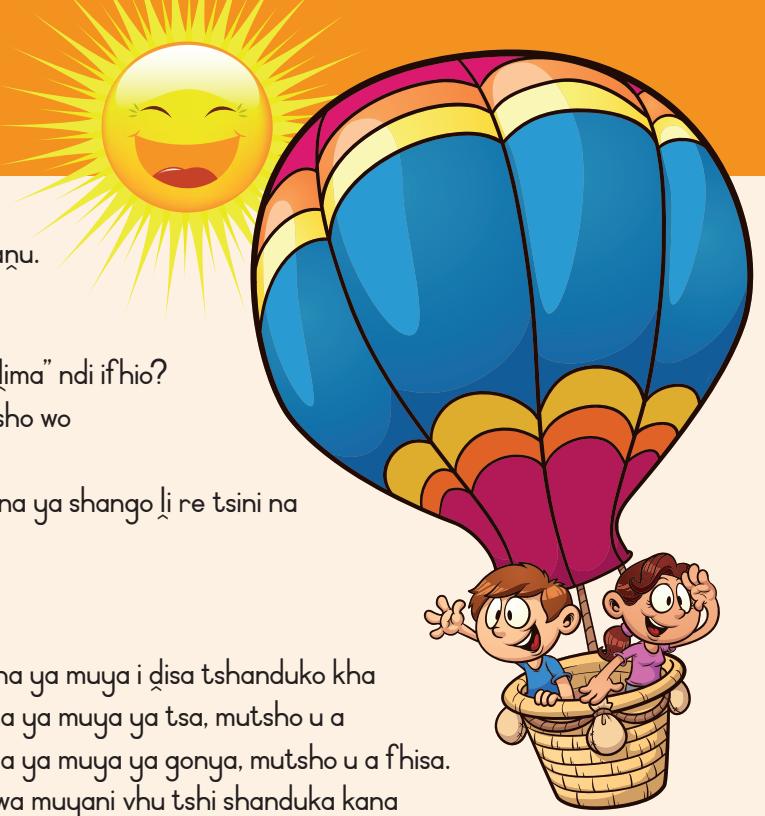
Vhathu vha no nga sa vhabvumbi vha mutsho, vhane vha divha zwintshi nga mutsho, vha ela tshanduko idzi u itela u kona u bvumba uri mutsho u do ima nga ndila ifhio. U fana na musi ri tshi shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha ya mivhili yashu, vhabvumbi vha mutsho na vhone vha shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha ya mutsho. Vha ele mutsho nga digirii dza Celsius kana nga digirii dza Fahrenheit. Vha a kona u ri vhudza uri mutsho u do fhiswa kana u rothola u swika ngafhi.

Mubvumbi wa mutsho
ndi muthu ane a sedzulusa mutsho.

Muya u hot hehothe u mona na rinje. Ri ri maya une wa khou ri pwanyeledza ndi mutsiko wa dzingamufhe. Arali ni ntsha ha thavha, volumu ya maya une wa khou ni pwanyeledza ndi tkukhu kha volumu ine ya ni pwanyeledza musi ni lwanzeni. Ndi ngazwo mabaloni a maya u no fhiswa a tshi kona u gonyela ntsha. Ri shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha, na baromitha kha u ela mutsiko wa dzingamufhe.

Tsha u fhedza, muruhurela u vhangwa nga madi a no khou dimuwa a tshi bva shangoni. Zwino, musi hu tshi fhiswa hu vha na mudimuwo munzhi une wa vhangwa muruhurela munzhi. Arali muruhurela u ntsha na biko li vha linzhi, nahone arali duvha li tshi khou fhiswa ri tshi pfa ri tshi khou namukana, ndi ngauri maya wo dala veipha (mutsidi) lune biko lashu li a nambetela lukanda ngauri a li koni u dimuwa.

Deithi:

Kha ri የwale

Ndi zwithu zwifhio zwiraru zwine zwa nga shandula mutsho?

Arali mubvumbamutsho a tshi sedzulusa mutsho, ni vhona u nga ደivhamutsho ndi mini?

Ni vhona u nga mutsiko wa dzingamufhe ndi muhulwane musi ni n̄tha ha Table Mountain kana bitshini ya Muizenberg ngei Cape Town? Bulani uri ngani.

Ri shumisa mini kha u ela thempheretsha na mutsiko wa dzingamufhe?

Musi hu na muruhurela, biko ወashu a እdimuwi zwavhud. ተalutshedzani uri ngani.

Ndi vhona u nga ndi ngani ri tshi tea u ela zwithu zwo fhambanaho zwa mutsho?

Lavhelesani thyemomitha. Yo swaiwa nga Celsius na Fahrenheit. Fano Afrika Tshipembe ri shumisa digiri dza Celsius kana digiri dza Fahrenheit?

Neani phara iyi ተhoho.

Kha ri የwale

Livhanyani maipfi matswu na zwine a amba.

dzingamufhe	u gonya, u fhuf huma
gonya	tshileme, u lemela
mutsiko	u fhufha ha madi/zwiludi
muđimuwo	murongwe
muruhurela	u fashekanywa
namukana	muyani

TEACHER: Sign

Date

Mutsho wa vunduni la hashu

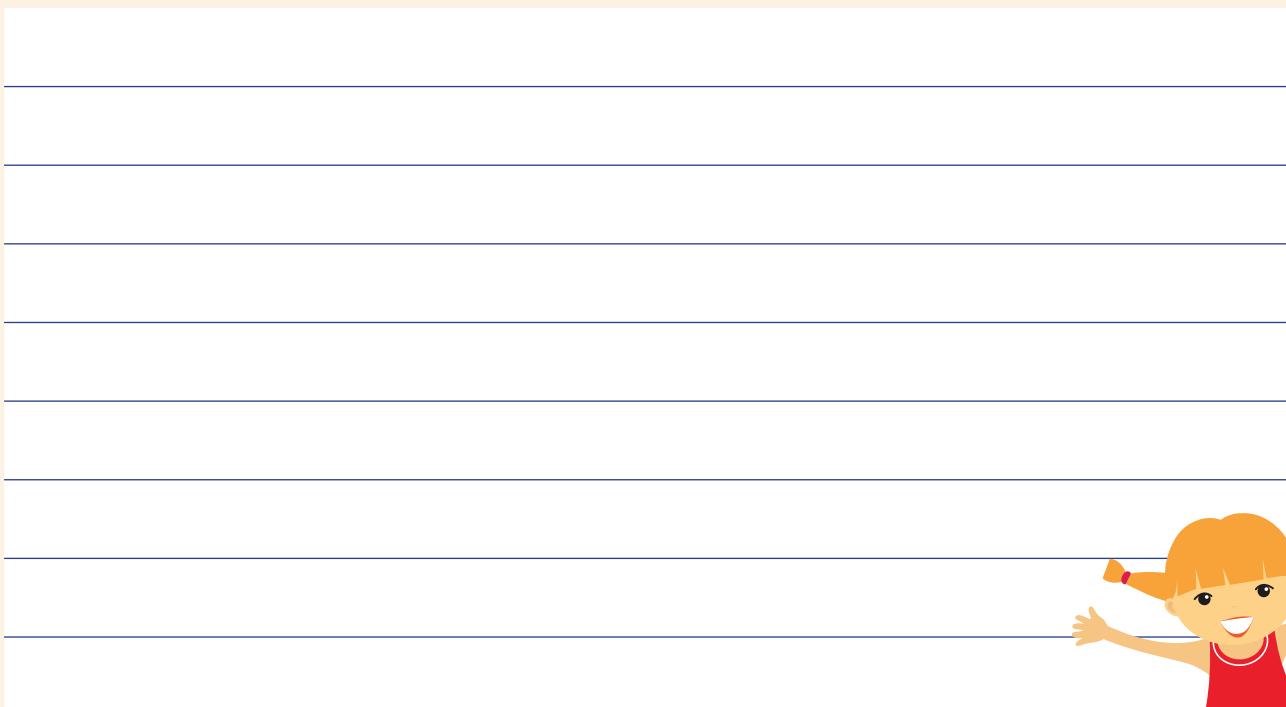
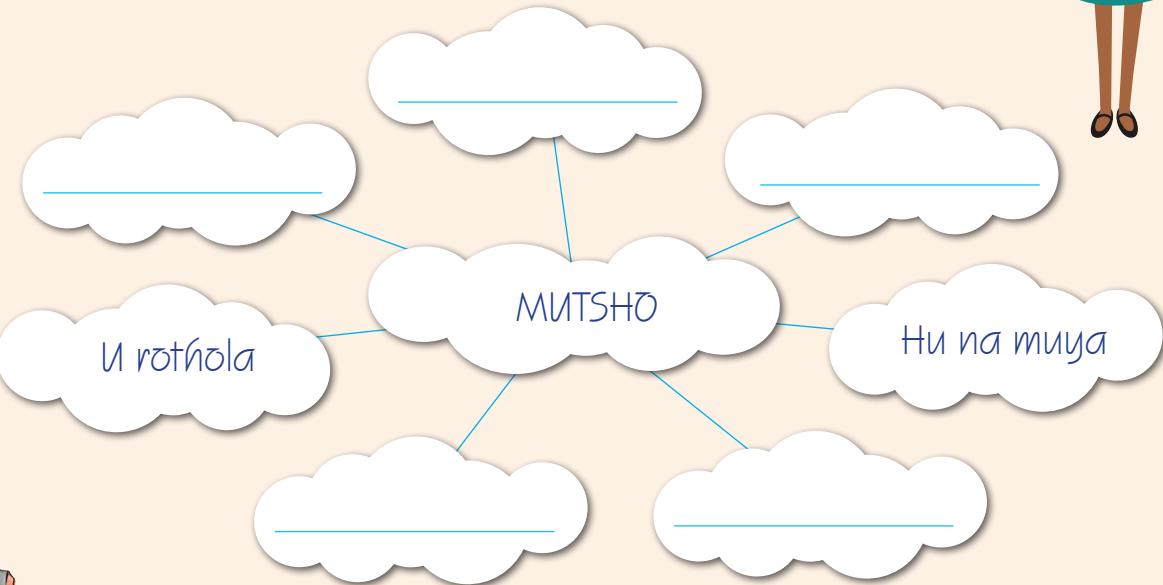
Kharinwale

Olani mepe wa mihumbulo ni tshi sumbedza zwine na vhona u nga ndi wona mutsho.

Kharinwale

Shumisani uyu mepe wa mihungulo kha u riwala phara mbilu nga mutsho.

Deithi:

Vhalani mafhungo zwao aya. Tangedzelani maiiti kha linwe na linwe lao ni kone u nwala mafhambanyi a ipfi kana maipfi o talelwaho nga fhasi.

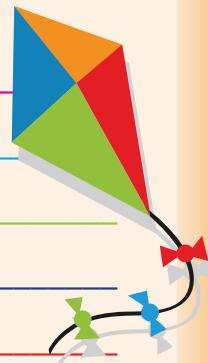
Hu khou fhisa namusi.

Musi hu si na makole duvha li vha lo benuyuwa.

Mutsho wa hone u na maya na u rotholela.

Namusi mvula ndi khulu.

Hu na makole madenya namusi?

Shandulani mafhungo a re kha nyito yo fhiraho a vhe kha tshifhinga tshi daho. Ni shandule na maduvha e zwa itea ngao (tsumbo, mulovha li vha matshelo). Ni elelwe u shumisa "do" na liiti.

Kha ri nwale

Tanganyani mafhungo ni tshi shumisa matanganyi a re zwitangeni.

Li khou fhisa Gauteng. Limpopo hu a fhisesa (fhedzi)

Hu na phenyo na mithathabo. A i athu thoma u nesa. (naho)

Ri khou tama u divha uri mutsho u do vha wo ima nga ndila ifhio duvha na duvha. Ri kone u pulanela kushumele kwa duvha na duvha. (uri)

TEACHER: Sign

Date

Mutsho wo kalulaho

Kha ri ambe

Shumani nga zwigwada.

- No no vhuya na ḥangana na mad̄umbu a mithathabo kana ḫumbu la gambogo?
- Ṭalutshedzani tshigwada tshaṇu uri ho bvelela mini na uri ndo ḫipfa hani.
- Hu anzela u vha na mad̄umbu a mithathabo na phenyo Gauteng. Ni vhona u nga ndi nga mini mad̄umbu a mithathabo na phenyo a tshi wanalesa Gauteng u f̄hira, sa tsumbo, Kapa Vhukovhela?

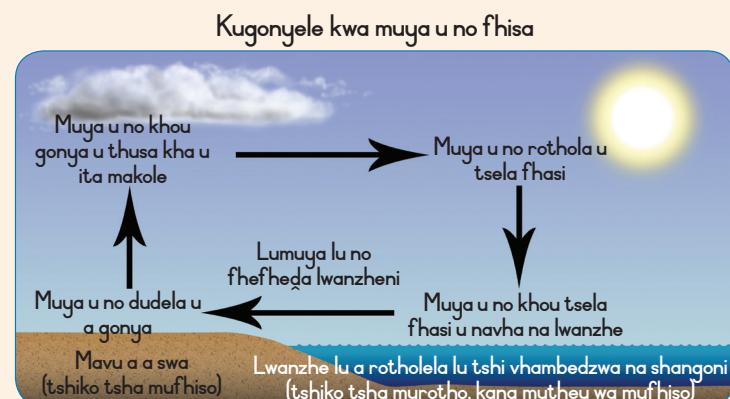
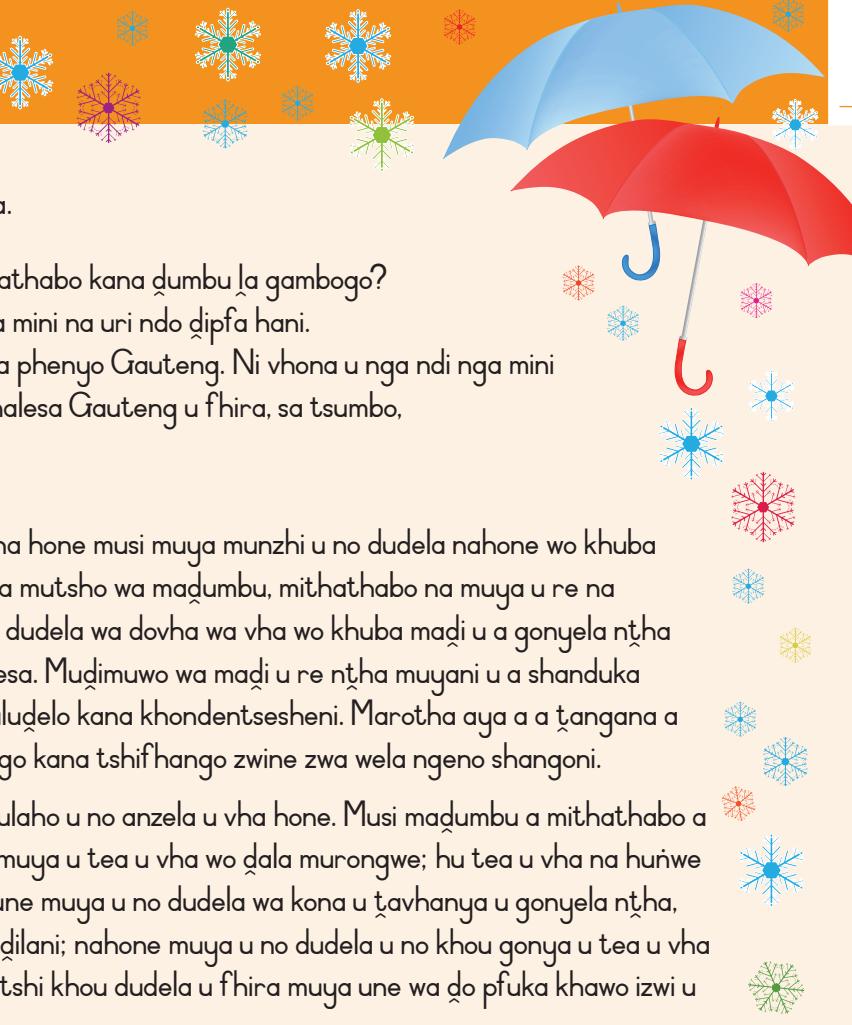

Kha ri vhale

Mutsho wo kalulaho u vha hone musi muya munzhi u no dudela nahone wo khuba murongwe, tshi vhanga mutsho wa mad̄umbu, mithathabo na muya u re na maanda. Muya uyu u no dudela wa dovha wa vha wo khuba mad̄i u a gonyela nt̄ha tshikhali. Wa yesa nt̄ha ndi hone u tshi rotholesa. Mud̄imuwo wa mad̄i u re nt̄ha tuyani u a shanduka wa vha marotha, kha kuitele kune kwa pf̄i ndi muludelo kana khondentsesheni. Marotha aya a a ḥangana a vhumba makole, ha tevhela mvula, tshilili, gambogo kana tshifhangi zwine zwa wela ngeno shangoni.

Mad̄umbu a mithathabo ndi wone mutsho wo kalulaho u no anzela u vha hone. Musi mad̄umbu a mithathabo a sa athu bvelela, hu tea u vha na zwithu zwiraru: muya u tea u vha wo ḫala murongwe; hu tea u vha na huñwe fhethu shangoni hu no khou f̄hisu nga maanda lune muya u no dudela wa kona u ḥavhanya u gonyela nt̄ha, kana ha vha hu na khohamvula (cold front) i re nd̄ilani; nahone muya u no dudela u no khou gonya u tea u vha u tshi dudela lwo linganelaho u itela uri u dzule u tshi khou dudela u f̄hira muya une wa do pfuka khawo izwi u tshi gonya.

Khohamvula i bvelela musi muya u no khou rothola u tshi khou tshimbila tsini na mbumbo ya shango, wa sukumedzela nt̄ha muya u no khou dudela nga u ḥavhanya. Hezwi zwi anzela u vha hone u thoma ha mad̄umbu a mithathabo. Makole a a khuručana, ha thoma u na mvula ya tshirulu. Hu vha na u fhandekana ha dzitshadzhi dza mudagasi nga ngomu makoleni, zwa vhanga uri phenyo dici gidi me dici tshi tsa shangoni. Lupenyo lu na maanda ane a kona u dudedza muya wo lu tangaho. U phusuwa ha muf̄hiso nga u ḥavhanya ndi zwone zwine ra zwi pfa sa phosho ya muthathabo. Mad̄umbu a mithathabo a anzela u vhanga zwiwo: midalo, mililo ye ya vhangwa nga lupenyo (ndadzi) na tshinyalelo i no vhangwa nga tshifhangi.

Deithi:

Kha ri nwale

Ndi lini hune madumbu a mithathabo o
kalulaho a bvelela?

Mutsho wo kalulaho u no anzela u bvelela ndi uf hio?

Ndi zwithu zwif hio zwiraru zwine zwa tea u vha hone u itela uri madumbu a mithathabo a vhe hone.

Khohamvula i bvelela lini?

Muthathabo ndi mini?

Lavhelesani nyolo i no khou sumbedza maya u no fhisa u tshi gonyela nt̄ha. Shumisani nyolo iyi kha u t̄halutshedza uri mvula ya tshirulu i bvelela hani.

Kha ri nwale

Wanani maipfi kha phara iyi a re na t̄halutshedzo dici tevhelaho:

zwithu zwo vhif haho

muđimuwo wa madi u vha marotha

tshinyalelo, tshiimo tsha shishi

u ڻukala, mugugumela

nt̄ha kha shango hune na kona u hu kwama
na u hu phuphuledza

TEACHER: Sign

Date

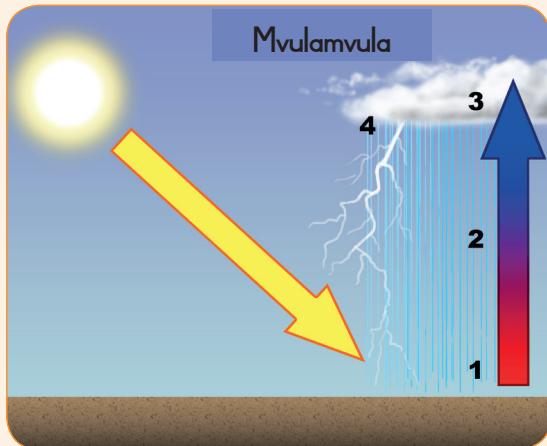
Mutsho na mvula

Kha ri nwale

Lavhelesani tshifanyiso ni kone u nwala mafhungomatsivhudzi aya a tshi tevhekana nga ngona.

- Musi hu na madumbu a no titi hu anzela u vha na mithathabo na phenyo.
- Duvha li fhisia mavu lune maya u no fhisia wa gonyela nt̄ha.
- Gese i shanduka ya vha tshiludi lune makole mahuluhulu a khurutana.
- Musi maya u tshi gonya u a rothola lune mudimuwo wa madi wa ludela wa ita makole.

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso zwi no amba nga mutsho ni nwale phara pfufhi i no amba nga tshiñwe na tshiñwe tshazwo.

Deithi:

Kha ri ñwale

Ñwalani mafhungo ni tshi shumisa nyambahunzhi
dzi tevhelaho.

fula

t̄hoho

t̄hangā

Tsumbo:

Tshibode tsho ri u wina tsha ḥanga tshikona.

Sankambe tsho piiwa nga ḥanga la livhele.

Nyambahunzhi ndi
maiſi ane a pfala a
tshi fana a peletwa
u fana, fhedzi a tshi
amba zwi sa fani.

Kha ri ñwale

Ñwalani mafhungo ni tshi shumisa nyambahunzhi idzi.

dzinga (ñowa) _____

dzinga (u sa tsha kona u pfa) _____

vhenga (ha u tshea ñama) _____

vhenga (u sa takalela muñwe muthu) _____

vhila (u seluwa ha mađi) _____

vhila (u ḥoda tshithu murahu) _____

thambo (ya mbeu) _____

thambo (ya u vhofha ngayo) _____

ṭala (u ḥoda) _____

ṭala (u litshana ha munna na musadzi) _____

TEACHER: Sign

Date

Manwe hafhu nga mutsho

Kha ri ambe

Ni vhona u nga mashango o fhambananaho a na mutsho wo fhambananaho nga zwifhinga zwi sa fani zwa nwaha. Talutshedzani phindulo yanu.

Mavundu o fhambananaho a Afrika Tshipembe a na mutsho u no fana nga tshifhinga tshithihi tsha nwaha? Talutshedzani phindulo yanu.

Ndi lushaka lufhio lwa mutsho lune na lu takalelesa? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi lushaka lufhio lwa mutsho lune na sa lu takalelesa? Tikedzani phindulo yanu.

Kha ri vhale

MUTSHO NA MADI

Ri a zwi divha uri mutsho u vhubwa nga zwithu zwo fhambananaho. U vhangiwa nga sia line muya wa khou rwela khalo, maanda a muya, mvula, tshifhango, gambogo, thempheretsha, masana, mbonelakule (visibility) na makole.

Ri dovha ra zwi divha uri hu na zwithu zwiraru zwi no vhubwa mutsho: Ndi duvha, muya na madi.

Duvha li a dudedza na u vhonestshela. Tshiñwe tshifhinga li a ri fhisa vhukuma; tshiñwe tshifhinga li vha li si na vhubali la si ri disele

vhududo ho linganaho khatihi na tshedza tshituku; tshiñwe tshifhinga li vha lo tibiwa nga makole lune ri si kone u li vhona na luthihi. Muya u dzula wo ri tinga nahone u putela shango sa nguvho. Musi u tshi tshimbila ri a kona u u pfa kha khanda dzashu nahone u nga ri wisa arali maanda awo o kalulesa.

Maði a wanala milamboni, maishani na maðanzheni na makoleni a hone. Musi zwirotha zwitukutuku zwa maði zwi tshi papamala muyani wo ni putelaho, zwa tivha mbonelakule, ri ri hu na khuli. Mvula i na arali maði a tshi wa a tshi bva makoleni nga marotha madenya. Arali maði ayo a tshi khou rothola, a a xwatuwa ra vho wana tshifhango kana gambogo.

Mutsho ndi tshithu tshi re na ndeme vhubshilioni hashu.

U kwama mitambo ine ra tamba, zwiambaro zwine ra ambara, zwiliwa zwine ra la, ndila ine na dipfa ngayo, zwine na ita, mishumoni ya vhatku, na zwiñwe zwinzhizwinzhi. Mutsho u nga ita uri ni pfe no takala – fhedzi mutsho wo kalulaho u a kondisa vhubshilo. Mimuya i re na vhubali sa thonado, dumbumazikule, kana madumbu a no titi zwine zwa vhangga midalo na u pidimuwu ha thavha, zwi a tshinyadza midi ya vhatku nahone zwi a vhubalaha..

MUTSHO

Deithi:

Kha ri nwale

Livhanyani maiipfi matswu na zwine a amba zwi re kha tsha u la.

sia la maya		muya u na nungo nngafhani
maanda a maya		zwikhuvhugu zwitshena kana zwa girei zwi re nt̄ha t̄adulu zwine zwa vha na zwirotha zwitukutuku zwa mađi
thempheretsha		ri kona u vhona u guma ngafhi phanda hashu
mbonelakule		tshithu tshi fhisna u rothola u guma ngafhi
gole		hune maya wa vhudzula u tshi ya hone

Kha ri nwale

Vhalani phara ni fhindule mbudziso idzi.

Ndi zwithu zwifhio zwiraru zwi no vhumba mutsho?

Duvha li ri fha mini?

Mađi a wanala ngafhi?

Ndi nga mini mađi e na ndeme?

Ni tshi shumisa maiipfi aŋu, nwalanani phara ni tshi amba uri ndi nga mini mutsho u tshithu tshihulwane vhutshiloni ha vhathu.

Kha ri nwale

Talelani madzinamaiti mafhungoni aya.

U t̄alela mvula ya mibvumbi zwi a takadza.

U tshimbila ngadeni mvula yo tsha zwi a homolosa.

Debbie o dzinginya la u t̄alela video i no sumbedza mutsho wo kalulaho.

A zwi thusi tshithu u t̄at̄isana nga mutsho. Vha birou ya mutsho vha amba nga u swika ha mvula ya madumbu.

U ya tshikoloni nga baisigiri hu na mvula a zwi na khombo ngomu.

Dzinaljiti ndi ipfi li no shuma lo rangelwa phanda nga "u" nahone li shuma sa dzina.

Tsumbo ndi:
U vhona madumbu a tshi swika zwi a tshuwisa.

TEACHER: Sign

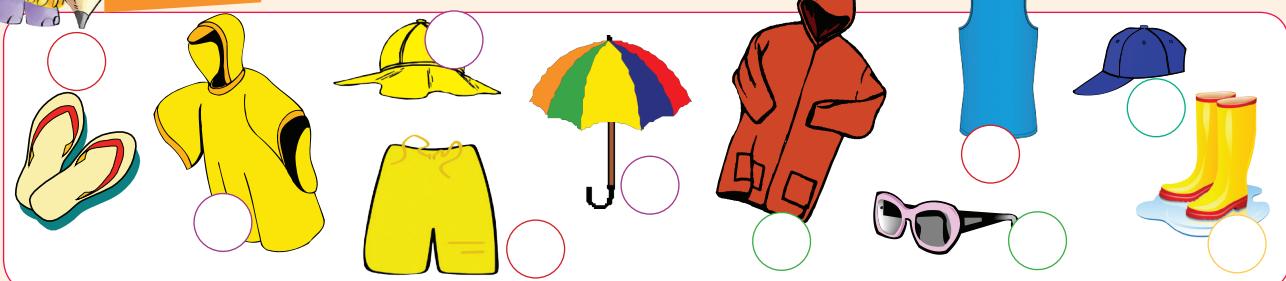
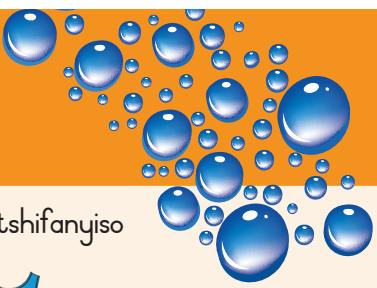
Date

U ñwala nga mutsho

Kha ri ñwale

Izwi zwithu zwi yelana na tshifanyiso tshifhio? Nomborani tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe sa I kana 2.

1

2

Kha ri ñwale

Zwino ñwalani phara nga tshiñwe na tshiñwe tsha izwo zwifanyiso ine khayo na vha ni tshi khou ɬalutshedza lushaka lwa mutsho. Ni nga kha ɏi shumisa mañwe a maipfi aya kha ɬalutshedzo yanu. Musi no no ñwala phara yanu ni ifhe khonani yanu a vhale na u i lulamisa arali zwo tea.

makole matswu, phenyo, mithathabo i sa f'hel, makole a a vinyukana, marotha madenyadenya a thothonya fhasi, madumbu, phosho khulu, fhasi hu a dzinginya, mvula i tou nga mbemba dza malabi, muya u vhudzula nga maandamahulu

shango lo tswukuluwa nga buse, a hu tshe na hatsi, mulambo wo xa, muf hiso u no rwa mbilu, hu nukha buse, makoleni ho tou thaa, hatsi ho oma, duvha li tou nzirrr, mikulo yo oma

Deithi:

Kha ri nwale

Talelani masala a re kha phara iyi a no amba nga mutsho.

Ndi mubvumbi wa mutsho. Ndi na lutamo lwa u kona u vhona makole na madumbu ndi nt̄ha makoleni.

Ndi khou tea u vhea khamera tshikhalani uri i nthuse u bvumba mutsho.

"Ho luga. Ndi nga vha thusa kha hezwo!"

"Ngoho? Vha do zwi kona hani u vhea khamera tshikhalani, nahone zwifanyiso zwi do humelisa hani ngeno shangoni?"

"Kha ri thome nga u amba ngauri ni rumela hani tshithu tshikhalani tsha kona u dzula henengei tshi sa wi. Kha ri lingedze u elekanya nga bola ya golofu. Khotsi anga vha kona nga maanda u tamba golofu. Musi vha tshi rwa bola i a tshimbila u ya kule nga maanda. Fhedzi arali vha i rwa vhe nt̄ha ha ndunduma, i ya kule u flirisa. Arali khotsi anga vho vha vha tshi fana na Superman nga u vha na maanda, vho vha vha tshi nga i rwa ya ya kulesa, ya mona lifhasi!"

Kha ri nwale

Ñwalani mafhungo anu inwi muñe ni tshi shumisa masala aya.

ene

itshi

muñe

washu

tshanga

Kha ri nwale

Ñwalani mafhungo anu inwi muñe ni tshi shumisa maipfi a *anomatopia*.

khwalakhwasa

mbelengende

tshokotshoko

ngwinzhingwinzhi

kumvuu

Anomatopia
ndi ipfi li ne la
shumiswa na
mibvumo, li
edzisela mubvumo
mugede.

TEACHER: Sign

Date

63

Mvumbo ya mutsho

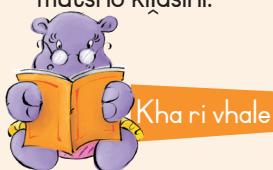
Kha ri ambe

Talutshedzani khonani yanu nzulele ya mutsho namusi.
Hu khou fhisa, u rothola kana i khou na? Mutsho wa vhuria u fana na wa tshilimo?

Musi hu tshi fhisa ni ita nyito dzifhio tshikoloni tsha vhoiwe?

Musi hu tshi rothola ni ita nyito dzifhio tshikoloni tsha vhoiwe?

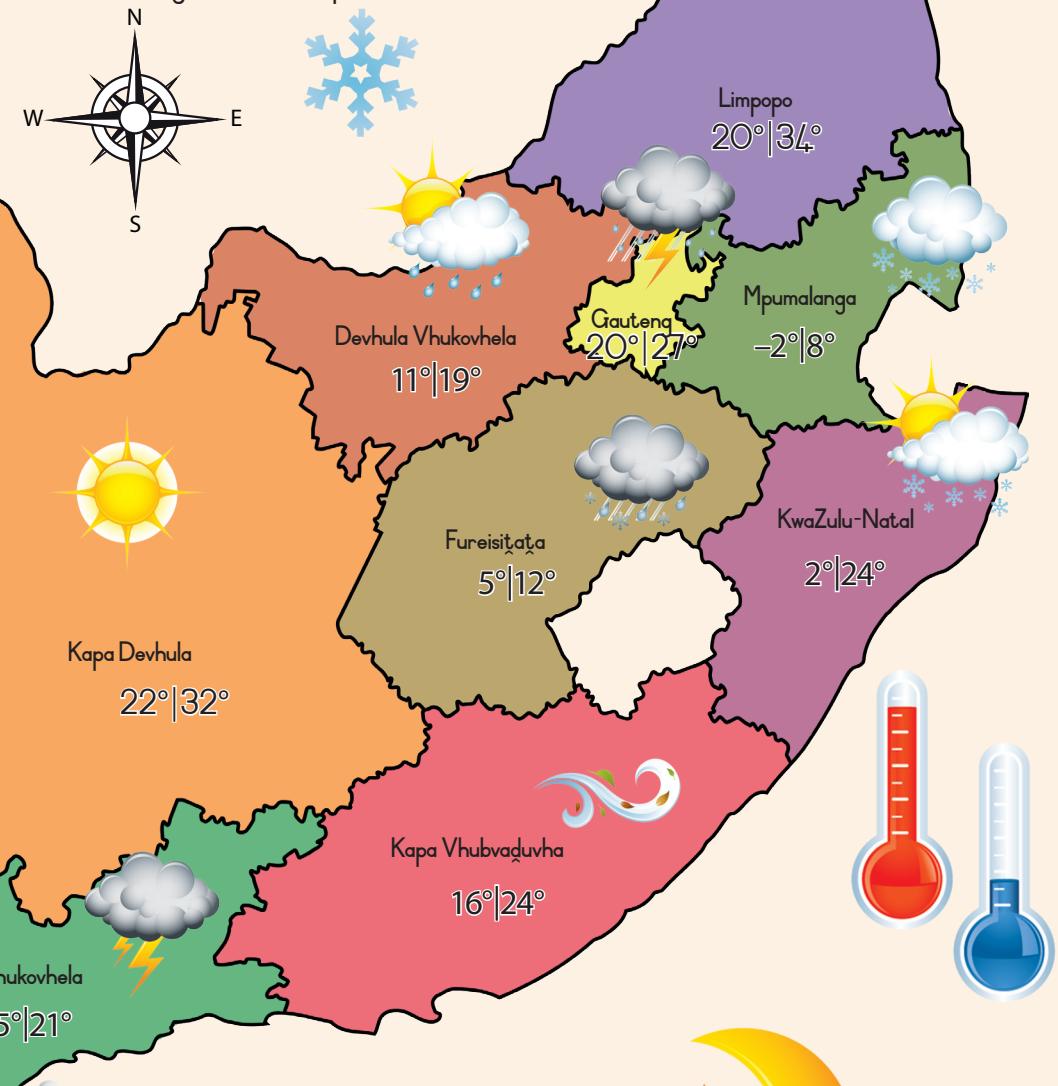
Thetshelesani mvumbo ya mutsho kha radio kana kha thelevishini, ni de ni ite mukumedzo wa mutsho kilasini.

Kha ri vhale

Namusi ni khou ya u vhala mepe wa mutsho.

Khii
mutsho wa masana
makole fhala na fhala na mvula
makole fhala na fhala
makole na mvula
makole fhala na fhala na gambogo
gambogo
madumbu na mithathabo
madumbu na mithathabo na mvula
muya

MEPE WA MUTSHO ☆

Deithi:

Kha ri nwale

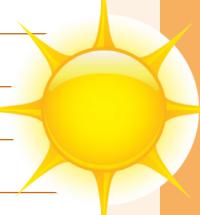
Lavhelesani mepe wa mutsho ni fhindule mbudziso idzi.

Mutsho wa vunduni la hanu wo tou ralo zwa vhukuma?

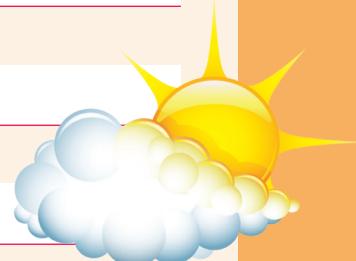
Mutsho wa mavundu marwe wo ima nga ndila ifhio? Linwe la mavundu li do vha li si na zwa zwa nwalwa ngauri ndi vundu la hanu.

Gauteng	
Limpopo	
Mpumalanga	
KwaZulu-Natal	
Free State	
Kapa Vhubvaduvha	
Kapa Vhukovhela	
Kapa Devhula	
Devhula Vhukovhela	

Vhathu vha Kapa Vhubvaduvha vha do ambara mini kha mutsho wo ralih?

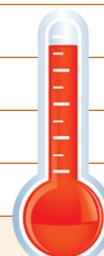
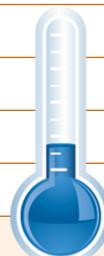
Ndi ngafhi hune ha vha na mutsho wavhudzi vhukuma. Ndi nga mini ni tshi ralo?

Ndi ngafhi hune ha vha na mutsho u si wavhudzi na luthihi. Ndi nga mini ni tshi ralo?

Thempheretsha ya fhasifhasi na ya nthesa ndi ifhio vunduni linwe na linwe.

Vundu	Thempheretsha dza fhasisa	Thempheretsha dza nthesa
Gauteng		
Limpopo		
Mpumalanga		
KwaZulu-Natal		
Free State		
Kapa Vhubvaduvha		
Kapa Vhukovhela		
Kapa Devhula		
Devhula Vhukovhela		

TEACHER: Sign

Date

U sedza mutsho lwa u fhedza

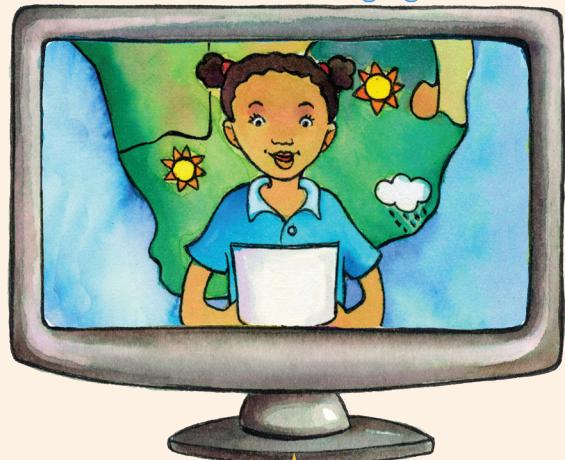

Didzhieni ni tshi khou ya u vhiga mvumbo ya mutsho kha TV ni tshi khou shumisa mepe u re kha siatari la 64.

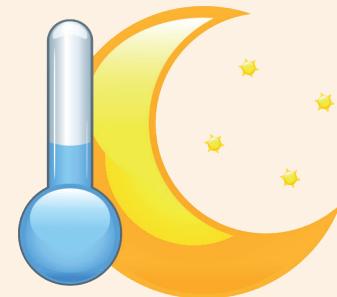
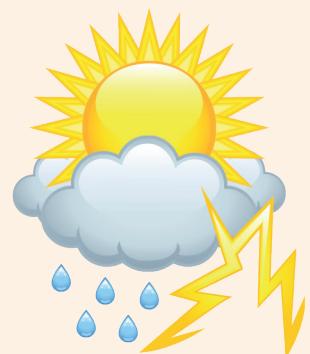

Nwalani zwine na do amba kha vundu liñwe na liñwe. Tsheani uri ni thoma ngafhi kha mepe – n̄tha kana fhasi? Madzina a mavundu ni do a nwala nga thevhekano ifhio? Zwidodombedzwa zwa mutsho ni do zwi nwala nga thevhekano ifhio?

Thomani nga u ita mepe wa mihibulo wa zwine na khou ya u vhiga.

Zwino nwalanini mvumbo yanu ya mutsho. Humbelani khonani yanu a vhale.

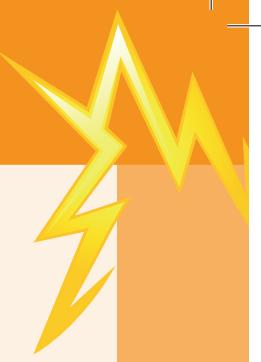

Deithi:

Kha ri ንwale

Tangedzelani ዘiti ni talele ዘedadzisi fhungoni ዘinwe na ዘinwe. Bulani uri ዘedadzisi ili li ታላትሱshedza uri nyito i khou itwa nga ndila ifhio, i khou itiwa ngafhi, kana i khou itea lini.

Ndavhe o takuwa madautsha ngauri u khou ya kule .

Mvula ya mithathabo yo thoma vhusiku .

Phenyo na mithathabo zwa dzinginyisa fhasi lu shushaho.

Yo na ሸuvha ሽthe mulovha.

Kha ri ንwale

ጀwalani mafhungo ni tshi shumisa madzina a ngelekanyo (a khumbulelwa).

lufuno	vengo	vhuhali	tshivhiti	mvelaphanda

Kha ri ንwale

ጀwalani mafhungo nga ipfi ዘinwe na ዘinwe.

kovhola (u posa nga matombo)

kovhola (ha ንwana)

fhunga (u ita phosho)

fhunga (ha u ka vhuluvha)

thanga (ya nndu)

thanga (dza madini)

Musi ipfi ዘithi ili na ታላትሱshedzo nnzhi ili pfi ndi pholiseemi.

Tsumbo khei:

Ho vha hu na guma ዘihulu ja vhathe vho ደaho u vhone metshe.

Na ita zwa u guma swigiri i ደ ni lwadza.

TEACHER: Sign

Date

Mutevhemuṭoli

NDI A KONA

u amba na nga lungano na u ita litambwa ĥalwo	
u sikima na u vhala lungano	
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama lungano	
u wana uri lungano lu amba nga mini ndo sedza ĥoho yalwo	
u topola alitheresheni na kushumiselwe kwa nyambahunzhi	
u ḥalutshedza uri zwifanyiso zwi khwathisedza kupfesesele nga ndila ifhio	
u wana mibvumo i no itwa nga zwipuka	
u buła mihumbulu	
u ḥalukanya kushumiselwe kwa zwičevhe	
u livhanya ḥalutshedzo dza mafurase na maipfi	
u shumisa tshati kha u pulanelu phara ya u ḥalutshedza	
u ḥwalulula mafhuno e kha maambelwa	
u vhumba mbudziso dzi tshi bva kha zwitatamennde	
a anetshela tshigwada tshičori	
u wana muhumbulo muhulwane, vhaanewa vhahulwane, he tshičori tsha bvelela hone na pfunzo yatsho	
u livhanga maipfi na ḥalutshedzo dzao	
u ḥwala phara ya u ḥalutshedza	
u livhanya maidioma na ḥalutshedzo dzao	
u ḥwala tshirendo tsha tshipuka ndi tshi shumisa mafanyisi	
u rera nga tshičori tshi re kha khathuni	
u nweledza tshičori	
u shumisa mepe wa mihumbulu ndi tshi pulanelu u ḥwala lungano	
u ḥuma mafhuno ndi tshi shumisa mačanganyi	
u shumisa madzina vhukuma vhuimoni ha masala	
u topola madzina zwao na madzinamaiti	
u ḥuma mafurase na ḥalutshedzo dzao ndi tshi vhumba mamethafore	
u talela maambahunzhi a re one	
u buła uri mafhuno ndi magarukela naa kana ndaela	
u ḥwalulula phara ndi tshi shumisa ndongazwiga dzone	
u ḥwala phara mbili ndi tshi shumisa mačumi	
u amba nga mutsho na kilima	
u vhala marīwalwa a no amba nga mutsho	
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama marīwalwa	

u ḥea phara ĥoho	
u livhanya maipfi na zwine a amba	
u ita mepe wa mihumbulu u no kwama mutsho	
u shumisa mepe wa mihumbulu kha u ḥwala phara dzi no amba nga mutsho	
u topola maiti na mafhambanyi mafhungoni	
u shandula mafhuno a vha kha tshifhinga tshi daho	
u ḥanganya mafhuno ndi tshi shumisa mačanganyi	
u saukanya zwifanyiso zwa mutsho	
u shumisa nyolo kha u sumbedza zwivhangi na mvelelo	
u shumisa nyolo kha u dubekanya mafhungomatsvhudzi	
u ḥwala phara dzo disendekaho nga nyolo	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa homonimi	
u buła mihumbulu yanga	
u ḥwala phara ndi tshi buła mihumbulu yanga	
u topola madzinamaiti	
u livhanya zwifanyiso na zwithu	
u topola na u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa masala	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa maipfi a anamatopia	
u thetselesa khasho ya mutsho na u ita muvhigo wanga nne muňe	
u vhala mepe wa mutsho	
u fhindula mbudziso dzi no kwama mepe wa mutsho	
u bvumba mutsho	
u dzudzanya ĥiňwalwa	
u topola maiiti na mačadzisi fhungoni	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa madzina a khumbulelw	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa maipfi a re na mupelelo muthihi ngeno a tshi amba zwo fhambanaho	

Z
W
I

r
e
n
g
o
m
u

Thero ya 7 Zwitori zwa tshakatshaka

Zwitori

Themô ya 3: Vhege dza 1 - 2

97) Vhukonani ho ganzhilaho 70

U amba nga u ñwala dayari.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitori.
U ñalukanya lushaka lwa tshitori.
U humbulela mafhungomatsivhudzi.
U baðekanya mafhungo na nzulele ine a vha khayo.

98) Tshiñwalwa tsha dayari tshanga 72

U livhanya maipfi na mafurase a maidoma na thalutshedzo dza.
U sika mepe wa mihumbulo wa u pulanela na u ñwala tshiñwalwa tsha dayari.
U topola madzina, mañaluli na maðadzisi mafhungoni.

99) U alavha magabelo a vhuhali 74

U amba na tshigwada nga mitambo ya ngomu zwifhatoni na ya nnnda.
U vhala luñwalo lu no amba nga u alavha u bva Kapa u ya Rio.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama phara.
U humbulela mafhungomatsivhudzi.
U tikedza phindulo dza mbudziso.
U livhanya maipfi na thalutshedzo dza.

100) U davhidzana na Carven 76

U palanela luñwalo a tshi shumisa mepe wa mihumbulo.
U ñwala luñwalo.
U shumisa masala vhuimoni ha madzina.

101) Nganeapfufhi 78

U amba nga muzika e kha tshigwada tshawe.
U ita ñitambwa la tshitori.
U vhala tshitori.
U livhanya maipfi na thalutshedzo dza.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitori.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama vhaanewa, therò na pluto.

102) U ñiwalela mudifho 80

U ñwala luñwalo.
U dzudzanya luñwalo.
U ñwalulula phara a tshi dzenisa malederedzanzi o teaho.
U paðula maipfi a bva madungo.

103) Ro vhuya tshikoloni 82

U rera nga u vula ha tshikolo e kha tshigwada tshawe.

U vha tshitori tshi no amba nga u vula ha tshikolo.

U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitori.
U ñwala manweledzo mapfufhi a tshitori.
U bula muhumbulo wawe.
U humbulela zwithu.

104) U ñwala tsenguluso 84

U ñwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.
U topola ñefhungo na tshiñwa mafhungoni
U vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa mafhungodavhi a nyimele.
U nanga ipfi li no yelana na lifurase.
U vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.

Marñwalwa a tsivhudzo Themô ya 1: Vhege dza 1 - 2

105) Nngwe (Nngwekhulu/Thaiga) 86

Uvhala marñwalwa na faela ya ndivho ya nngwe.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama marñwalwa.
U tshimbida maño a tshi ñoda mafhungomatsivhudzi
U tikedza phindulo dza mbudziso.
U topola muhumbulo muhulwane na ndivho ya atikili.
U topola mbuno na mihumbulo.
U fhindula mbudziso dza zwiterwa.
U ñtalutshedza zwine ñidioma la amba.

106) Zwiñe hafhu nga marñwalwambuno 88

U topola mbuno na mihumbulo kha mutevhe wa zwi re ngomu.
U topola phambano vhukati ha mbuno na mihumbulo
U ñwala nga phukha dza ñaka a tshi shumisa fureme.
U shumisa luambo lu sa moni.

U shandula maf'hambany a vha pfanywa.

107) Muvhigo wa mafhungomaitei (nyusi) 90

U nweledza na u vhala atikili ya gurannda.
U ñadza khadi ya zwikoro.
U vhala atikili ya gurannda.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
U tshimbida maño kha atikili a tshi ñala mafhungo a re mbuno.

U wana uri ndi phara ifhio i no nweledza atikili.

U wana vhushaka vhukati ha atikili na tshifanyiso.
U livhanya mafurase, maipfi na thalutshedzo dza.
U livhanya mafurase.

108) U ita ndowendowe ya u ñwala muvhigo wa gurannda 92

U ñwala muvhigo wa gurannda a tshi shumisa fureme.
U ñuma mafhungo u itela u vhumba mafhungotserékaní ndi tshi shumisa mañanganyi.

109) U gonya Table Mountain 94

U amba nga Table Mountain.
U vhala burousha i no amba nga Table Mountain.

110) Marñwe hafhu nga Table Mountain 96

U ñwala muvhigo nga table Mountain a tshi shumisa fureme.
U topola ñifurase la madzina, la ñitululi na la ñidadzisi.
U ñwalulula phara a tshi dzenisa malederedzanzi.

111) Ri ya vhugalaphukha 98

U topola mbuno na muhumbulo.
U vhala atikili ya magazini i no amba nga Iwendo lwa Kruger National Park.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
U topola mbuno na mihumbulo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mepe.
U topola ñhalutshedzo dza maidoma.

112) U tshimbila mukwitani 100

U ñwala muvhigo a tshi shumisa fureme.
U topola mafurase a thangeladzina.
U shumisa pholisemi.
U topola mafhungo a re na mamudi.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa nyambahunzhi (homonimi).

Vhukonani ho ganzhilaho

Kha ri ambe

Rerani ni kha zwigwada zwa vhoiwe.

Kha ri whale

Ni na dayari? Arali ni nayo vhudzani tshigwada tshañu uri ndi ngani ni na dayari. Arali ni si na, vhudzana tshigwada uri ndi ngani.

Vhalani tshit̄ori tshi no bva kha *Diary of a Wimpy Kid – Hard Luck*, by Jeff Kinney

Lavhuña

Ho no fhele vhege dzi no hovhelela mbili na hafu u bva tshee nne na khonani yanga ya mbiluni Rowley Jefferson ra lwa nndwa tswuku. U tou amba ngoho, ndo vha ndi tshi ri, zwa zwinovho, u do da o dzwinga mutshila, fhedzi a zwi athu itea.

Ngoho ndi ya uri zwi vho thoma u nndina, ngauri tshikolo tshi khou vula maduvha a si mangana, zwino arali vhukonani hashu ho tea u vhuelela tshikale, ndi khwiñe ri tshi t̄avhanya. Arali hu uri zwa nne na Rowley zwo fa, zwi amba uri vhuvhili hashu ro bva nga litswu, ngauri ro vha ro farana.

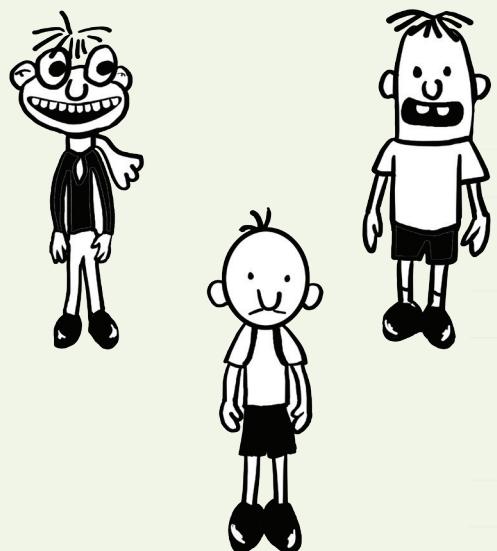
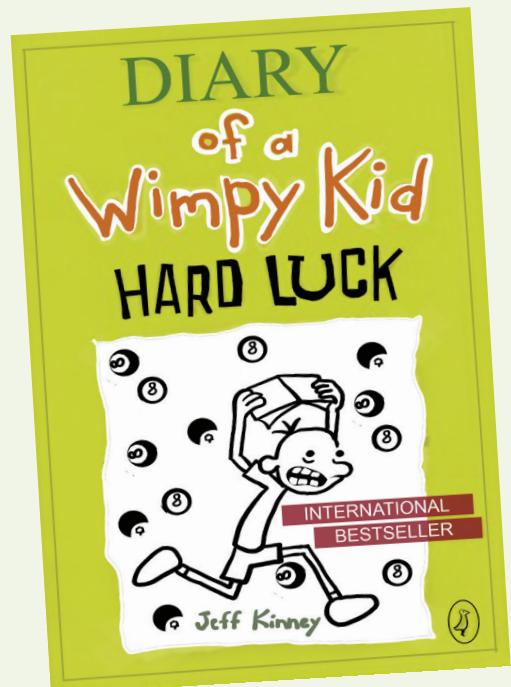
Zwino vhunga vhukonani hashu ho fela mbevha, ndi khou foleta u wana iñwe khonani. Tshi no khou dina ndi uri vhukonani uhu ndo vha ndo hu bvela biko, zwino a hu na we nda vhaledza uri a dzhene vhuimoni ha Rowley.

Vhathu vhane vha nga vha khwiñe nyana ndi Christopher Brownfield na Tyson Saunders fhedzi vha dina uri na vhone vha na vhut̄udzez̄udze havho. Ndo t̄wa na Christopher vhege dzi si gathi tshikolo tsho vala tshiitisi hu uri o vha e ene tshit̄angu tshanga kha vhunyunu. Christopher ndi khonani musi tshikolo tsho vala u fhira musi tsho vula kana ñwaha wothe. Tyson ndi muthu nahone vhuvhili hashu ri pfana na mitambo i no fana ya video, fhedzi u itisa zwiñwevho kha mariwe masia lune nda vhona zwi tshi nga nkondela u t̄wa nae lwa tshothe.

Muthu ane a si vhe na t̄hama ndi Fregley, fhedzi ndo mu vhonolola kale uri a nga si kone u vha khonani yanga ya mbiluni.

Fhedziha, a thi nga isi mbilu kule, Rowley ndi do mu lindela, huñwe a vhuya. Fhedzi, arali hu uri u phulusa vhukonani hashu zwi mbiluni yawe, kha vhilule.

Ngauri arali mafhungo a di dzula o rali, u do sala o tou t̄huruu buguni yanga ya nganeavhutshilonuñe ine nda khou ñwala.

Deithi:

Kha ri nwale

Mañwalwa aya a bva kha tshiñwalwa tsha dayari. Nwalani zwithu zwivhili zwi no sumbedza uri nangoho a bva kha dayari.

Ndi mbilahelo ifhio khulwane ine muñwali a ambesa ngayo dayarini iyí?

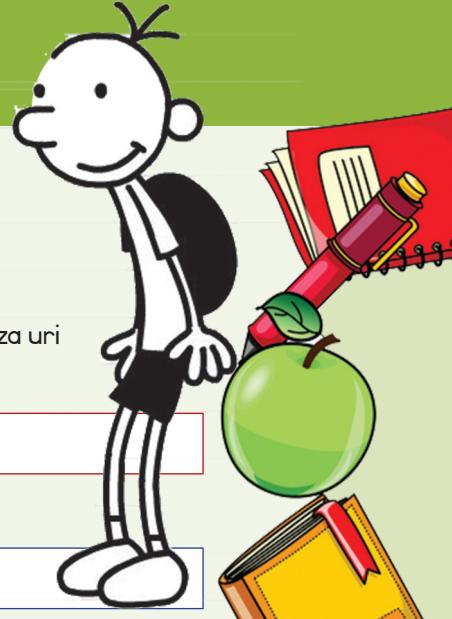
Greg, muñwali wa dayari, o vha e na muhumbulo wa uri Rowley u do ða a humbela pfarelo fhedzi ha vhonali. Ni vhona u nga ndi nga mini Rowley a tshi tea u humbela pfarelo kha Greg?

Greg u amba nga vhathe vhane vha nga vha khonani dzawe fhedzi a vhona zwi sa konadzei. Ndi nga mini a sa tamí vhukonani navho?

Mañwalwa aya ndi a fomaña kana a inifomaña? Bulani uri ngani?

Ni vhona u nga zwi ðo fhela nga mini kha Greg? Nwalani phara ine ya nga vha tshipida tsha tshiñwalwa tsha dayari ya Greg.

No no vhuya na ḥangana na thaidzo ya u lwa na khonani yanu ya mbiluni? Nwalani phara ni tshi amba uri ho bvelela mini.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Tshiñwalwa tsha dayari tshanga

Kha ri ñwale

Talani mutalo ni tshi livhanya mafurase a no bva kha phara iji na zwine a amba.

o dzwinga mutshila
u vhuelala tshikale
ro bva nga litswu
ho fela mbevha
a thi nga isi mbilu kule
u do sala o tou ñthuruu

a thi nga vhilaheli
u do ñaniwa
u luvhelela
u fana na kale
ri songo wana tshithu
ho fhela

Ni khou ya u ñwala zwiñwalwa zwa dayari zwi re na tshivhalo, ni tea u zwi pulanelia ni sa athu zwi ñwala.

Ni khou ya u ñwala nga mafhungo a mañuvha mararu. Tshiñwalwa tsha u thoma tshi kwama vhukonani he ha tshinyala; kha tsha vhuvhili ni ño ñwala uri no ñipfa nga ndilade; kha tsha vhuraru ni ñwale uri ni ño ita mini nga haya mafhungo. Ni songo hangwa u ñwala deithi kha tshiñwalwa tshiñwe na tshiñwe.

Itani mepe wa mihibulo wa u pulanelia zwiñwalwa zwa dayari zwañu.

Zwiñwalwa zwa dayari

Deithi:

Shumisani mepe wa mihumbulo kha u የውለ zwiñwalwa zwa dayari. Musi no no fhedza u የውለ zwiñwalwa zwanu, humbelani khonani a zwi sedzuluse na u zwi dzudzanya arali zwo tea. Ni kone u zwi የውልልula nga vhudele kha siatari ili.

Vhalani mafhundo aya. Fhungoni እንዱ na እንዱ tangedzelani dzina, ni talele litaluli na u swaya ክሳድሪን nga muvhala wa ታዳደር.

Themo ntswa i ደስ ተክክል zwenezwino.

Khonani yanga ya mbiluni yo sala hayani.

Fregley wa miswaswo u tshimbila nga u ongolowa.

Rowley u tea u swika nga u ተኅኅኅኅ.

Nndwa ya Greg ya u tou thoma yo vha ya tshifhinga tshilapfu.

TEACHER: Sign

Date

73

U alavha magabelo a vhuhali

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga mitambo ya ngomu zwifhatoni na ya nda.

Ambani nga tshanu nga mitambo ine ra tamba nthā ha mavu na ya madini.

Ni nga alavha nga yathi? Bulani uri ngani.

Ni vhona u nga ndi vhukoni vhufhio hune na tea u vha naho uri ni alavhe nga yathi?

Ha Alba

Minwaha miraru mihiwe na mihiwe hu vha na mbambe ya Cape u swika Rio. Nne nariwaha ndo shela mulenzhe ndi kha ihiwe ya dzyathi! A thi tsha divha uri ndo vhuya nda ni vhudza naa, makhulu wanga vho vha vhe mureakhovhe, khotsi anga ndi muhafi wa zwikwekwete (mikhumbi). Zwikwekwete zwo di dzula zwi tshipida tsha vhutshilo hanga. Musi ri tshee vhatuku ro vha ri na dinzhi (tshikepe tshituku tsha raba) khotsi anga vha tshi ri isa Zeekoeivlei ngayo. Linwe duvha nda vhona vhana vha tshi khou alavha vhe vhothe. Nda zwi vhona uri arali avha vhana vha tshi kona u alavha na nne ndi nga zwi konavho.

Vhunga zwino ndo no aluwa nahone ndo khwataha muvhili, ndi vho dzhena mutatisanoni nahone ndi khou wina vhunzhi hayo. Fhedziha, musi mukaputeni wa yathi i re mutatisanoni wa Cape u swika Rio a tshi mpfounela uri na nne ndi yevho, a tho ngo kholwa shudu langa la phele! Mutatisano uyu wo vha u wone matthakheni a vhutshilo hanga!

Nahone ndo diphiña vhukuma! Duvha na duvha ho vha hu sa kundwi u vha na tshinwe tshithu tshi no takadza. Ro vhona na vhana vha dolofini na khovhe nnzhinnzhi dzi no fhufha.

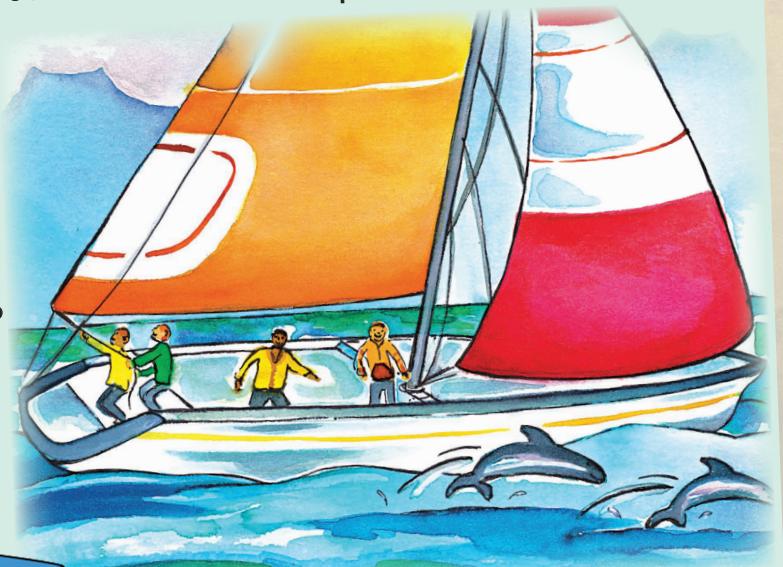
Vhuriwe vhusiku henefha, dza da dzi nnzhinnzhi dza ita na u ri phamasa, wa sokou pfa – phaa!"

Ndo lwadzwa nga tsilingwane ya lwanzhe luthihi fhedzi – nga duvha la u thoma – nahone ndi luthihi fhedzi he nda pfa ndo tshuwa, musi wa madumbu a no tatisa, magabelo a masongesonge - a tshi lingana na ndu ya zwitizi zwivhili.

Yathi yashu yo vha ya vhuhili kha u swika Rio De Janeiro nahone ro vha ro pfuka danzhe nga maduvha a fumiñhanu.

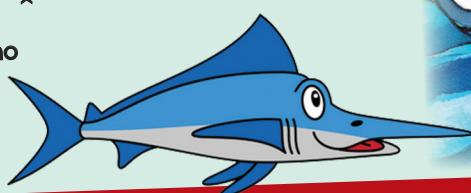
Ndo pfa zwi tshi ntungufhadza musi ri tshi vhuya hayani ngauri ho vha hu hone u thotshela ha u diphiña. Fhedziha, ndo pfa ndo takala uri ndi khou dovha hafhu u vhona mavu.

Zwino naho ndi ngomu ndi tshi khou ita ndugiselo dza mutatisano wa Vhugwena ha Lifhasi, ndi na lutamo lwa uri ri do dovha ra vhonana hu si kale.

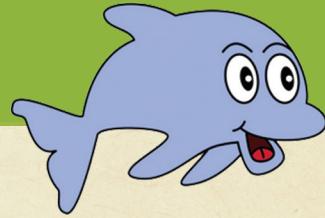

Nga mbilulufuno

Carven

Deithi:

Mučatisano wa u bva Cape u swika Rio u farwa lungana?

Mučatisano uyu u a takaleleswa? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi ngani Carven o ita zwa u alavha?

Carven ha tsha elelwa uri o vha e mungafhani musi a tshi dzhena mučatisanoni uyu. Ni vhona u nga o vha e na miňwaha mingana?

Carven u a kona u alavha? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi mučatisano ufčhio we wa vha wone tshiga tshihulwane vhutshiloni hawe?

Ndi zwifčhio zwivhili zwi takadzaho zwe zwa iteaho musi e kha yathi?

Lučwalo ulu ndi lwa fomača kana ndi lwa inifomača? Bulani mbuno tharu dza u tikedza phindulo yanu.

Livhanyani maipfi o swifhadzaho e a shumiswa kha lučwalo lwa Carven na tčhalutshedzo dza. Nwalani maipfi o swifhadzaho kha dikishinari yanu.

mathakheni	tshiuludzani	n <small>č</small> than <small>č</small> tha	tshivhindini	honehone
masongesonge	kukumuwa	thivha	magabelo mahulu	tita
tsilingwane	dakalo	silingwa	tsinyuwo	lu <small>č</small> walu <small>č</small> wa
mu <small>č</small> atisano	khanedzano	mpho	khaedu	mbambe

TEACHER: Sign

Date

Didzhieni hu inwi Alba. Nwalani luñwalo ni tshi fhindula Carven. Vhudzani Carven luñwaloni lwanu uri no t̄ulutshela u mu vhona khathihi na u pfa zwa lwendo lwawe. Mu vhudzeni zwe na vha ni tshi khou ita musi o fara lwendo, tsha u fhedza, ni mu vhudze nga intħaviwu ya radio na TV ye na mu lugisela uri a ite musi a tshi swika hayani na zwine a tea u elekanya a tshi dilugisela intħaviwu.

Ni songo hangwa uri luñwalwo ulu ndi lwa vhukonani lune maipfi aqnu a si tee u vha a fomała.

Thomani nga u pulanelu luñwalo lwanu. Musi no no lu pulanelu, humbelani khonani yanu a ni thuse u lulamisa arali zwo tea. Ni kone u lu nwala nga vhudele buguni iyi yanu ya u shumela.

Luñwalo lwo livha
ha Carven

Deithi:

Ńwalululani mafhungo aya. Ńwalani masala a re one vhudzuloni ha maipfi o talelwaho nga fhasi. Shumisani masala a re afho fhasi.

vhone

riñe

yone

Vho Kaputeni Petersen vho humbula uri Vho Kaputeni Petersen vha nga wina mutatisano wa Cape u swika Rio.

Ndo pholisha mikungelo ya mavothi ya burasi, mikungelo ya mavothi ya burasi ya penya.

Ndo t^gangana na Samson ngei Yathini nahone Samson ndi a mu takalela vhukuma.

Samson na nne ro tanzwa phulethi sa izwi Samson na nne ro vha ri tshi khou shuma khishini.

Ndo ita na u kwama mme anga uri mme anga vha si le mbilu nga nne.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Bo-Kaap ndi ngafhi? Arali ni sa hu diwvi, vhudzisani mudededzi wanu kana ni ye laiburari ni wane uri ndi ngafhi. Ni a pfana na muzika? Ndi muzikade une na pfana na u u thetshelesa kana u lidza?

Ni vhona u nga ndi mafhungo mahulwane u isa phanda na pfunzo musi no no phasa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Ni khou tama u guda mini musi no no phasa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Musi no no vhala tshi^{tori} tshi re afho fhasi, itani litambwa tsha^{lo} ni kha tshigwada tsha^{nu}. Nangani uri ndi tshipida tshifhio tsha tshi^{tori} itsi tshine na do tshi shumisa. Ni elelewe u livhanya mat^o na vhataleli khathihi na u shumisa nyelekanyo musi ni tshi khou tama^{litambwa ili}. Ni songo hangwa u sumbedza zwiitea zwi no bva tshi^{torini} zwi tshi tevhekana nga ngona.

Vho Banjo vho vha vhe munna mulapfu, musekene vha vala litswu na mavhudzi matshenatshena. Dzina lavho la vhukuma ndi James John McCloyd. Khotsi avho na makhulu wavho vho vha vha vhe vhaalavi ngeno mme avho vho vha vhe wa malofha a Malay.

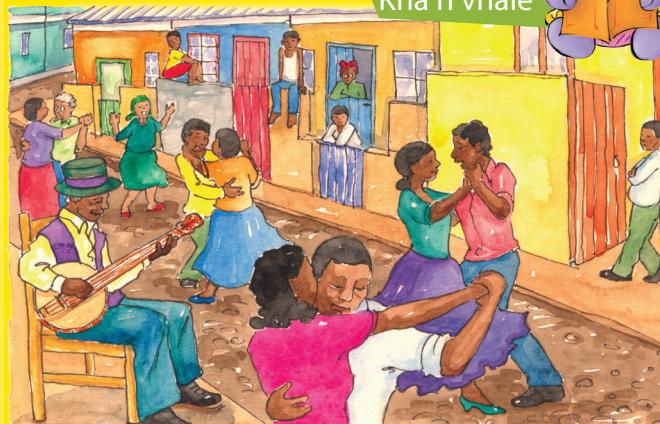
Vha ha McCloyds vho vha vha tshi dzula nduni ya kamara tharu ngei Chiapinni Street kha la Bo-Kaap. Musi khotsi a Vho James vhe Iwanzheni, mme avho vho vha vhone vhe vha tshimbidza zwithu afha hayani khathihi na u vha na vhutanzi uri nwana wavho James a dzule o kuna, e na mutakalo wavhudzi nahone e na dakalo na uri a ye tshikoloni misi yothe.

Musi Vho James vha tshee mu^{luku} khotsi avho vho vha rengela banjo. Lo vha li na thoho ya tshipulumbu na mukulo mulapfu na vhutale vhuna. Tshifhinga tshothe musi khotsi avho vha tshi vhuya Iwanzheni vho vha vha tshi vha gudisa u lidza banjo.

Mafheleloni a vhege, tshitshavha tsha vhatu vha si vhanzhivhanzhi tsha Malay tsho vha tshi tshi kuvhangana. Ho vha hu tshi tshiniwa na u imba nahone James o vha a tshi lidza banjo lawe. O fhedza o no vha muimbimulidzi a no mangadza. Musi a tshi thoma u lidza na u imba vhatu vho vha vha tshi sala vho akhamala na u katea lwe musi a tshi fhedza vha vhandza zwanda na u vhidzelela vho takala.

Musi vhe na miwaha ya fumimbili, vhatu vha thoma u vha vhidza nga dzina la Banjo lwe vhutshilo havho hothe vha diwviha nga lenelo dzina la Banjo. "Musi ndi tshi phasa tshikoloni tsha nt^{ha}, ndi do ya u dzhena yunivesithi," vho vhudza mme avho ngauralo. "Ndi khou todou vha na digrii ya muzika."

Fhedziha, vha mbo welwa nga khombo. Khotsi a Banjo vha mbo di lovha lwe a vho kombetshedzea u ya u shuma uri a thuse mme awe. Mme aweho na vhone vha lovha. Banjo a humbula u ya u shuma Iwanzheni. A vhulunga tshelede a didowedza u lidza banjo lawe arali tshifhinga tshi tshi tenda. O vhuya hayani ho no fhele miwaha mitanu, a fhedzisa Gireidi 12 yawe sentharani ya pfunzo ya vhaaluwa a kona u ya yunivesithi u ya u guda zwa muzika.

Kha ri vhale

Musi a tshi khou dzhena henefha, o funza vhathu muzika khatihhi na u gudisa vhahulwane na vhaṭuku u ḥwala. Bvumo ḥawe na u funiwa hawe zwa phadala na shango loṭhe lwe vhathu vha bva thungo dzothe vha tshi da uri a vha funze.

Banjo o wana digirii yawe ya muzika musi e na miñwaha ya furaru. O vha o gudela zwa kaṭara ya kilasiki fhedzi banjo lo di dzula li tshone tshilidzo tshine a tshi funesa. O vha a tshi gonya n̄tha ha thavha ya Signal Hill a tamba banjo ḥawe o dzula hatsini vhudaladala. O lovha e na miñwaha ya fuṭahembili – o takala na u fushea.

Kha ri ḥwale

Talani mutalo ni livhanye maipfi o swifhadzwaho na zwine a amba. ḅwalani maipfi o swifhadzwaho dikishinarini yanu.

Kha ri ḥwale

vala
misi yoṭhe
akhamala
katea
khombo

u ṭalela wo aṭama mulomo
u dzhiea
anzela
tshiwo
muvhala wa lukanda

Vhalani phara iyi hafhu ni fhindule mbudziso idzi.

Muhali kha nganeapfufhi iyi ndi nnyi?

Ndi nnyi ane a khou anetshela tshiṭori itsi? Tangedzelani phindulo yanu afho fhasi.

Banjo Mme avho Muthu wa vhuraru – muñwe muthu we a vha a tshi ḋivha Vho Banjo

Bulani uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Tshiṭori itsi tshi khou bvelela ngafhi? Muñwali o kona ola afho fhethu ha tshila? O zwi kona hani?

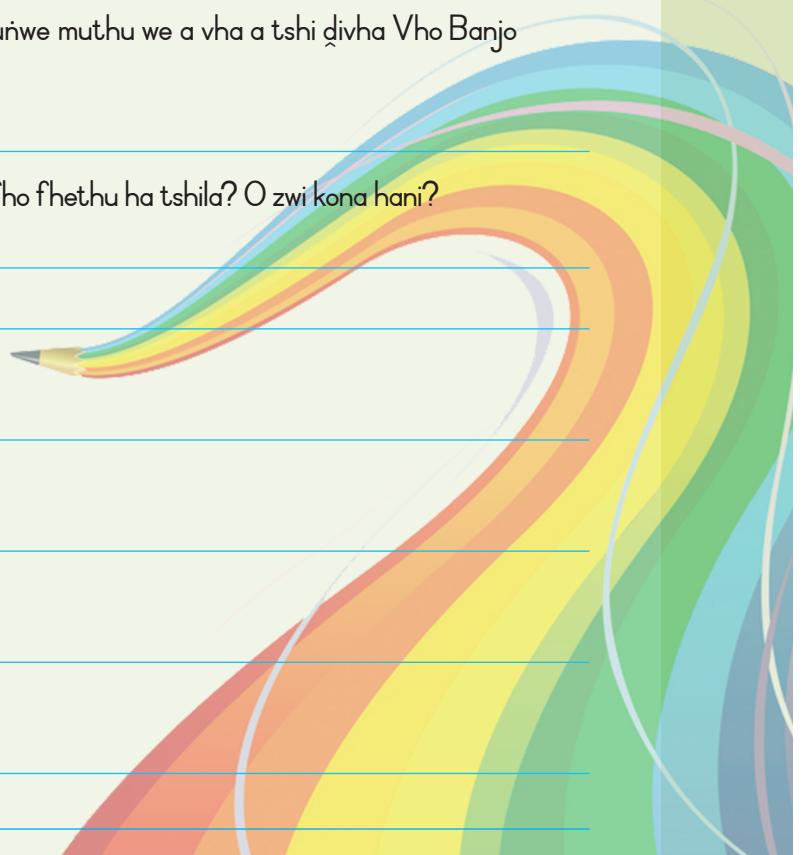
Puloto ya tshiṭori itsi ndi ifhio? Hu bvelela mini?

Hu na khuḍano kana u kondelwa hufhio? Hu na thasululo?

Bulani uri muhali u ponya hani kha zwi kondaho.

No ḋiphina nga tshiṭori itsi? Bulani uri ngani.

Neani tshiṭori itsi ḫhoho.

Kha ri riwale

Humbulelani uri Vho Banjo vho ni fundedza muzika kalekale nahone no fhedza no no vha khonani khulu. Musi vha tshi lovha, no humbelwa uri ni riwalele vha lushaka lwa havho lurwalo ni vha ṭalutshedza zwivhuya zwe Vho Banjo vha ni itela. Nwalaniha lurwalo ulwo. Musi no no lu riwala, humbelani khonani yanu a lu vhale khathihhi na u ita ndulamiso arali zwo tea.

Kha phara ya u thoma, bulani u pfa hanu vhutungu nga u lovha havho.

Kha phara ya vhuvhili, zwi vhe khagala uri Vho Banjo vho ita zwifhio zwe zwa ita uri vha vhe muthu wa tchipentshela kha inwi na kha vharwe vhathu.

Kha phara ya u fhedza ni ambe nga zwe vha phetha vhutshiloni na uri ndi ngani tshitshavha tsho xelelwa.

Deithi:

Kha ri nwale

Shumisani mabulaf'hethu a re af'ho fhasi kha u f'hdzisa maf'hungo.

seli

phanda

fhasi

kule

ngomu

tsini

ntha

Vho Banjo vho vha vha tshi dzula f'hal Bo-Kaap musi ro no wetshela [red box] ha mulambo. Vho vha

vha tshi kuvhanganya vhathu vha tamba banjo vho dzula [green box] havho [blue box] ha muri.

Vho vha vhatshiyathavhani vha dzula [pink box] ha hatsivhatshikhoulidzabanjo lavho. Tshiñwetshifhinga

vho vha vha tshi lidza vhe nga [orange box] holoni ya yunivesithi. Yunivesithi yo vha i [purple box] na

ngande dza Krischenbosch. Ho vha hu tshi ða vha [teal box] na vha tsini.

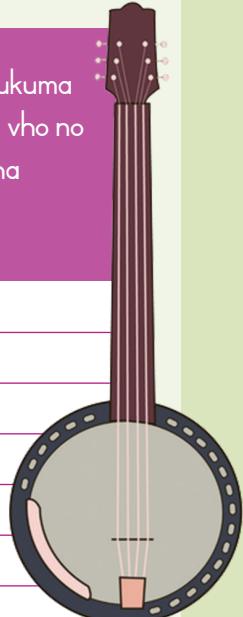

Kha ri nwale

Nwalululani phara iyi ni dzhenise malederedanzi he zwa tea.

vho bonjo vho vha vha tshi dzula kapa vhukovhela chiapinni street kha ja bo-kaap. dzina lavho ja vhukuma lo vha li james john mccloyd nahone mme avho vho vha vhe vha malofha a malay. vho banjo vho vha vho no aluwa vhukuma musi vha tshi ya u guda pfunzo dza muszika yuniveithi. f'hdzihha, vho vha vha tshi kha dipfana na u tamba banjo lavho vhe signal hill.

[Redacted text area]

Kha ri nwale

Thukukanyani maipfi aya a bve madungo ni vhandele zwanda ipfi linwe na linwe.

Tsumbo: tshi/su/su: madungo mararu

funiwa	phaðalala
digirii	funesa
vhudaladala	futahembili

TEACHER: Sign _____ Date _____

Kha ri ambe

Ni dipfa hani musi no vhuya tshikoloni? No takala kana no sinyuwa?

Ni dipfa hani ni kilasini ya mudededzi muswa?

No lavhelela zwifhio nga maanda?

Kha ri vhale

Lo vha li duvha la u thoma ro vhuya tshikoloni. Nwedzi wothe ro diphiña musi tsho vala.

Fhedzi Lily, Zack na Khal a vho ngo dinalea nga u vhuya hashu. Vho vha vho takala na zwikunwane.

Vhuraru havho vha ima luvhandeni lwa u tambela vha lavhelesa u mona na tshikolo. A hu na tsho shandukaho. Phuraimari ya Hudson Park i tshee yo rala.

Zwifhato zwayo ndi zwa kale zwa burauni. Vhupakamimodoro hutuku ho dala nga mimodoro ya vhadededzi. Daka li re murahu ha luvhande lwa u tambela li tshee lo dombela nga vhudala halo sa nga misi. Luvhande lwa u tambela lwo talwa mitalo lwo lindela metshe wa u thoma wa bola ya milenzhe wa themo ya u thoma.

"Metshe u khou thoma nga bureiki ya u thoma?" hu vhudzisa Lily.

Zack na Khal vha tenda nga thoho.

Zack o vha e mupufufhi a dovha a vha tshihwimbi, e na mavhudzi mapfufufhi. Khal o vha e mulapfu a dovha a vha tshifhatuwo tshisekene.

"Yoo, ndi tou ri ri thoma lini," ndi Zack a no ralo.

"Na nne," hu dadzisa Khal.

Lily a sukumedzela mavhudzi awe kule na khofheni. "Ndi kale ri sa athu tampa bola," a mbo ralo.

Ndi ngoho, ho vha hu kale. Kale vhukuma.

Tshikolo tshavho tsho vha tshi vhukatikati ha dorobo. Tshitentsi tsha tshikolo tsho vha tshi tshi nga thiraengele i re na bada i no tou suvha nga zwiendedzi kha lithihi na zwiporo kha aya marwe masia.

Zwidimela zwi unga zwi tshi fhira duvha na duvha.

Tshipida tsha dorobo tshine Lily na vhariwe vha bva khatsho tsho tsitsikana nga zwifhato lune a huna fhethu ha midavhi ya u tambela. A huna mudavhi wa bola ya milenzhe. Fhethu hune vhana vha nga tampa hone bola ndi henefha tshikoloni fhedzi.

Zack a vhudzisa, "Hee vhanna, Goloi ntswa ya 4×4 no i vhona?" Maddie, khonani khulu ya Lily a mbo vhidzela, "Ndi ya havhalo – mudededzi washu muswa! Hone no vha vhona?"

Vhothe vha dzungudza dzithoho.

"Vha tea u vha vhe muthu wa zwithu arali vha tshi tshimbila nga 4×4 ," ndi Zack a no ralo, tsimbi ya mbo di lila.

Deithi:

"Ri do zwi pfa thabeloni," hu amba Lily. "I do thoma hu si kale."

Khonani idzi mbili dza mbo livha thabeloni dzo dala fulufhelo ja themo ntswa na mudededzi muswa.

(Nga Tom Palmer)

Vhalani hafhu tshitiori tsho nwalwaho nga Tom Palmer. Nwalani thoho yatsho.

Kha ri nwale

Khonani idzi nna dzi pfana na u ita mini dzoth?

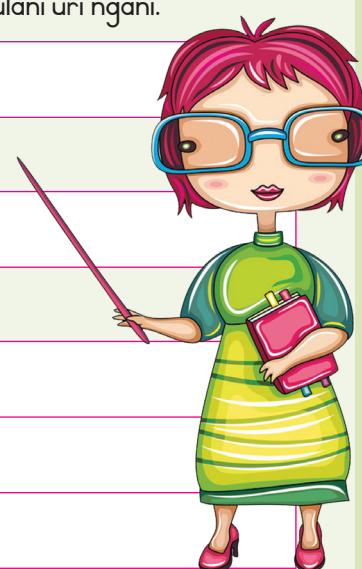
No vhuya na tamba bola musi tshikolo tsho vala? Bulani uri ngani?

Avha vhana vha dzula tsini na zwiporo zwa tshidimela. Ndi nga mini ni tshi vhona u nga nzulele iyi yo vha kondisela vhutshilo?

Ni vhona u nga zwe vha zwi tshi lelutshela vhana u kona u thetshelesa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Lily, Zack na Khal vho vha vho fhambana nga ndila dzifhio?

Nwalani manweledzo a tshitiori itsi nga mafhungo a no swika mararu.

Vhana vho vha vho lavhelela u tangana na mudededzi wavho muswa. Ni vhona u nga mudededzi uyu o vha e muthude?

TEACHER: Sign

Date

U niwala tsenguluso

No humbelwa uri ni niwale tsenguluso ya bugu ya Tom Palmer. Nwalani tsenguluso yanu fhasi ha t̄hoho dzi tevhelaho. Musi no no fhedza u i niwala, humbelani khonani yanu a i dzudzanye.

TSENGULUSO YA BUGU

Tshitoris tshi amba nga

Avha vhana vha vha diphiña nga

Ndo takalela/a tho ngo takalela tshitoris tshi ngauri

No tea/a no ngo tea u vhala iyi bugu ngauri

Talelani n̄efhungo na tshiitwa mafhungoni aya.

Avha vhana vha vha pfana na u tamba bola.

Vhadededzi vha paka mimodoro yavho kha vhupakamimodoro hučuku.

Mudededzi muswa vha tshimbila nga 4×4 .

Vhana vho ya thabeloni vha tshi tou bva u swika tshikoloni.

Vhana vhothe vha dzula tsini na tshiporo tsha zwidimela.

Nwalani mafhungo a inwi muñe ni tshi shumisa maipfi aya.

itshi

tshila

aya

ała

Deithi:

Fhedzisani mafhungo a nyimele (a nzulele) a tevhelaho. Shumisani maipfi a re zwitangeni.

Tsumbo:

Zwimela zwi do fa (sheledza)

Zwimela zwi do **fa arali na sa zwi sheledza.**

Fhongo li re na fhungodavhi la nyimele (nzulele) li pfì ndi fhungo la nyimele (nzulele). Fhungodavhi la lushaka ulu li nga thoma nga arali kana tenda.

Tsumbo: Nowa i do nnduma arali nda sendeleesa tsini nayo.

Nowa i do nnduma tenda nda si sendeleesa tsini nayo.

Vha na vha nga si kone u tamba bola (valwa)

Zack ha koni u shuma mbalo (thusiwa)

Vhana a vha nga phasi mulingo (vhala)

Tenda tshikolo tsho vula (tamba)

Luvhande lwa u tambela lu a dala thophe (nesa)

Nangani ipfi lo teaho linwe na linwe la mafurase aya.

zwino

ngauri

murathu

vhunga

tshihadu

Vhumonolodzi ndi u shumiswa ha maipfi manzhi vhudzuloni ha ipfi lihihi.

Vhekanyani maipfi aya nga thevhekano ya alifabethe.

nga tshino tshifhinga
hu si na u <u>tw</u> a ri tshi monamona
sa musi zwo <u>di</u> vhonala
tshiitisi ho vha uri
we nda mama nda mu siela

sokou	sanda	senga	senenga	sika	soma
sema	sola	suka	sunda	shela	sale

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

No no vhuya na ya vhugalaphukha kana zuu? Talutshedzani tshigwada tshanu nga vhugalaphukha kana zuu. Ambani nga phukha dza ḫaka dze na dici vhona.

Ndi nnyi ane a nga kunda kha ndau na nngwe? Arali hu uri zwi langwa nga saizi, nngwe i nga kunda. Hezwi zwi itiswa ngauri nngwe ndi dzone khulwanesa kha lushaka lwa zwimange. Dzi a kona u aluwa dza zwika kha mithara dza 3,5 nga vhulapfu (vhunavha) nahone dici a kona u lemela 304 kg. Nngwe a dzo ndo tou hula fhedzi, dici dovha dza vha na luvhilo. Dzi a kona u gidima nga luvhilo lwa 64 km nga awara kha tshikhala tshipufuhi nahone dici a kona u fhufha mithara dza ṭahe dici tshi tou buđa. Hezwi zwi amba uri dici a kona u lavhuwa nga ndila i no of hisa. Muthu a nga ri mavhanda aya mahuhulu, a luvhilo, a dovha a of hisa ha lili thuso uri a kone u tshila, a a i lila. Nngwe ndi buka li re khomboni ya u ṭothela.

Nngwe dici nga ṭothedzwa nga vhatnu nga ndila mbili: u zwima; na u tshinyadzwa ha mahaya adzo.

Nngwe dici zwimelwa mikumba yadzo na miñwe mirađo ya mivhili yadzo, zwođhe hezwi ndi zwa mutengo muhulu. Vhariwe vhatnu vha Tshaina na maríwe mashango a Asia vha na lutendo lwauri miñwe ya mirađo ya nngwe i a thusa kha dzilafho. Nngwe dici a zwimiwa sa mutambo. Zwi amba uri vhazwimi vha dici zwimela u ḫimvumvusa na u ḫikħoda musi vho no dici vhulaha.

Vhatnu vho dovha hafhu vha tshinyadza mahaya adzo – fhethu hune dza tshila hone. Nngwe dzo vha dici tshi wanala u thoma Turkey u swika mukanoni wa vhubvađuvha wa Russia. Fhedzi zwino vhunzhi ha nngwe hu vho wanala fhedzi kha zwiħodżozwiħodo tshipembe na tshipembēvhubvađuvha ha Asia. Hezwi zwi khou itiswa ngauri vhatnu vho fhađa dzidorobo, dzidorobofulu na bada fhethu he nngwe dici vha dici tshi tshila hone. Tshiñwe tshiitisi ndi u hađiwa na u tupukanyiwa ha ḫaka vhatnu vha tshi ita masimu, nahone ho no vha na migodi fhethu hunzhi.

Nngwe dici lila vhupo vhuhulwane ha u tshila khaho. Nngwe nthihi ya nduna i lila tshikhala tshi no swika 100m² ngauri nngwe dici ḫaka ndi nzwimahaya nahone dici tshimbila dici dzotħe. Hezwi zwi amba uri a dici kona u tshila na dzirwe phukha fhethu huthihi. Ngauri dici lila fhethu ho aṭamaho, zwi a kondà uri vhatsireledzo ya mupo vha kone u wana shango lo linganaho ja u tshela nngwe. Sa u lingedza u tsireledza nngwe, dzirwe dici nngwe dici dza bebwa dzo valelwa dzo qiswa Afrika Tshipembe he dici vhuedzedzwa ḫakani.

Kha ri īwale

Tshimbidzani mađo (u siki) kha phara iji na mafhungo a re kha faili ya ndivho uri ni kone u fhindula mbudziso idzi.

Nngwe dici aluwa u swika ngafhi?

Dzi lemela tshileme tshingafhani?

Dzi gidima nga luvhilode?

Kha ri vhale

FAILI YA NDIVHO

- Vhana vha no swika hafu vha nngwe a vha tshili u fhira miñwaha mivhili.
- Vhana vha nngwe vha lajetelwa nga vhomme musi vhe na miñwaha i no swika mivhili.
- Tshigwada tsha nngwe ndi "tshikhuvhugu".
- Nngwe dici a kona nga maandu u bambela nahone dici nga bambela tshikhala tshi no swika khilomitha dza rathi.
- Nngwe tshena a dici anzi u vha hone. Dzhini i no ita uri dici vhe tshena i wanala kha l ya dici 10 000.
- Nngwe i anzela u zwima i yoħħe, vhusiku.
- Musi dici tshi zwima, dici kona fhedzi u ponda lwa 10% fhedzi kha u zwima hotħe.
- Nngwe dici a kona u lavhuwa mithara dici ṭahe hu si na vhuleme.
- Hu na nngwe dici re zwifluo midini u fhira dici re ḫakani.

Deithi:

Nngwe ya nduna i lila f hethu hungafhani uri i kone u tshila? _____

Vhana vha nngwe vha latelwa vhe na miñwaha mingana? _____

Vhalani phara iyi nga vhuronwane ni fhindule mbudziso idzi.
Nwalani zwiitisi zwivhili zwa u zwimiwa ha nngwe.

Ndivho khulwane ya uri muñwali a ñwale atikili iyi ndi ifhio? Itani thiki kha phindulo yanu.

- U vhudza vhathe mafhungomatsivhudzi a no takadza a no kwama nngwe.
- U tñtuwedza vhavhali uri vha thuse kha u tsireledza nngwe dza lñfhasi.
- U tñalutshedza vhathe uri ndi nga mini nngwe dza lñfhasi dzi khomboni ya u tñhotñhela.

Ndi nga mini haya ha nngwe ho ngalangala ngaurali?

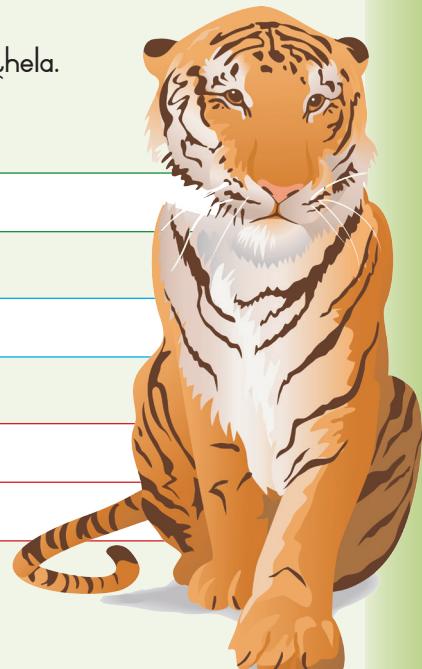
--

Nngwe dzi zwimelwa mini?

--

Ndi nga mini zwi tshi kondä u tsireledza vhupo ha nngwe dza ñdaka?

--

Ndi tshifhio tsha zwitatamennde izwi tshire tsha vha muhumbulo?

- Nngwe dzi a aluwa dza swika kha vhulapfu (vhunavha) ha futhi dza fumithihi.
- U phulusa nngwe dza ñdaka zwi na ndeme.
- Vhathe ndi vhone vho fhungudzaho tshivhalo tsha nngwe shangoni.

Ndi mutualadzi ufhio kha i tevhelaho u no tñalutshedza zwavhuñi maipfi a "vhuedzedzwa ñdakan" e a shumiswa kha phara ya u fhedza ya atikili?

- U phulusa phukha nga u dzi vhea zuu
- U dzhia phukha dze dza bebelwa zuu dza humela muponi

Tñalutshedzani liidioma li no ri: "mutengo muhulu".

--

Ndi zwifhio kha zwi tevheleho zwe zwa ñisendeka tshothe nga mafhungo a atikili iyi?

- Ndingedzo dza u phulusa nngwe hu na he dza pfumba, fhedzi hu na zwikhukhulusi zwinzhi.
- Ndingedzo dza u phulusa nngwe dzo pfuvha na kale, fhedzi hu na zwitñtuwedzi zwa uri hu lingedzwe hafhu.
- Ndingedzo dza u phulusa nngwe dzo pfumba nga maanda lune dzi si tsha vha khomboni ya u ngalangala.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ñwale

Vhunzhi ha mafhungomatsivhudzi a re kha atikili iyi a no kwama nngwe ndi a mbuno (a vhukuma).

Musi ni tshi ñwala manwalwa a mafhungomatsivhudzi ni tea u ñivha uri zwine na khou ñwala ndi mbuno kana ndi muhumbulo (kuhumbolele).

Lavhelesani mutevhe uyu wa zwi re ngomu ni te uru ndi zwiteñwa zwifhio zwi re mbuno nahone ndi zwifhio zwi re mihibulo. Ni kone u ita thiki kha kholomo yo teaho.

	Mbuno	Muhumbulo
Anathomi (ngudamuvhili) ya nngwe		
Hune dza tshila hone		
Zwine dza ja		
Maño adzo		
Nngwe dzo farwa nga nyofho		
Tshaka dzo fhambananaho dza nngwe		
Ndi funesa thoyi dza nngwe		

Kha ri ñwale

Vhalani phara iyi.

U shaya nyonyoloso na kuñele kuvhi zwi lwa na mutakalo wa muthu. Ni tea u tshimbila nga milenzhe lwa hafu ya awara nga ñuvha. U sa ita nyonyoloso zwi nga vhangia malwadze a mafhafhu, a mbilu na u nona lwo kalulaho. Arali ni sa li nga ngona nahone ni sa iti nyonyoloso ni nga farwa nga malwadze. Ndi mafhungo mahulwane u ja phurotheini, khabohaidireithi, mitshelo na miroho ñuvha liñwe na liñwe. Tshokoleithi a si tshithu tshavhudzi, ngeno malegere na ñirinkhi zwi tshi sinisa maño.

Talelani zvitatemennde zweñhe zwine zwa vha mbuno zwi sa timatimisi.

Tangedzelani tshitatemennde tshine tsha pfala tshi tshi nga ndi mbuno ngeno tshi muhumbulo.

Ndi ngani muñwala o tshi dzenisa?

Ni vhona u nga vhatu vhothe vha nga tendelana na muñwali? Ñwalani mafhungo mavhili ni tshi bula muhumbulo wanu.

Kha ri ñwale

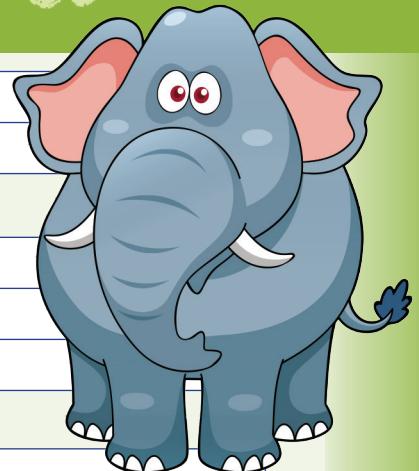
Nangani tshipuka tsha ñaka tshine tsha ni takadza. Wanani zwinzhi nga tshipuka itshi ni vhe na zwine na ñwala ngatsho ni tshi shumisa ñhoho hedzi:

Tshitatemennde tsha u angaredza (tsumbo: ("Ndou dzi wanalesa ñakani."))

Deithi:

Zwitaluli (tsumbo: "Dzi na misingo milapfu.")

Ndowelo na kutshilele (tsumbo: "Ndou dzi tshila sambini.")

Zwine dza la (tsumbo: "Dzi la matari.")

Shandulani maipfi a talelwaho nga fhasi ni tshi shumisa pfanywa idzi, dzine dza pfala dzi tshi nyanyula na u takadza fhedzi dzi tshi amba zwithihi.

nungo

londa

khulu

kheluwa

ponda

Nngwe ndi dzone khulwanesa kha lutavhi lwa zwimange na hone dzi qivhelwa u hula hadzo na maanda. Nngwe dzi tshila nga nthihi. Dzi na maanda nahone dzi zwima vhusiku. Dzi tshimbila nyendo ndapfu dzi tshi toda nari, ntsavhutavhi, nguluhedaka na dziñwe phukha khulwane. Nngwe dzi anzela u sendela kule na vhathe fhedzi dziñwe dzi a shanduka dza vho vhalaha vhathe.

Kha maipfi a re afho fhasi, nangani pfanywa dza ipfi linwe na linwe kha a re kha thebulu. A nwaleni kha thebulu iyi fhasi ha ipfi "Pfanywa". Ni kone u nanga mafhambanyi (maipfi ane a amba zwo fhambanaho na zwa manwe) ni a nwale kha thebulu fhasi ha ipfi "Lifhambanyi".

sinyuwa	ṭavhanya	vhuhwawho	humbudza	ongolowa	orowa
rwethuwa	hangwisa	phinyela	tshiṭuhu	tuwa	bvelela

Ipfi	Pfanywa	Lifhambanyi
luhilo		
rwewhela		
vhulenda		
tsivhudza		
swika		
tutuwa		

TEACHER: Sign

Date

Muvhigo wa mafhungomaitei (nyusi)

Kha ri nwale

Wanani atikili ya gurannda kana ya magazini i no amba nga tshithu tshine na tshi takalela, ni de nayo tshikoloni. Talutshedzani kilasi uri atikili iyi i amba nga mini ni kone u vha vhalela yone. Ni kone u humbela tshigwada tshañu uri tshi fhe tshikoro tsha u vhalala manweledzo e na ita.

Dadzani garata ya zwikoro zwa vhanwe vhagudi vha re kilasini yanu.

MANWLEDZO		U konesa	U kona	Hu khwiniswe
Marangaphanda	U buluuri atikili i amba nga mini.			
Zwi re ngomu	Mafhungomatsivhudzi ndi one nahone a amba nga atikili.			
	Ha pambuwi kha thoho.			
Kukumedzele	U lavhelesa vhathetshelesivhataleli.			
	U amba a tshi pfala a tshi difulufhela.			
U vhalala	U vhalala a tshi elela nahone a tshi pfala.			
	U sedza nthu musi a tshi vhalala.			

Kha ri vhalala

Mmbwa i lindela muñe wayo a tshi ya hayani

Amir Plume

Musumbuluwo, 2 la Thangule

India, Dhaka – Mmbwa yo tala ya pfuka milambo miraru, ya tshimbila khilomitha dza fumiraru ya swika ya ita mulindelo wa vhege yothe tsini na dzhele ye muñe wayo a vha o valelwa khayo, zwo vhwiga gurannanu ya ñamusi.

Musi we Sohrab Ali a farwa, mmbwa yawe yo tala yo sala murdu tshikepe tshe tsha mu hwala tshi tshi mu ambusa mulambo wa u thoma tsho livha dzhele, hu vhwiga gurannanu ya Independent Sunbad.

Mutshimbidzi wa tshikepe o lingedza u shushedza iyi mmbwa nga u hambekanya, ya si zwi londe ya tala i tshi tevhela. Musi yo no swika dzhele, iyi mmbwa yo lindela muñe wayo u swika a tshi vhof holowa ho no fhele vhege, nga 21 la Thangule, gurannanu i vhwiga ngauralo.

"Mmbwa iyi yo vha i tshi pfala i tshi lila i getheni, fhedzi yo vha i tshi dzungudza mutshila nga dakalo musi i tshi vhona Ali, muñe wayo, musi e nga ngei ha gethe," guranda i ralo. Ali o vha a tshi fha mmbwa yawe hafu ya zwiliwa zwawe arali a tshi kona.

Ali o vha o farwa a si na mulandu henengei kusini kwa hawke ku re mavhilige, kwa Nakia, tshitirikini tsha Herpur, 130 km devhulavhukovhela ha Dhaka, gurannanu i vhwiga ngauralo. Musi we a bva afha dzhele o pfa u vhof holowa vhukuma.

Mmbwa iyi, ye dzina layo li si buliwe, yo huvha nga dakalo ya ñanzwa milenzhe ya Ali musi a tshi tou bva nga gethe, e muthu o vhof holowaho nahone o dala dakalo.

Deithi:

Kha ri nwale

Ni vhona u nga t̄hoho ya atikili iyi ndi yavhudzi?

Tshimbidzani mačo kha atikili ni wane mafhungomatsivhudzi a tevhelaho:

Iyi mmbwa yo bambela ya pfuka milambo mingana u itela u sa siwa nga muñe wayo? _____

Yo tshimbila khilomitha nngana? _____

Yo lindela muñe wayo tshifhinga tshingafhani i getheni? _____

Atikili iyi yo riwalwa nga la vhungana? _____

Ndi nnyi we a riwala atikili iyi? _____

Ni vhona u nga mmbwa iyi yo vha i fhano Afrika Tshipembe kana kha liñwe shangovho?

Ndi phara ifhio i no nweledza atikili iyi zwavhudzi – phara ya u thoma kana ya u fhedza? Bulani uri ngani.

Tshifanyiso tshi re afho tshi tikedza mafhungo a atikili iyi nga ndilade?

Ndi ipfi/lifurase lifhio li no t̄alutshedza muhumbulo muhulwane wa atikili. Ndi ngani ni tshi ralo?

mulanda vhukuma

u fulufhedzea

pfarisano

vhuhwawho

Kha ri nwale

Livhanyani mafurase a re kha tsha monde na mafurase a re kha tsha u la.

u ita mulindelo

u ambusa

u vhofhololwa

u dzungudza mutshila

mavhiligwe

u bviswa dzhele

u tshinisa mutshila

u wedza

kulekule

tielela yo lindela muñe wayo

TEACHER: Sign

Date

91

Kha ri riwale

Ndivhadzamuñwali**Ndivhadzavhupo****Mvulatswinga**I kunga dzangalelo **la** muvhali.I fhindula mbudziso
dza:lini, nnyi, ngafhi, mini
mafhungomatsivhudzi
a re mahulwane.I **divhadza** **thoho ya**
mafhungo.

Amir Plume

Musumbuluwo, 2 **la** ThanguleIndia, Dhaka – Mmbwa yo tala ya pfuka
milambo miraru, ya tshimbila khilomitha dzo
fumiraru ya swika ya ita mulindelo wa vhege
yothe tsini na dzhele ye muñe wayo a vha
o valelwa khayo, zwo vhigwa guranndani ya
namusi.Musi we Sohrab Ali a farwa, mmbwa yawe
yo tala yo sala murahu tshikepe tshe tsha
mu hwala tshi tshi mu wedza mulambo wa u
thoma tsho livha dzhele, hu vhiga gurannda
ya Independent Sunbad.Mutshimbidzi wa tshikepe o lingedza u
shushedza iyi mmbwa nga u i hambekanya,
ya si zwi londe ya bambela i tshi tevhela.Musi yo no swika dzhele, iyi mmbwa
yo lindela muñe wayo u swika a tshi**Maambiwa**A bvisela zwa
mbiluni ya
muthu.vhof holowa ho no f'hele vhege, nga **la** 21 **la**
Thangule, guranna i vhiga ngauralo."Mmbwa iyi yo vha i tshi pfala i tshi lila i
getheni, f'hedzi yo vha i tshi dzungudza
mutshila nga dakalo musi i tshi vhona Ali,
muñe wayo, musi e nga ngei ha gethe,"
guranda i ralo. Ali o vha a tshi f'ha mmbwa
yawe hafu ya zwiliwa zwawe arali a tshi
kona.Ali o vha o farwa a si na mulandu henengei
kusini kwa hawe ku re mavhiligwe, kwa
Nakia, tshitirikini tsha Herpur, 130 km
devhulavhukovhela ha Dhaka, guranna i
vhiga ngauralo. Musi we a bva af'ha dzhele o
pfa u vhof holowa vhukuma.Mmbwa iyi, ye dzina **layo** **li** si buliwe, yo
huvha nga dakalo ya ñanzwa milenzhe ya
Ali musi a tshi tou bva nga gethe, e muthu
o vhof holowaho nahone o **dala** dakalo.

Kha ri riwale

Ni khou ya u riwala muvhigo wa guranna. Muvhigo uyu u amba nga
matshuden vhe vha kuvhanganya tshelede ya u ita zwivhuya.Lavhelesani notsi dzi re afho nt̄ha tshit̄orini tsha mmbwa, ni vhe na vhuñanzi uri muvhigo wanu u katela
zwenezwo zwithu. Fhedzisani manweledzo a tevhelaho.Thoho ya mafhungo i no kunga dzangalelo **la** muvhali khathihi na u nweledza tshit̄ori**Ndivhadzamuñwali** i no katela na dzina **la** muñwali**Ndivhadzavhupo** i no ri vhudza he tshit̄ori tsha thoma hone na hune tsha bvelela honeZwi re ngomu (mutumbu) zwine zwa riwaliwa zwi kha muthu wa vhurar, zwi tshi dodombedza
mbuno (hu thoma mbuno dzi re dzone khulwane), na mbuno dzo riwalwaho dzi tshi pfala, na
zvitatamennde zwi sa kondi (Ñwalani henefha maipfi mahulwane a zwi re ngomu.)Phara i re na **maambiwa** ane a ita uri phara i bvisele khagala zwa mbiluni

Deithi:

Kharinwale

Nwalani muvhigo wa gurannda hafha. Thomani nga ተከውያ ያለውን አገልግሎት ስምምነት ይፈጸማል.

Kha ri nwale

Tanganyani mafhungozwao aya a vhe mafhungotserekano.

Shumisani maipfi a re zwitangeni.

Mmbwa yo tala milamboni miraru. Yo vha i tshi khou tevhela mune wayo. (vhunga)

Mutshimbidzatshikepe o lingedza u shushedza mmbwa. O vha a sa todi i tshi vha tevhela: (nqauri)

Munna uyu o vha e dzhele. O kona u kanzwa mmbwa yawe. (f'chedzi)

Mmbwa ya huvha yo takala. Munna o no bva dzhele. (musi)

TEACHER: Sign

ANSWER *See page 10.*

Date

93

Kha ri ambe

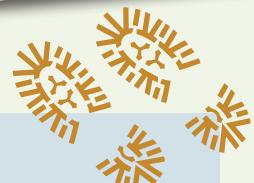
No no vhuya na gonya Table Mountain kana na vhala ngayo? No no vhuya na namela goloi ya khebulu? Arali no no zwi ita,

ṭalutshedzani tshigwada tshanu uri no dipfa hani. Naho ni sa athu gonya Table Mountain, ni vhona u nga ni nga vhona mini musi ni henengei nthanthha?

Kha ri ambe

Vhalani burotsha i no amba nga Table Mountain.

Goloi ya khebulu i do ni swikisa ṭhodzini ya thavha nga minete ya 5. Musi ni tshi khou gonya ni do vha no no vha na ludungela lwa zwi re phanda. Thumbu (beisi) ya goloi iyi i a rembuluwa lune na kona u vhona matungo othe u bva ni tshi tou takuwa ngei fhasi tshigutheni tsha thavha.

Musi no no swika matkhakheni, ni nga diphiña nga u vhona dorobo i re ngei fhasifhasi.

Zwimela na zwipuka

Table Mountain i na tshaka dza 1 460 dzo fhambananaho dza zwimela nahone ndi Vhupo ha Vhufa ha Liphasi (World Heritage Site). Zwinwe zwa zwimela zwapo ndi Fynbos ya Kapa, zwimela zwine zwa wanala fhedzi Kapa.

Hu na zwipuka zwi si na vhukono thavhani iyi. Ni nga si kundwe u vhona mbila, zwiñoni, vhukhohe, ñowa dza tshakatshaka na zwisu zwinzhizwinzhi. Zwiñoni zwi re hone zwi katela na maholi a phapha tswuku, magoni na vhuthwethwe.

Utshimbidzwa

Hu na nyendo dza u tou tshimbidzwa ḫuvha linwe na linwe. Hu ṭanganiwa Upper Cable Station nga 10:00 na 12:00. Hu tshimbilwa vhukule ha 2km hu tshi dadamaliwa nthha ha thavha. Hu na zwiingamo zwinzhi hune muthu a nga diphiña nga u vhona zwimangadzo zwa Phendelashango ya Kapa, Devil's Peak, Table Bay, Sea Point na Clifton. Ni do vhona na Lion's Head na Robben Island.

Tshumelo

Nthantha ha Table Mountain hu na resituarente ine wa tou diavhela na deli hune na nga wana zwa u nwa, u la na u kanzwa maño nga shango.

Vha tshi ṭoda mafhungomatsivhudzi a tshikungavhathu itshi nga vhudalo kha vha ye kha adirese ya Table Mountain ya inthanete ya tshiofisi:
www.tablemountain.net

Mavhengele a khebuluni

Shop at the top ndi vhengele li no wanala khothedzhini yo fhatiwaho nga matombo henengei thavhani. Hu rengiswa zwitħu zwinzhi zwi re na tshivhumbeo tsha Table Mountain.

- Mafhungomatsivhudzi a vhaendelashango a re hone.
- Zwiambaro na zwifhiwa zwi si zwa nnyi na nnyi.
- Filimu na zwitħembe zwi a wanala.

Zwifħinga zwa Utshimbila ha khebulu

Vhuria

Goloi ya u thoma u gonya – 08:30

Goloi ya u fhedzisela u gonya – 17:00

Goloi ya u fhedzisela u tsa – 18:00

Tshilimo

Goloi ya u thoma u gonya – 08:00

Goloi ya u fhedzisela u gonya – 20:30

Goloi ya u fhedzisela u tsa – 21:30

Goloi ya khebulu a tshimbili musi hu na muya hu u itela u tinya khombo.

Mitengo

Lushaka

U vhuya U gonya fħedzi

Vhahulwane

R205 RIO5

Vhana (vha fhasi ha miñwaha ya 18)

RIOO R53

Vhana (vha fhasi ha miñwaha ya 4)

Mahala Mahala

Vhaaluwa vha SA (vha miñwaha ya 60 na u paða)

– kha vha ṭane ID yavho (Lavħuṭanu fħedzi) R95

matshudeni – ṭanani garata yanu ya matshudeni

(Lavħuṭanu fħedzi) RI30 R68

Talani mitalo ni tshi livhanya maipfi na mafurase o swifhadzwaho na thalutshedzo dzao. Nwalani maipfi kana mafurase o swifhadzwaho kha dikishinari yanu.

vha na ludungela
rembuluwa
zwi si na vhukono
tshimbidzwa
zwimangadzo

u mona
zwi songo <u>dowelwaho</u>
zwinzhi
u sumbedzwa fhethu
u thetshela zwithu

Vhalani phara iyi hafhu ni fhindule mbudziso idzi.

Talelani zwitatamennde zwothe zwine na vhona u nga ndi mihungbulo. Ni kona u vhona mini kha mafhungomatsivhudzi a re kha phamfulethe?

Musi no no dzhena kha goloi ya khebulu, ni tea u ya ngei na ngei uri ni kone u vhona masia othe? Talutshedzani phindulo yanu.

Bulani zwithu zwiraru zwine zwa nga takadza muendelashango a re Table Mountain.

Table Mountain yo ima kule i yothe? Ngani?

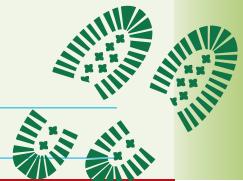
Ndi nga mini Table Mountain i tshi daleliwa tshifhinga tshilapfu tshilimo u fhira vhuria?

Zwifhinga zwa u vula zwi sumbedza uri ni nga kona u tsa na u gonya nga goloi ya khebulu, kana na tou gonya fhedzi. Ni vhona u nga ni do vhuya hani ni tshi tsa thavha?

Ndi lini hune na nga namela goloi ya khebulu ni tshi gonya Table Mountain? Talutshedzani uri ngani.

Ni nga kona u renga zwiambaro vhengeleni li re ntha ha thavha. Ni vhona u nga izwi zwiambaro ni nga zwi renga huwe fhethu? Tikedzani phindulo yanu.

Huwe ha fhethu hu no takadza hune na nga hu vhona ndi Robben Island. Nwalani mitaladzi mivhili ni tshi amba zwine afha fhethu na hu divhela zwone.

Kha ri ñwale

No humbelwa u ri ni ñwale muvhigo malugana na lwendo lwanu lwa u ya Table Mountain. Shumisani mafhungomatsivhudzi a re kha burotsha musi ni tshi ñwala muvhigo uyu.

Dzhenisani mafhungomatsivhudzi mañwe na mañwe ane na vhona e na mushumo. Thomani nga u pulanela muvhigo ni kone u u ñwala ni tshi shumisa ḫoho dzi re afho fhasi. Humbelani khonani yanu a u lavhelese na u dzudzanya musi ni sa athu u u ñwala nga vhudele tshikhali tshi re afho fhasi. Neani ḫoho muvhigo wanu. Nangani tshithihi tsha zwi tevhelaho kana ni tou ñisikela ḫoho ye na ñinangela.

Zwa Table Mountain**Zwi no kunga****Zwifhinga zwa u tshimbila na mitengo**

Tsha u fhedzisela, afho tshibogisini tshi si na tshiithu, olani mepe wa Afrika Tshipembe ni tshi sumbedza hune Table Mountain ya wanala hone zwa vhukuma.

Kha ri ñwale

Thukhukanyani maipfi aya a bve madungo ni vhandele zwanda ipfi ñiñwe na ñiñwe.

Tsumbo: lu/fha/nga: madungo mararu

fhambananaho _____

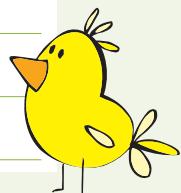
zwiñgamo _____

zwisusu _____

dadamala _____

wanala _____

thavhani _____

Talelani *lifurase* *la* dzina, *la* *litaluli* na *la* *lidadzisi* mafhungoni aya. Nwalani lushaka lwa *lifurase* *linwe* na *linwe* (*lifurase* *la* dzina, *lifurase* *la* *litaluli* kana *lifurase* *la* *lidadzisi*). Ni elelwé, *lifurase* ndi tshigwada tsha maipfí tshire tshi si vhe na *liitilipfukeli*.

Hu na maluvha manzhi avhudi a no wanala Table Mountain.

Gole li nthha ha Table Mountain li vhonala sa tshimanqadzo.

Table Mountain i wanala Kapa Vhukovhela.

Vundu la Kapa Vhukovhela li na zwikungamato zwinzhi.

Ula mutukana no mu vhona a tshi tsa thavha?

Nwalululani phara iyi ni dzenise
malederedanzi arali two tea.

table mountain i wanala kapa vhukovhela. ni nga vhona zwiⁿoni
zwi tevhelaho ngei thavhani: maholi a phapha tswuku, magoni na
vhuthwethwe. ni nga kona u vhona fhetu hu tevhelaho: phendelashango
ya kapa, devil's peak, table bay, sea point na clifton.

Lifurase la dzina ndi tshigwada tsha
maipfi ane a shuma sa dzina fhungoni

Tsumbo: Nnditsheni o ya mavhengeleni
(Nnditsheni ndi dzina)

Mukomana wanga muhulwane o ya mavhenqeleni.

(Mukomana wanga muhulwane ndi
lifurase la dzina.)

Lifurase la litaluli ndi tshi gwada tsha
maiipfi tshi no shuma sa litaluli fhungoni.

Tsumbo: Nina ndi mudededzi a re na tshenzhemo.

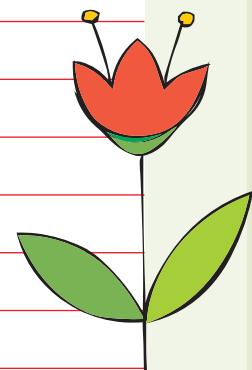
(Tshenzhemo ndi lit aluli.)

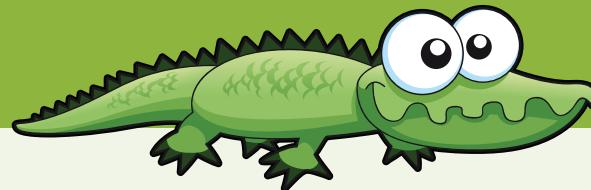
Nina ndi mudededzi a re na tshenzhemo khulu. (a re na tshenzhemo khulu ndi lifurase la litaluli.)

Lifurase la lidadzisi ndi tshigwada tsha maipfi ane a shuma sa lidadzisi fhungoni.

Tsumbo: Ndi dzula fħano. (Fħano ndi lidadzisi)

Ndi dzula fhasi ha bada. (Fhasi ha bada
ndi lifurase la lidazsi)

Kha ri ambe

Ni a divha hune vhugalaphukha ha Kruger National Park ha vha hone?

No no vhuya na ya Kruger National Park? Arali no no ya ǂalutshedzani tshigwada tshanu nga lwendo lwenu: ni ambe uri no dzula gammabani ifhio na uri no vhona phukha dzifhio. Arali ni sa athu ya, bulani uri ndi nga mini ni tshi tama u ya na uri ndi phukha dzifhio dzine na tama u dici vhona.

Kha ri vhale

Ri tshimbila phakhani

Utandula Kruger National Park nga milenzhe zwo fhambana na u tandula u modoroni! Narina Smith o ya a tandula vhugalaphukha a tshi tshimbila nga mukwita wa Olifants mađuvha mararu othe a tshi itela u vha tsinitsini na tshugulu na nivho (ottter).

"Tshitaka tshanu khetshi. Arali ya thoma u lwa ni bande ngatsho," ndi Nicol Coetzee a tshi hevhedza. Hu vhonala vhatu vha malo vho ruđa mađo henefho murahu hawe. Tshugulu tshena ya isa phanda na u fula hatsi. Muriwe na muriwe a ima o sokou dzii.

U vhona tshugulu i tshi f'hira tsini ha modoro a zwi fani na musi i tshi khou f'hira henefho tsini hau, mithara dici si gathi.

Zwi a of hisa vhukuma u zwi divha uri u nga kha di zhakiwa nga buka li no lemela khilogireme dici no swika 2 500!

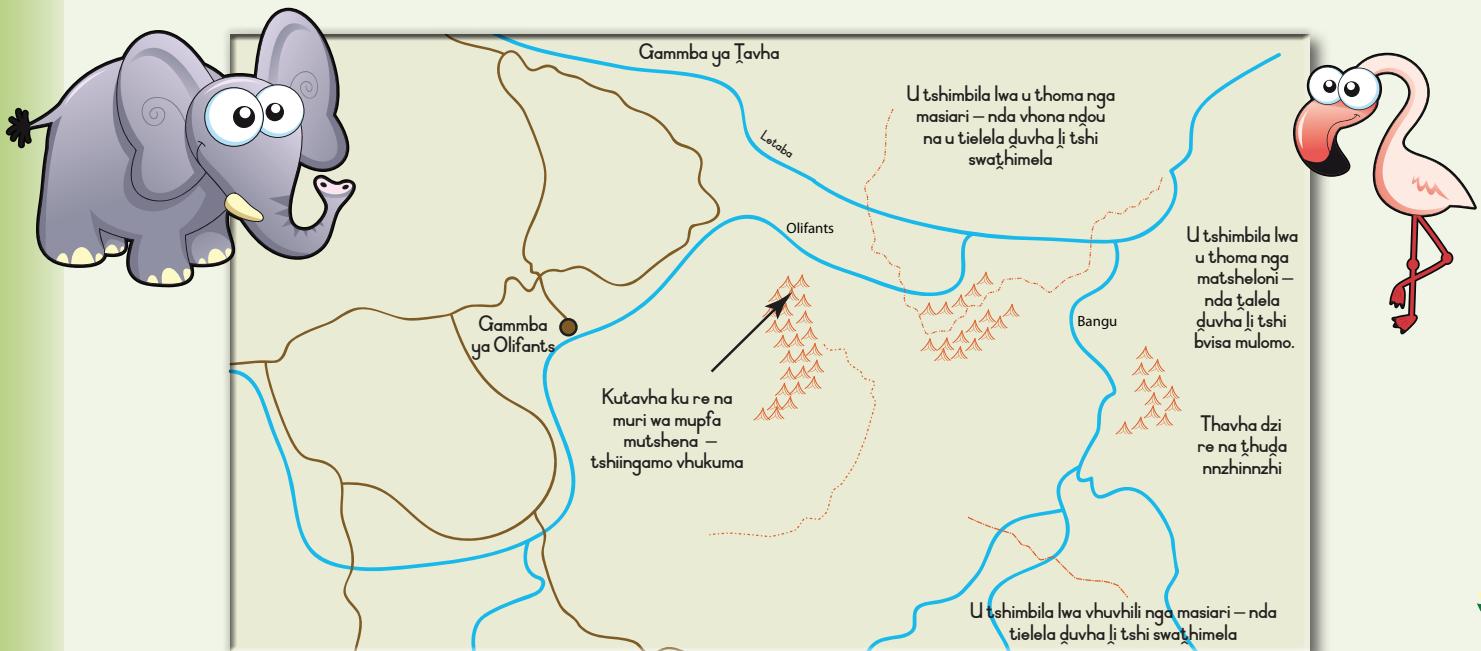
Ra pfa fhasi hu tshi dzinginya, hu tshi duba buse henefho murahu ha tshugulu. Zwenezwi i tshi khou di sendela nga zwituku, muriwe na muriwe a khuba muja na ima ro sokou dici.

Musi Nicol na Tsambok – dzirenza (vhalindaphukha) dza henefho – vha tshi thoma u vhidzelela na u imisa zwanda, ndi honeha tshugulu i tshi kona u zwi vhona uri ri vhatu, ya tshuwa ya shavha.

Ndi nzulele ine vhatu vhanzhi vha lora ngayo – vha dovha vha i tata vhukuma – musi vha tshi tshimbila nga milenzhe dakanili.

Nyendo dzo raliho ngei Kruger National Park ndi dza vhusiku ha mađuvha mararu u wothe dakanili. Hu na fhethu ha sumbe henefho dakanili. Ndi fhethu hune a hu a thu tshinyadzwa nga vhatu. Afha fhethu hu na gammabu, dzine dza sa tou vha na tshomedzo nnzhi fhedzi hu tshi dzulea, na bada a si nnzhi hu tou vha na dici no shumiswa nga vhashumi vha henefho vha si vhanzhivhanzhi.

Gammabu ya Olifants Trail Camp i khunzikhunzini dza mulambo wa Olifants River. Nga matsheloni musi duvha li sa athu bvisa mulomo muthu u vuva a tshi pfa tshugulu i tshi khou pfumbula. Nga masiari u pfa u lila ha zwinoni na tphonono na nzenene, vhusiku u pfa u nūnuna ha ndau.

Deithi:

Kha ri ንwale

Vhalani atili iyi ya magazini haf hu. Talelani tshipida tshine tshitori tsha wanala khatsho nga muvhala mutswuku. Talelani mbuno dzothe nga muvhala wa lutombo.

Lifurase "Tshiṭaka tshaṇu" ḥi amba zwithu zwivhili. ḥi nga amba fhethu hune vhatu vha lushaka lugede vha vhulungwa hone kana tsha vha tshipileli. Ni vhaba u nga zwi yelana hani na u gidimedzwa nga tshugulu ine ya nga fhedza yo u vhulaha.

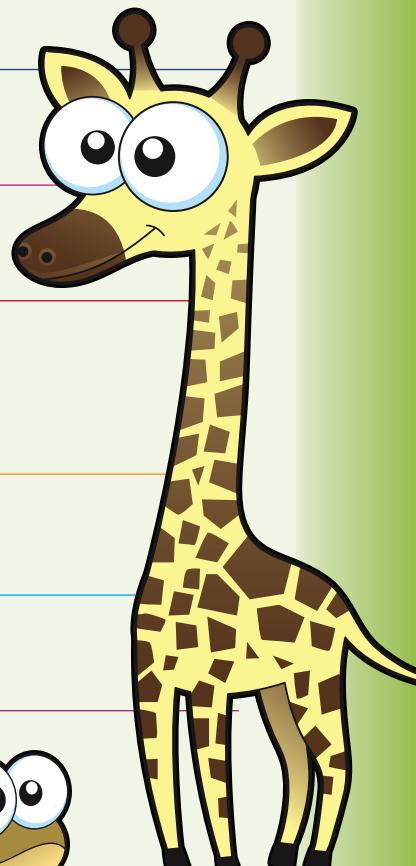
Lavhelesani mepe. Nina o vhaba lini tshugulu?

Nga maipfi aṇu, bulani uri ho bvelela mini musi vha tshi vhaba tshugulu.

Bulani uri ndi ngani vhatu vho vha vha tshi nga vha vho tshuwa vha dovha vha nyanyulea musi tshugulu i tshi vha ḫela? Inwi no vha ni tshi ḫo vha no ḫipfa nga ndilade?

Vhalindaphukha vho ita mini uri vha shushedze tshugulu?

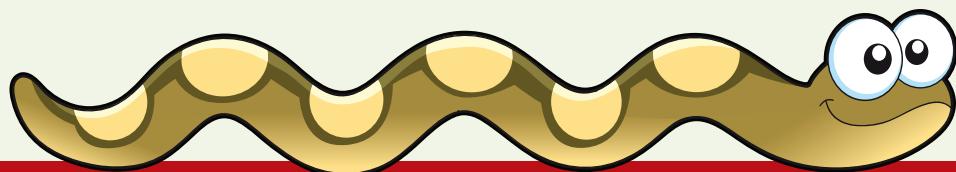

Ni vhaba u nga vho vha tshi ḫo vha vho ita mini arali tshugulu i si shavhe?

Lavhelesani mepe.

Gammba yo vha i tsini na milambo ifhio miraru?

Fhethu havhuḍi ha u ṭalela phukha ndi ngafhi?

TEACHER: Sign

Date

No humbelwa uri ni ñwale muvhigo malugana na lwendo lwañu lwa u ya vhugalaphukha. Ñwalani muvhigo wañu fhasi ha ȣhoho hedzi:

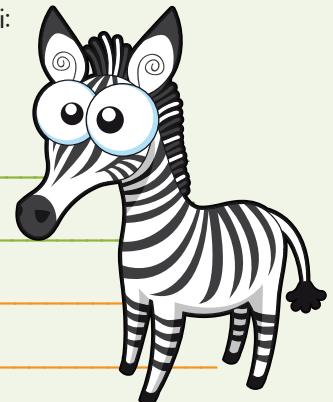
MUVHIGO

Thalutshedzo ya gammiba

Zwe zwa bvelela musi hu tshi khou tanduliwa.

Thalutshedzo ya phukha dze dza vhonewa

Tsha u vhina

Talelani mafurase a thangeladzina
mafhungoni aya.

Vho dzula fhasi ha muri vha tshi khou vhona ntsa.

Vhalindaphukha vha tshimbila nga fhasi ha matanda.

Tshugulu i wana hatsi kha lukwara.

Ro dzula maðuvha mararu fhasi ha muhuyu.

Vho shavha nga luvhilo i murahu.

Ñwalani mafhungo aju inwi muñe ni tshi shumisa maipfi
aya, ane a vha pholisemi.

mbilu

mbilu

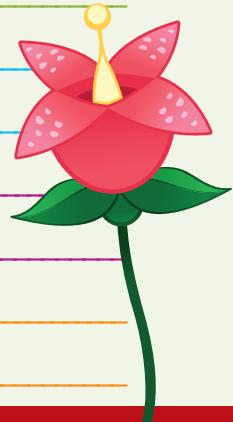
silinga

silinga

Lifurase la thangeladzina li vhumbiwa
nga thangeladzina na dzina.

Tsumbo: U dzula fhasi ha bada.
"Fhasi ha bada" ndi lifurase la
thangeladzina.

Pholisemi ndi
ipfi line la vha na
thalutshedzo nnzhi.

Deithi:

Kha ri nwale

Bulani uri mafhundo aya a kha limudi la tsumbo, la
ndaelo kana la thendelo.

Hupfi phele i tshila nga nama na marambo.

Ni vale mafasitere u itela uri tshoho dzi si dzhene.

Ni ime ni sa tsukunyei uri i thome i fhire.

Shavhani ni sa do kandekanyiwa!

Kha ri nwale

Ni kha di elelwa uri nyambahunzhi ndi mini?
Nwalani mafhundo ni tshi shumisa maiipfi haya.

dzinga

dzinga

inga

inga

vhanga

vhanga

Kha ri nwale

Didzhieni ni murado wa kilabu ya dibeithi tshikoloni tsha hanu. No humbeliwa uri ni ambe ni tshi ima na tshitatamennde tshi no ri: "U rwiwa nga maya mananga ndi zwavhuđi".

No ta u shumisa atikili ye na vhala kha u tikedza mbuno dzanu. Bulani kuvhonele kwanu kwa zwithu, fhedzi thomani nga u pulanela kuambele kwanu. Shumisani tshikhala tshi re afho fhasi.

Date _____

TEACHER: Sign _____

Mutevhemučoli

NDI A KONA

u rerisana na vha tshigwada tshanga		
u vhala tshitɔri		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitɔri		
u humbulela mafhungo		
u livhanga mafhungo na nzulele ine nda vha khayo.		
u ɻalukanya lushaka lwa tshitɔri		
u humbulela mafhungomatsivhudzi		
u livhanya maipfi na mafurase a maidioma na ɻhalutshedzo dzao		
u topola madzina, mat̄aluli na mađadzisi mafhungoni		
u vhala luñwalo		
u tikedza phindulo dza mbudziso		
u wana phambano vhukati ha luñwalo lwa fomala na lwa inifhomala		
u livhanya maipfi na zwine a amba		
u pulanelu u ñwala luñwalo		
u shumisa masala vhuimoni ha madzina		
u ita litambwa la tshitɔri		
u fhindula mbudziso dzi no kwama vhaanewa, therø na puloto		
u bula muhumbulo		
u fha tshitɔri ɻhoho		
u ñwala na u dzudzanya luñwalo		
u shumisa thangeladzina mafhungoni		
u shumisa mađederedanzi		
u padula maipfi a bva madungo		
u ñwala manweledzo mapfufhi a tshitɔri		
u humbulela zwithu		
u ñwala tsenguluso ndi tshi shumisa fureme		
u topola nefhungo na tshiitwa mafhungoni		
u ñwala mafhungo ndi tshi shumisa zwit̄alusi		
u ñwala mafhungo ndi tshi shumisa mafhungodavhi a nyimele		
u nanga ipfi li no yelana na lifurase		
u vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.		

u amba nga ɻhoho ya mafhungo		
u vhala marivalwa na faela ya ndivho		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama marivalwa		
u bula muhumbulo wanga khathihi na u tikedza kuhumbulele uku.		
u sikima mafhungomatsivhudzi		
u topola muhumbulo muhulwane na ndivho ya atikili		
u topola mbuno na muhumbulo		
u fhindula mbudziso dza zwiterña		
u ɻalutshedza zwine liidioma la amba		
u ñwala muvhigo ndi tshi shumisa fureme		
u shumisa luambo lu sa moni		
u shandula mafhambanyi a vha pfanywa		
u nweledza na u vhala atikili ya gurannda		
u ɻadza garata ya zwikoro (maraga)		
u rera nga ɻhoho ya atikili		
u tshimbidza mađo kha atikili ndi tshi ɻala mafhungo a re mbuno		
u wana uri ndi phara ifhio i no nweledza atikili		
u wana vhuskaka vhukati ha atikili na tshifanyiso		
u livhanya mafurase, maipfi na ɻhalutshedzo dzao		
u ɻuma mafhungo u itela u vhumba mafhungoterekano ndi tshi shumisa mađanganyi		
u ola mepe		
u topola lifurase dzina, lifurase la madzina, la lit̄aluli na la lidazisi		
u ñwalulula phara ndi tshi dženisa mađederedzanzi		
u padula maipfi a bva madungo		

Thero ya 8: Mañwalwa a tshakatshaka

Shango ta khumbulelwá
Themo ya 4: Vhege dza 5 - 6

(113) Baisigiri

104

U vhala atikili ya gurannda.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U topala mafhungomatsivhudzi a re na ndeme.
U vha la atikili ya gurannda.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
U bula muhumbulo na zwiitisi.
U fhedzisa mafhungo a tshi shumisa maipfi awe ene muñé.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

(114) U ñiwala nga vhuñamelabaisigiri

106

U ñiwala phara ya u t̄alutshedza.
U topola na u shumisa mañaluli a u t̄alutshedza.
U shumisa thangelavhuimo.
U shandula zwiñatamennde zwa vha mbudziso.
U shumisa khanedza.

(115) U ñiwala nga vhuñamelabaisigiri

108

U vhala mepe wa Afrika Tshipembe a rera nga zwi no wanala mavunduni a havho.
U vhala mepe wa liphasi na mbuno dzi no amba nga mashango o fhambananaho.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mepe.
U livhanya mirero na zwine ya amba.

(116) Mañwalwa a u alutshedza

110

U pulanela u ñiwala phara dza u t̄alutshedza.
U livhanya ipfi la kuambele kwa musanda na zwine ja amba.
U ñiwala mafhungo a tshi shumisa maidioma.
U vhea maipfi nga thevhékano ya alifabethe.
U ñiwala mafhungo.

(117) Baisigiri i wevho

112

U amba nga hobi na zwine a zwi takalela.
U vhala phara i no amba nga baisigiri a fhindula mbudziso.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U fhindula mbudziso dzi no kwama phara.
U bula muhumbulo.
U ñiwala phara ya u fhedza i ya u penndela tshiñori.

(118) Baisigiri yanga

114

U ola tshifanyiso tsha baisigiri.
U ñiwala phara dza u t̄alutshedza mbili nga basigiri.
U ñiwala tshirendo a tshi shumisa mafanyisi na mamethafore.
U khethékanya maipfi a bva madungo.

(119) Mulala wa Mandala

116

U amba nga tshifanyiso.
U vhala tshiñori a fhindula mbudziso.
U t̄ahisa muhumbulo
U nea phara t̄hoho
U ñiwala phara ya u penndela.

(120) Muthu wanga

118

U amba nga tshifanyiso.
U vhala tshiñori a fhindula mbudziso.
U bula muhumbulo.

Ndaela

Themo ya 4 - Vhege dza 7 - 8

(121) Itani bena ya u t̄anganedza vhatu

120

U vhala ndaela dza u ita bena ya u t̄anganedza muthu.
U fhedzisa mafhungo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama ndaela.
U bula muhumbulo.
U fhedzisa mafhungo.

(122) U ñiwala ndaela

122

U ñiwala ndaela sa mutevhe.
U shumisa maiti a ndaela.
U topola thangi na mitshila.
U vhumba mafhungo.
U shumisa mayhuvhisi.
U ñiwala mafhungo a tshi shumisa maiti one.

(123) U tevhela ndaela

124

U vhala ndaela dza u ita tshitimbi (vhulungu) tsha Igipita.
U vhala ndaela dza u bika mađabula o sukiwaho.
U topola phambano vhukati ha mariwalwa.
U wana uri ndi liñwalwa liphio kha mavhili line ja tevhela.
U nea muhumbulo.
U topola ndivho ya mariwalwa a ndaela.

(124) U ñiwalulula ndaela

126

U ñiwalulula ndaela a tshi shumisa maipfi a no nga tsha u thoma, nga murahu, ha tevhela.
U nombora ndaela a shumisa maiti a ndaela.
U topola mafurase.
U topola mupeleto wone wa maipfi
U ñiwala mafhungo.

(125) Muvhili wo takalaho

128

U nea ndaela dzi no tevhela.
U ñiwala notsi dza u pulanela ndaela.
U vhala mariwalwa a no amba nga kushumele kwa muhili.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mariwalwa.
U t̄ahisa mihumbulo muhumbulo.
U ñiwalulula mafhungomatsivhudzi e kha sethe dza ndaela dzo nomborwaho.

(126) na (127) U lugisela u wala tshiñori

U rera nga zwiñori zwo fhambananaho zwine a takalela u vhala.
U ita mepe wa mihumbulo.
U pulanela tshiñori.
U ñiwala tshiñori.

Kha ri ambe

Ni na baisigiri?

Ni vhona u nga u tshimbila nga baisigiri ndi tshithu tshihulwane u fhira u tshimbila nga modoro, thekhisi kana bisi?

Ni vhona u nga vhomasipala vha tea u leludzela vhanameli vha baisigiri kha u shumisa bada? Ni vhona u nga vha nga zwi itisa hani?

Kha ri vhale

Leibulani tshifanyiso itshi
nga maipfi aya.

kheriana	badzhi ya tshiñanai
helimethe	mavhone
bele	pheivimennde

Ri nga ita mini uri u namela baisigiri hu tsireledzee? Itani thihi kha zwitatamennde zwine na vhona zwi na ndeme.

Munameli wa basigiri muñwe na muñwe u tea _____ u vha na baisigiri i re na bele _____ a tshimbile nt̄ha ha dzipheivimennde _____ a ambare helimethe _____ a tshimbile ndila dza tshipentshela dza baisigiri _____ a si londe dziroboto _____ a vhe na baisigiri i re na mavhone _____ a ambare zwiambaro zwi re na zwitaitai _____ a hwale zwithu nga kheriana.

Zwino vhalani atikili iyi ya gurannda.

Ambarani helimethe ni badani

Nga Roy Mann

Thodisiso dici sumbedza uri vhareili vha zwiendedzi vha sendela tsini na vhanameli vha baisigiri who ambaraho helimethe nga vhutsini ha 6 cm u fhira avho vhane vha si ambare. Ngauri vha zwi dzhia uri vha na tshedzhemo nnzhi.

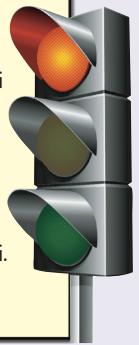
Thodisiso iyi yo itwa nga rasaikhōłodzhi wa MMR ngei Cape Town ane a ri o ita thodisiso iyi a tshi shumisa sentsara i no ela vhukule. O wana uri musi o ambara helimethe, vhareili vha reilela tsini nae u fhira musi a songo ambara helimethe.

Vhareili vha humbula uri, "Hoyu muthu u a ñivha zwine a khou ita, a nga si nkhakhise." Fhedzi ndi kuhumbulele ku no dina, vhunga munameli wa baisigiri muñwe na muñwe a tshi tea u ambara helimethe.

Naho hu uri vhareili vha mimodoro who vha vha sa londi, vhareli vha dzibisi na mañiraka who vha vho vhifha vhukuma. Who vha vha sa sendeleli munameli wa baisigiri uri a kone u tshimbila.

Musi murasaikhōłodzhi u ambara wigi lune vhareili vha vhona u nga ndi mufumakadzi, who vha tshi mu sendelela nga 12 cm.

Murasaihōłodzhi u khou tama thodisiso yawe i tshi tsivhudza vhatthu nga khombo dzine vhanameli vha baisigiri vha tangana nadzo. Hu na vhanameli vhanzhi vha no vha dzikhuvhabvu badani dza Afrika Tshipembe. Vhaqivhi vha vhona tshivhangi tsha mafuvhalo manzhi kha vhanameli vha baisigiri hu vhanameli vhane vha si vhe na tshenzhemo vha no tshimbila dzibadani vha tshi itela u khwathisa mivhili.

Zwiendedzi zwi no khou f'hira zwiñwe ndi yone khombo khulwane kha vhanameli vha bisigiri ngauri vhareili vha kundwa u vha vhona.

Rasaikholodzhi u bula uri arali ḥodisiso i tshi nga ita uri vhareili vha vhe na vhusedzesi musi vha tshi sendela tsini na

dzibaisigiri badani, zwi nga takadza vhukuma.

Naho mawanwa awe a tshi bula izwi, helimethe dzi a kona u tshidza munameli musi wa u thulana na tshiededzi, u ponya lufu lwa khombo zwi f'hira u dzhend khomboni.

Kha ri nwale

Lavhelesani ḥoho ya atikili. Ni pfa i tshi mangadza? Bulani uri ngani.

Ndi nnyi o itaho ḥodisiso iyi?

O i ita ngafhi?

O i ita nga ndilade?

Ndi nga mini o ita ḥodisiso iyi?

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa maipfi anu.

Vhareili vhane vha khou f'hiranana vha sendela tsini na vhanameli vha baisigiri vhane

Vha zwi ita ngauri vha humbula uri vhanameli vha

Vhareili vha sendelela nga maanda

dzi sendelesa tsini na vhanameli u f'hira mimodoro.

Vhunzhi ha vhatu vho thoma u ita zwa u namela baisigiri vha tshi itela

Vhanameli vha no ambara helimethe vha nga kona u

Ni vhona u nga vhanameli vha baisigiri vha tea u litsha u ambara helimethe? Bulani uri ngani.

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi a re zwibulokoni zwa mivhala na ipfi line ja amb a zwi no fanesa na lo musi lo shumiswa kha atikili iyi. Kharanani ipfi le na nanga nga muvhala mutswuku.

ḥodisiso	liedza	ndingo	risetshe	ngudo
khombo	zwishushedzi	khakhathi	zwiuhuvhadzi	khoakhombo
takadza	fusha	thusa	shuma	vhuyedza
thulana	kudana	tshaisa	mawa	gekhana
mawanwa	mvelelo	zwibveledzwa	zwilala	khunyeledzo

U ñwala nga vhunamelabaisigiri

Kha ri ñwale

Ñwalani phara ni tshi ḥalutshedza baisigiri ine na tama u i renga.
Thomani nga u pulanelia phara yanu.

Ni nga shumisa mafurase a u ḥalutshedza a tevhelaho arali ni tshi funa.

tswuku i re na zwitirepe zwa pinki

malinga a vhutswu ho dobelaho

zwipoko zwa siliva zwi no penya

mananga a phephulu a no penya na tirapa dza siliva

bele ya lutombo i no penya

mavhone matswuku a no vhonesa

Kha ri ñwale

Vhalani phara iyi ni talele maṭaluli oṭhe.

Musidzanyana a tsa a tshi tshi tshova baisigiri yawe ntswa i no penya. Yo vha i mpho yowe ya musi we a fara ñwaha wa vhufumiraru. O vha e na mavhudzi malapfu, a burauni, o songanaho e a vha a tshi leleda muyani u fhefhedaho. O thoma nga u vhona kholomo ya budzwana, a vhona nngu tshena dza vhukuse ha helele. Afha midavhini ho fhoma maluvha a ḥada. Lwendo ulu lwavhudivhudzi lwa mbo khunyelela.

Lo vha ḥuvha la manakanaka.

Deithi:

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa lithihi la maipfi aya.

Kha ri nwale

nga

kha

na

sa

ha

Baisigiri yanga i na bele _____ mananga. Ndo i fhiwa _____ muzwala wanga a no shuma Randburg _____ vhaiñwe vha khonani dzanga vha na dzavho. Nñe na khonani dzanga ri namela ri tshi tshimbila _____ bada u vhuya u swika _____ Mulanga. A huna tshi no takadza _____ u namela baisigiri ni vhanzhi ni tshi enda ni tshi sea _____ ndila. Shumani o wa a vhaisala _____ gona.

Kha ri nwale

Shandulani zwitatemende izwi zwi vhe mbudziso ni tshi shumisa maipfi a re zwitangeni.

Baisigiri tswuku ndi ya musidzana mulapfu. (nnyi)

O vha a tshi khou ṭoda u nambatedza makolo a no penya kha baisigiri yawe. (ngani)

Vha do nthengela baisigiri tshena matshelo. (mini)

Baisigiri yawe yo vhuya yo xa vhili ḫuvha le a ya mavhengeleni ngayo. (lini)

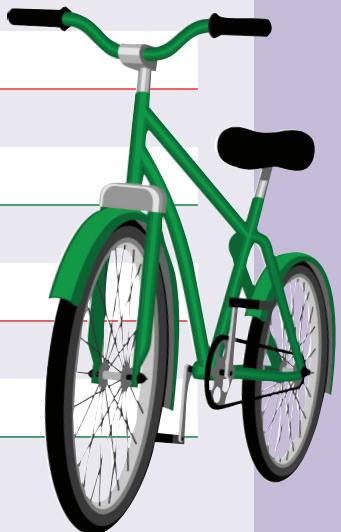
Ri do ya ha Mulanga nga baisigiri dzashu. (ngafhi)

Kha ri nwale

Shandulani maipfi o talelwaho a vhe kha khanedza.

Arali na nga khona nga u ṭavhanya ni do wa!

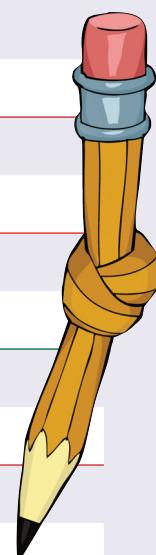

U do lila arali vha mu rengela baisigiri sa mpho ya ḫuvha la mabebo.

I khou na zwino ri tea u ṭwa nduni.

Muriwe na muriwe wa vhoiwe u tea u thetshela u namela baisigiri.

Baisigiri yawe i na bele lune a do kona u sevha vhathe.

TEACHER: Sign

Date

U ñwala nga vhunamelabaisigiri

Kha ri ambe

Lavhelesani mepe wa Afrika Tshipembe. Rerani nga vundu la hanu ni kha tshigwada tshañu. Ambani nga madzina a dorobo dzi re vunduni ili, kilima na zwikungavhathu.

Kha ri vhale Zwino lavhelesani mepe wa liphasi.

Dzina la shango	Vhathu	Saizi (Muelo) nga km ²
Afrika Tshipembe	50,59	1 221 037
Zimbabwe	12,97	390 757
Malawi	14,39	118 484
Mozambique	23,70	801 590
Algeria	37,90	2 381 741
Egypt	83,67	1 002 000
Nigeria	162,5	923 768
Uganda	34,13	241 550
Argentina	40,12	2 780 400
China	Biliyonidza 1,344	9 706 961
Hong Kong	7,18	1104
Brazil	201,03	8 514 877
United States	313,9	9 629 091
Australia	22,32	7 692 024
New Zealand	4,48	270 467
United Kingdom	62,74	242 900

Deithi:

Kha ri nwale

Lavhelesani mepe wa Afrika Tshipembe.

Hu na mavundu mangana Afrika Tshipembe? _____

Dzina ḥa vundu ḥa hanu ndi ḥifhio? _____

Dzina ḥa musanda wa vundu ḥa hanu ndi ḥifhio? _____

Ndi mavundu afhio a re tsini na lwanzhe? _____

Vunduni ḥa hanu hu na milambo? Bulani madzina ayo. _____

Fhethu hu no kunga vhaendelashango ndi hufhio vunduni ḥa hanu?

Zwino lavhelesani mepe na zwitatesitiki zwa manwe a mashango a ḥifhasi.

Ndi shango ḥifhio li re na vhathu vhangana? _____

Igipita li na vhathu vhanghi kana vhatuku kha vha Hong Kong? _____

Tshivhalo tsha vhathu vha United States tshi fhira tsha vhathu vha Afrika Tshipembe nga vhangana? _____

Ndi shango ḥifhio li re litukusa? _____

Malawi ndi lihulwane kana ndi lituku kha United Kingdom? _____

Ndi shango ḥifhio li re tsinitsini na Afrika Tshipembe? _____

Ndi shango ḥifhio li re kulekule na Afrika Tshipembe? _____

Ndi shango ḥifhio li re tsinitsini na United States? _____

Ndi mashango afhio ane na vhona u nga a a rotholesa? _____

Ndi mashango afhio ane na vhona u nga a a fhisesa? _____

Kha ri nwale

Livhanyani mirero iyi na zwine ya amba.

Nyavhumbwa wa dagaila wa kanda vho u vhumbaho.

Ri de ndi mbiđi ro vhona mavhala.

Nama khombetshedza i afhula khali.

U lača ngoma hu a langanwa.

Mmbwa ya ḥa iñwe a i noni.

Muthu a songo kombetshedza u ita zwithu zwine a sa zwi kone.

Wa vhaisa muñwe muthu u fhedza u songo vhuelwa nga tshithu.

U tshi litsha u ita zwithu zwa mulanga u tea u thoma wa vhudza vharñwe.

U thoma wa lavhelesa hune zwithu zwa do fhelela hone.

U nyadza muthu we a vhuya a u thusa.

TEACHER: Sign

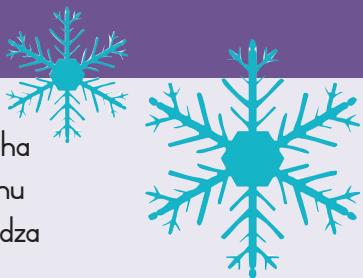
Date

Mañwalwa a u ḥalutshedza

Kha ri ñwale

Ni khou ya u ñwala phara dza u ḥalutshedza nga khalañwaha mbili: tshilimo na vhuria. Ni tea u thoma na pulana ni sa athu ñwala. Kha phara iñwe na iñwe, ñwalani maipfi a u ḥalutshedza e manzhi nga hune na kona.

Ni lingedze u shumisa limethafore lithihi kana lifanyisi kha ḥhalutshedzo dzanu.

U pulana

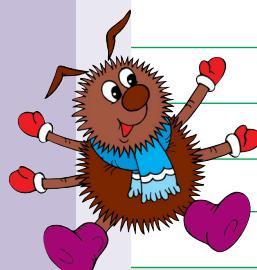

Kha ri ñwale

Tshilimo

Vhuria

Kha ri ñwale

Livhanyani ipfi la kuambele kwa musanda na zwine la amba.

Thingwana		Luhone lwa musanda
Makhwitha		Zwiliwa zwa musanda
Malinga		Tsimu ya musanda
Matø		Khali ya musanda
Dzunde		Khuhu dza musanda

Deithi:

Nangani maipfi a kuambele kwa musanda mararu ni a shumise mafhungoni ni tshi sumbedza zwine linwe na linwe la amba.

Talelani fhungodavhi la dzina fhungoni linwe na linwe ni ambe uri ndi nefhongo naa kana ndi tshiitwa tsha fhungo ilo.

Uri u do ya khuvhanganoni ya vhaswa zwo dina Mulingo.

Mary o ombedzela uri u do ambara dzhesi.

Fhungodavhi la dzina ndi tshigwada tsha maipfi a re na nefhongo na liiti. A li koni u ima nga lothe, fhedzi li a kona u shumiswa sa nefhongo kana tshiitwa tsha fhungo.

Ndi a zwi divha uri phindulo ndi ifhio.

Muthu ane a khou amba nga Tshaina u divha zwine a khou amba.

Vhekanyani maipfi a tevhelaho e kha thevhekano ya alifabethe ni kone u nwala mafhungo ni tshi shumisa mavhili a maipfi aya.

endela

edzisa

elekanya

emere

enda

Handwriting practice lines for the words endela, edzisa, elekanya, emere, and enda.

TEACHER: Sign

Date

Baisigiri inwevho

Kha ri ambe

Ni a pfa vhumvumvu?
Ni ita mini arali ni na vhumvumvu?

Ni ita mini ni tshi itela u thivhela vhumvumvu?

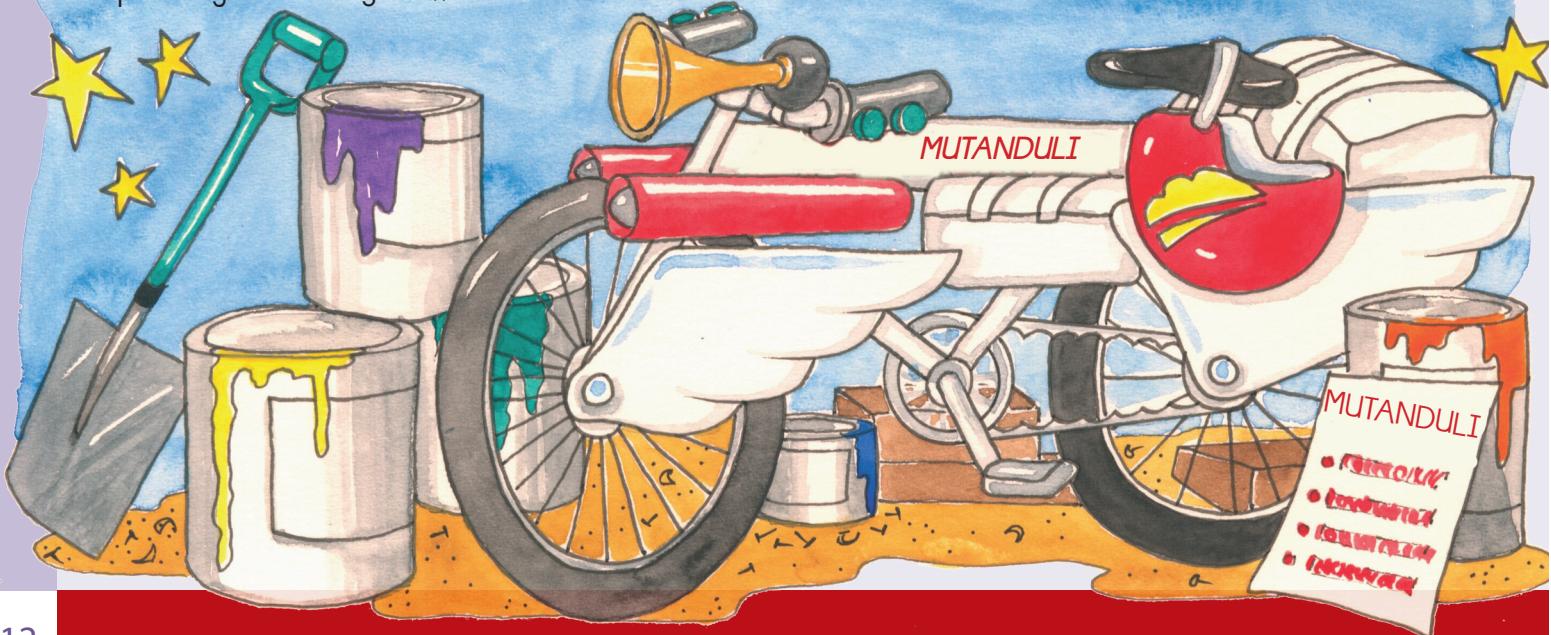
Vhudzani muñwe nga inwi uri hobi dzanu ndi dzifhio na uri ni takalela zwithu zwifhio?

Kha ri vhale

Ndo vha ndi na miñwaha ya fumithihi musi ndi tshi i vhona ngomu garatshini ya kale, i re na buse, **i sa tsha shumiswaho**. Tsho vha tshitihu tshe tsha vha tshi tshi do shandula vhutshilo hanga ha u bora. Mme anga vho vha vha tshi dzulela u mmbudza uri ndi nga si boree arali nda sumbedza dzangalelo litukutuku kha vhutshilo. Tshiñwe tshifhinga, musi ndi tshi khou fhenda masiañari a bugu dze mudededzi wanga vho **hanganeaho** vha mpha vha tshi ri thamusi dzi do **tutulavho** dzangalelo kha nne, nda zwi vhona uri u borea uhu hu si na mugumo a hu nga vhi ha tshothe.

Nga ngei bvungwi ha garatshi ho vha hu na baisigiri. Khayo ho ñwalwa nga maleñdere matswuku a no penya hapfi: **MUTANDULI**. Baisigiri iyi yo vha i na muvhala mutshena u no kombodza nahone i na zwigunubu zwinzhizwinzhi kha mananga ayo. Nothisi i songo dzumbamaho ye ya vha yo **disendeka** nga thini yo rusaho ya pennde ya mbo nkunga mató.

MUTANDULI

Baisigiri iyi i sa ngi dzinwe i na biriki fhetu hune na thoma u ḥoda hone biriki musi wa shishi: tsumbo, kha mañanga, fhasi ha sale, n̄ha ha pheivimennde, na n̄ha ha muri...

I na zwitshakatshaka zwinzhi hu tshi katelwa na:

- Phapha dzi no ḥaramuwa (mbili nga murahu na mbili nga phandā)
- Dzimisili (hedzi a si dza u vhulaha, dzi tou vha na zwigulu zwitshaku zwi re na fedā ngomu)
- Tsha u farelela (u itela dzibammbasini na musi hu tshi daiiviwa)
- Bele na founu dza n̄devheni (dzi ambaren - phosho i swika na kha desibebe dza 300)
- Zwisagana zwa myua na helimethe
Bai na musiamelo (zwa nyendo dza vhusiku)
- Dirinkhi dza zwipfapfapfa na khokho i no fhisa (dzo vhewa ngomu zwikumbuni ngomu furemeni)
- Khalikhuleitha ya tshikwamani, dayari na bugu ya nyolo
- Pharashuthi
- Buratsho ya manō na tshisibe tsha manō

PFESESANI: Ni songo shumisa izwi zwithu zwa tshipentshela nga nn̄da ha musi ni tshi ḥalukanya uri zwi shuma mini.

Emily Labran (wa miñwaha ya 10) tsho tou pambiwa

Talani mutalo ni livhanye maipti o zwifhadzwaho na zwine a amba.
Ñwalani maipti o zwifhadzaho dikishinarini yanu.

yo rusaho	dzi kala phosho
vho hanganeaho	zwitshavhane
vhengema	tikiwa nga tshinwe tshithu
gogodedzwa	muñadzi wa dethele
helimethe	vho dadaho
dzimisili	i si tsha shumiswaho
desibebe	u penya

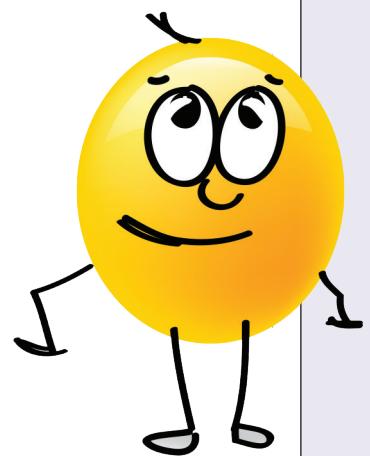

Baisigiri yanga

Kha ri ole

Tshikhali tshi re afho fhasi olani tshifanyiso tsha baisigiri ine na tama arali no vha ni nayo.

Kha ri nwale

Zwino nwalani phara dza u talutshedza baisigiri yanu.

Kha ri nwale

Nwalani tshirendo tshañu inwi muñe nga Afrika Tshipembe, ni tshi shumisa mafanyisi na mamethafore.

Thomani nga u humbula uri ni nga shumisa mafanyisi na mamethafore afhio a no amba nga Afrika Tshipembe. Shumisani maipfi ane a tevhelwa nga "sa" kana a rangwa phanda nga "ndi". Nangani maipfi ayo kha mutevhe u re afho fhasi, ni a nwale kha kholomo i re kha tsha monde tsha thebulu.

lo naka sa

li kunga sa

li fhisa sa

li a kanzwa sa

li thothona sa

Kha kholomo ya vhukati dzenisani madzina.

Nangani kha mutevhe kana ni shumise aqnu.

vhulada

mulilo

dzuvha

tshinoni

dzuvha

mulambo

mutoli

Kha kholomo i re kha tshanda tsha

u la nwali kha fhetu kana zwa u thaphudza.

Nangani kha mutevhe kana ni shumise zwanu.

dakani

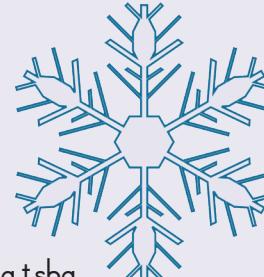
he ha fhufhurwa

li tshi kunga notshi

tshi tshi fha vhana ndondo

wa nandoni

thavhani ya mipfa

Lifanyisi ndi mbambedzo i sa moni ya zwithu zwivhili, hu tshi shumisa sa kana fana na.

Tsumbo: Afrika Tshipembe li fana na mulambo mulapfu wa lutombo.

Limethafore li vhambedza zwithu zwivhili li sa shumisa sa kana fana na, fhedzi li amba uri tshiñwe tshithu ndi tshiñwe ngatsho.

Tsumbo: Afrika Tshipembe ndi mulambo.

Afrika Tshipembe

li fhisa sa Ndi	mulilo	wa nandoni
--------------------	--------	------------

Kha ri nwale

Khethekanyani maipfi a bve madungo ni vhadele zwanda ipfi linwe na linwe.

Tsumbo: mu/da/ga/si: madungo mana

tshivhavhula

dzhangoni

Mpumalanga

Soweto

Gauteng

Limpopo

TEACHER: Sign

Date

Mulala wa Mandala

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso ni ambe ngatsho ni kha tshigwada tshanu.

Kha ri vhale

Kale Mandala ho vha hu na lukegulu. Lwe lwa vha lu tshi tsa lu tshi gonya na bada lwo hwala mabuto mavhili. Lu tshi edela fhasi ha miri vhusiku. Linwe duvha lwo vha lu tshi vuwa lu Khalavha, lwa tshimbila lu tshi pfuka Fondwe lwa fhira lwa ya swika Tshikombani. Linwe duvha lwa vuwa lu Tshikombani, lwa tshimbila lu tshi pfuka Fondwe lwa fhira lwa ya swika Khalavha.

Ha mbo vuwa phungo ya uri ndi muloi nahone wa lu vhona u shavhe, ngauri arali lwa ri "Madali anga" iwe wa sa lu fhe mudali, u do mbo di fa. Phungo iyi ya vha khulu, vhatu badani vha sa tsha tshimbila, vhukati ha Khalavha na Tshikombani.

Madali anga

Phungo ya lukegulu ya fhirela na Tshivhildulu, Shanzha, Phadzima, Vhulaudzi, Sijomu na Dzanani.

Vha Milaboni na Mudunungu vha si tsha tsa thavha. Vhengeleni Sijomu wulu dza fhele, vhatu vha tshi hota midali. Zwikolo hothe zwa valwa, vhana vha tshi shavha lukegulu lwa Mandala.

Mahosi vha fara tshi no kondà, musi shango lo hanganea. Lukegulu lwa Mandala lwa tsa lu tshi gonya, lu tshi nga a lu divhi tshitihu. Musi lu tshi awela fhasi ha muri murunzini, nzhivha dzi da dzi nnzhi, dza momela muri wothe. Izwi zwa mbo nanisa phungo. Vhengeleni Tshikombani a hu tshee na vharengi, Vho Musekwa vha do wa tshitoko.

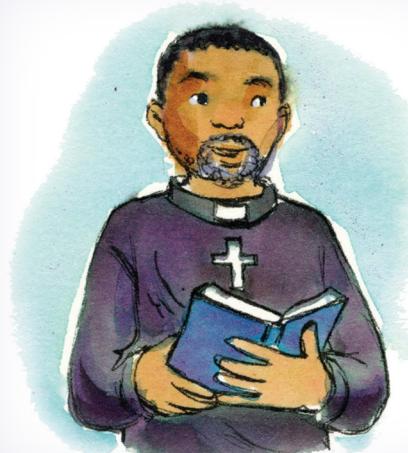
Vhafunzi Vho Masindi vha Dopeni vha luma mbilu, vha ya badani Mandala. Madali vho vha vha si na, hone vho vha vho fara Bivhili. Vha tshi swika vha lu vhona, lu tshi dedengela lu tshi da. Vhafunzi vha sendela nga zwituku, vha tangana murini wa munadzi. Lukegulu lwa mbo awela murunzini, nzhivha dza vha dzo swika. Zwa akhamadza vhafunzi, vha sendela Bivhili i tshandani. Lukegulu lwa lavhelesa Vhafunzi, nga matso o kamaho mitodzi. Vhafunzi vha tshi vhona vhulilela, mbilu ya khathuwa.

Lukegulu lwa si ambe zwa madali, lwa vhudzisa nga ipfi la u hevhedza, "Nwananga u ngafhi?"

Vhafunzi vha akhamala, vhe, "Nwana uflio, makhulu?"

"Nwananga we a bva Tshithuthuni a tshi gonya Khalavha mahola, na namusi ha athu vhuya."

Vhafunzi vha mbo pfesesa, uri matsina mukegulu u vhutulanai. Vhutulanai ha nwana wawe.

Deithi:

Kha ni ḥwale

Vhalani tshit̄ori hafhu ni fhindule mbudziso.

Muñwali wa tshit̄ori u amba nga Mulala wa Mandala. Ni tshi shumisa mai pfī aŋu, ambanī uri ni vhona u nga mulala zwi amba mini.

Ni vhona u nga ndi ngani uyu mulala a tshi tsa a tshi gonya badani? Bulani uri ngani.

Phungo ya madali i nga vha yo itiswa nga mini?

U vha hone ha phungo iyi zwi ni vhudza mimi nga vhutendatenda ha vhathu?

Ndi ndowelo yavhuđi? Tikedzani phindulo yanu.

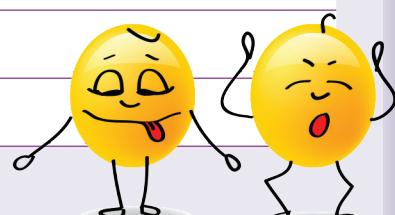
Ndi nga mini hu tshi pfī Vho Musekwa vha ḥo wa tshit̄oko?

Neani mafhungo aya ḥohoho i sa fani na ya muñwali.

Ni vhona fhethuvhupo hu ha ngafhi? Tikedzani phindulo yanu.

Muñwali u ri vhudza uri vhathu vha Milaboni na Muđunungu a vha tsha tsa thavha. Nwalani phara ni tshi ḥalutshedza uri ni vhona u nga vho itiswa nga mini.

TEACHER: Sign

Date

Muthu wanga

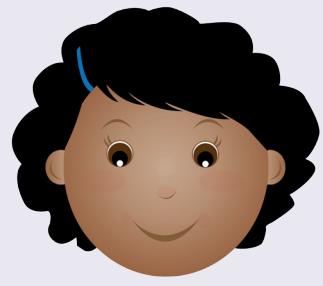
Livhanyani maipfi a re kha tsha monde na maipfi kana mafurase a re kha tsha u la.
Nwalani maipfi o swif'hadzaho dikishinarini yanu.

nzhivha	ndila ye muthu/tshipuka tsha tshimbila ngayo
vhulilela	zwiñoni zwi no wela kha lushaka lwa maivha
hanganea	u tshimbila nga u ongolowa
dedengela	khofheni, he mitodzi ya elela ya sia mitalo
vhutala	u sa ñivha zwine zwa nga ita

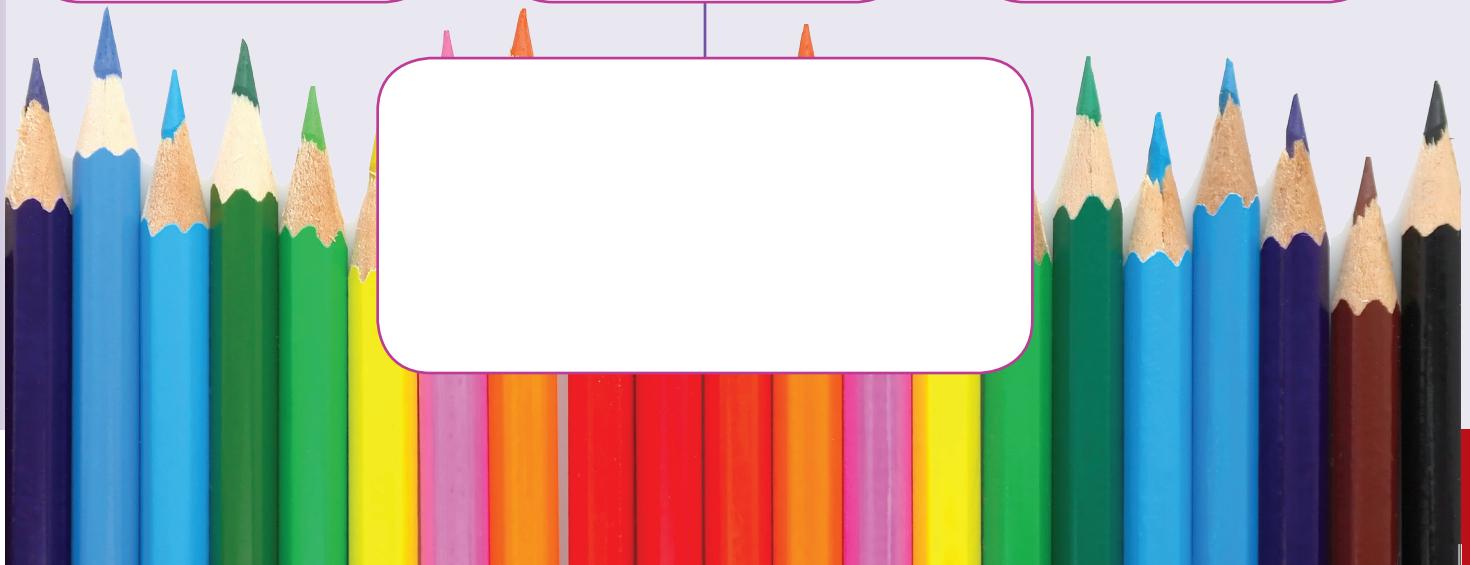

Ni khou ya u nwala tshitiori tshanu inwi muñe tshi no amba nga muñwe muthu ane
na mu ñivha kana wa u tou humbulela. Tshitiori tshanu tshi tea u vha na phara dzi
no swika nña.

Thomani nga u pulanela tshitiori ni tshi shumisa mepe uyu wa muhumbulo.

Muthu wanga

Deithi:

Zwino ንውልኑ tshit̄ori tshan̄u. Musi no no fhedza, humbelani khonani yanu a tshi sedze khathihi na u tshi dzudzanya.

TEACHER: Sign

n

Date

119

Itani bena ya u ḥanganedza vhathu

Kha ri ambe

No no vhuya na renga zwishumiswa zwa u ita tshirwe tshithu na fhedza ni songo tevhedza ndaela dza kuitele? Ḥalutshedzani kilasi uri ho bvelela mini. Itshe tshithu no fhedza no tshi ita sa zwe na vha no lavhelela?

Kha ri vhale

No pfa u pfu hu na musidzana muswa a no khou ḫa kilasini ya vhoiwe. No the nga kilasi na humbula u ita bena ya u mu ḥanganedza. Tevhelani ndaela idzi.

Thomani nga u ita tshikwea tsha vhofhaudaye.

Ni tea u vha na:

- dayi ya malabi ya mivhalavhala (dayi na madi a rotholaho)
- vhulekere
- magilavu a raba
- mavhulu
- madi a bommbini
- labi litshena la tshikwea tsha l m
- lutambo
- dzimaka dzi sa phumuwi dza mivhalavhala
- tshitepu lu na zwitepu lu

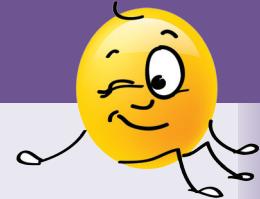
Ni tea u ita mini:

Vhofhani labi ni tshi tevhela dizaini ine na khou ḫoda. Lavhelesani dzidizaini dzi re kha zwifanyiso zwi re kha rou ya u thoma. Rou ya vhuvhili i ni sumbedza kuitelwe kwa dizaini idzi.

thase	mitalo	zwitendeledzi

Deithi:

Lugisani dayi ni tshi tevhedza ndaela. Ambarani magilavu a u tsireledza zwanda, dayi i a vhaisa lukanda. Tevhedzani vhlondoti ha u ditsireledza.

Lovheyani labi dayini lwa minete ya fumbili. Arali labi ja dzula tshifhinga tshilapfu dayini, mivhala i vha yo dombela zwavhu. Nulani labi dayini ni li tukise nga madi a no rothola a bommbini u swika madini hu si tshe na muvhala.

Vhofhololani na u bvisa vhulekere na mimavhuuri ni vhone u naka ha dizaini yanu! Dizaini mbili dzi nga si fane nahone ni nga kona u ita makolo a sa fani nge na tanganya kuitele kwo fhambananaho.

Zwino nwalandi mulaedza

Ni khou todou nwala mulaedza u no ri "No tanganedzwa kilasini yashu". Nwalani ledere lithihi ja mulaedza kha tshikwea. Shumisani dzimaka dzi sa phumuwi dza mivhalavhala kha u nwala maledere.

Petani mupeto wa l cm nga ntsha ha tshikwea. U peretedzeni nga zwitepulu. Dzhenisani zwikwea zwothe ni ite mulaedza u no ri "No tanganedzwa kilasini yashu". Lunzhedzani lutambo afha kha mipeto uri ni tumekanye zwikwea. Nembeledzani mulaedza.

Kha ri nwale

Lavhelesani ndaela.

Ni khou todou ita zwitendeledzi. Ni do shumisa mini?

Hu bvelela mini kha mivhala arali na nga lovhea labi tshifhinga tshilapfu?

Muvhala u songo dombelaho ni nga u itisa hani?

Arali ha nga da muthu muswa kiasini yanu, ni nga ita mini uri uyu muthu a pfe o tanganedzwa?

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa maipfi anu.

Vhaiti vha vhofhaudaye vha lovhea labi dayini lwa minete ya fumbili _____

Vha ita ngaurali ngauri vha toda _____

Arali vha tshi toda muvhala u songo dombelaho vha _____

Vhofhaudaye ndi _____

TEACHER: Sign

Date

U ñwala ndaela

Livhanyani ipfi ñinwe na ñinwe li re na muvhala na ñifhambanyi lalo.
Talelani ñifhambanyi.

vhulondoti	vhuronwane	thogomelo	mashithe	thanngela
þanganya	putela	vanganya	vhilinganya	vilinganya
vhof hololani	tandululani	pfunululani	putululani	remelani
dizainani	vhumbani	vhekanyani	itani	rungani
labi	luvhemba	bala	sila	saga

Ñwalani mutevhe wa ndaela dza u ita bena ya u þanganedza vhathe. Shumisani maiti a ndaela. Ni vhe na vhutanzi uri ndaela dzañu dzi tevhekana nga ngona.

- I. Vhofhani labi nga vhulekere no dzenisa na mimavhulu,

2.

Tagedzelani thangi na mitshila maipfini aya ni kone u vhumba mafhingo nga maipfi ayo.

kuitele

ðivhudza

dayini

vhofhisa

Deithi:

Kha ri nwale

Talani mutalo ni tshi tuma madzina a re kha tsha monde na ipfi line ja yelanesa nalo. Ni kone u nwala mafhungo nga maipfi mararu a no bva kha tsha monde.

Mavhuvhisi ndi musi tshithu
tshi sa vhidziwi nga dzina latsho
tshi tshi vhidzwa nga tshithu tshi no
yelana natsho.
Tsumbo: "Khali yo vhibva" hune "khali"
a amba "vhuswa".

muthangala	tshithu tshi no khakhasi
ndimi	ANC
u fhenda	u dzhena tshikolo
tshipopola	nyambo nnzhi
Luthuli House	munna mulapfu

Kha ri nwale

Nwalululani mafhungo ni tshi shumisa maiti one.

Nne (ndi a tenda/tshi a tenda) uri tshuñwahaya yashu yo ñalesa.

Uyu (u tendelana/vha tendelana) na nne.

I nga (i ño na/yo na) matshelo.

Avha vhatu vha nga (vho xela/zwo xela).

Khezwi inwi (ni sa kholwi/vha sa kholwi) zwe na pfa?

TEACHER: Sign

Date

123

U tevhela ndaela

Kha ri ambe

No no vhuya na ita tshiñwe tshithu nga zwanda.

Kha ri vhale

TSHITIMBI (VHULUNGU) TSHANGA TSHA IGIPITA

Ni tea u vha na

- vhupaipi ha phasta
- lutambo
- ɳelete i re na buli lìhulwane
- pennde dza mivhalavhala

Tsha u thoma, t̄hukhulanî tshipiða tsha lutambo lune lwa ðo lu haka mukuloni nahone lu lulapfu lune lwa vhofhea.

Zwino penndani vhupaipi ha phasta uri vhu fane na vhulungu. Vhaigipita vha kalekale vho vha vha tshi funesa muvhala wa lutambo wo dombelaho. Wanani zwifanyiso zwa vhulungu ha Igipita la kale na mabengele ni wane uri ndi mivhala ifhio miñwe ye ya shumiswa.

Lunzhedzani lutambo kha ɳelete.

Musi pennde yo no oma kha malungu añu a phasta, lunzhedzani lutambo nga vhuronwane u swika lu tshi ðala. Ni eelewe u sia lutambo nga matungo vhuvhili hao lwa pfunelo. Pfunelani (vhofhani) t̄hodzi vhuvhili hadzo u itela u khunyeledza tshitimbi (vhulungu) tshanu.

U bika madabula o sukiwaho

- 1 Vhadani madabula ni a tshetshelele a bve zwipidapida.
- 2 Shelani madi ni a vhilise lwa minete ya fumiñhanu u swika a tshi vhibva.
- 3 Shululelani madabula aya o vhibvaho tshigodeloni no shela na kugenzu kwa batha, kota ya khaphu ya mafhi na munø muñukuñku.
- 4 Sukani madabula nga tshisukamadabula u swika a tshi vha bwindi lo dziaho.

Deithi:

Kha ri nwale

Ni khou ya u ita zwithu zwivhili zwifhio?

Sethe idzi mbili dza ndaela dzi fana ngafhi?

Sethe idzi mbili dza ndaela dzi fhambana ngafhi?

Ndi sethe ifhio ya ndaela ine na vhona i tshi tevhelelea? Bulani uri ngani.

Ni nga ambara vhulungu ho itwaho nga vhupaipi ha phasta? Bulani uri ngani.

Ni nga pennda vhulungu hanu ha phasta nga muvhala ufhio? Bulani uri ndi nga mini no nanga uyu muvhala.

Ndi nga mini ni tshi tea u sia ṫhodzi dzo linganelaho musi ni tshi ita vhulungu?

Ni vhona u nga ndivho ya mariwalwa a ndaela ndi ifhio? Itani thiki kha mafhungomatsivhudzi ane na vhona e na mushumo.

Ndaela na kuitile kwa zwithu zwi ri fha tsumbandila dza maga nga maga dza u ita tshithu.

Dzi nwalelwa u ri thusa u ita zwithu nga ndila yone (nga ngona).

Ndaela na milayo zwi a kona u nwalwa nga ndila nnzhi.

Nyolo na zwifanyiso zwi nga shumiswa na zwone.

Ndaela dzi anetshela tshitiori.

Dzi ni vhudza zwiñwe nga muthu we a nwala ndaela idzi.

Zwino bulani uri ndi nga mini ni tshi vhona mafhungomatsivhudzi e na sa a itele thiki a si na mushumo.

TEACHER: Sign

Date

U ñwalulula ndaela

Lavhelesani ndaela dza u ita tshitimbi (vhulungu) tsha Igipita. Ñwalululani ndaela ni tshi shumisa maipfi a tevhelaho:

Tsha u thoma

Ubva afho

Ha tevhela

Tsha u fhedza

Zwino ñwalululani ndaela, nga thevhekano yo teaho, sa ndaela dzo nomboriwaho.

Ni shumise maiti a ndaela

I. Thukhulanî

Kha ri nwale

Talelani fhungodavhitsinde ni tangedzele fhungodavhi litikedzi fhungoni linwe na linwe kha a tevhelaho.

A thi nga yi, arali inwi ni sa yi.

A gidima a tshi bva, bege yo mu sala murahu.

Arali ndi si thuswe nga khonani yanga, vhulungu ha Igipita ho vha hu tshi do mmbalela.

Nge a vha a tshi khou lila thuso ya u ita madabula o sukiwaho, o vho tou lindela mme awe.

A si na we a mu thusa, o mbo di fhedzisa vhulungu hawe.

Kha ri nwale

Fhungoni linwe na linwe kha a tevhelaho hu na lifurase litikedzi line la ri fha mafhungomatsivhudzi nyana.

Dzhenisani khoma kha matungo otthe a lifurase litikedzi.

Nwananyana wa tshikolo we a vha o pakata bege o gidima a tshi tsa.

Vhatu vhanzhivhanzhi hu tshi katelwa na vhaswa vha khou guda u shumisa smart phone.

Muri we wa vha u tshi khou dzungudzwa nga muya wo mbo di wa.

Zwa u fhedzisela zwe nda elekanya ndi sa athu farwa nga khofhe ho vha uri ndi tea u nea vhulungu hanga muvhalade.

Holodei ya musi tshikolo tsho vala tshilomo i a takadza.

Kha ri nwale

Itani thiki kha ipfi li re lone phereni dzi re afho fhasi. Ni kone u nwala mafhungo anu inwi munye nga maipfi mararu e na nanga.

si na/sina

na hone/nahone

ipfi/i pfi

zwa vhu di/zwavhu di

a wela/awela

tshi sa/tshisa

Fhungodavhi ndi tshigwada tsha maipfi tshi re na nefhungo na liiti.

Fhungodavhitsinde li a kona u ima nga lothe sa fhungo lo fhelelaho ngauri li na muhumbulo wo fhelelaho.

Tsumbo: Ndi imba ndi tshi tambo.

Fhungodavhi litikedzi kana **fhungodavhi litevheli** li na nefhungo na liiti fhedzi a li na muhumbulo wo fhelelaho.

Tsumbo: Bugu ye nda renga vhege yo fhiraho yo vha i sa takadzi.

Lifurase ndi tshigwada tsha maipfi tshine tsha shuma sa thinwaipf i nga tshothe. Tshi na nefhungo kana liiti, fhedzi hu si vhuvhili hazwo.

Tsumbo: **U thoma tshikolo tshiswa** zwi a konda.

Kha ri ambe

Ni takalela zwiliwa zwifhio?

Talutshedzani tshigwada tshañu kubikele kwa zwiliwa zwine na zwi takaleesa.
Vhatu vhothe vha tshigwada tshañu vho kona u pfectesa ndaela dzañu?

Kha ri vhale

Thumbuni a hu na tshithu, zwino thumbu i rumela mulaedza vhuluvhini wa uri "Dangani a hu na tshithu, ndi na ndala!" Khathihhi fhedzi vhuluvhi hu mbo di rumela mulaedza u tshi tshimbila na muvhili wothe hu tshi pf. "Tshifhinga tsha u switula tsho swika. Tshimbilani ni yo la u itela uri thumbu i sa tsha pfa ndala."

Milenzhe i mbo hwalela i tshi ya bafurumu u itela uri ni tambe zwanda u bva afho ya livha khishini u la. Milenzhe yeneyi i dovha ya khothea kha magona u itela uri ni kone u dzula tafulani. Matu anu a mbo vhonaha zwiliwa zwi re tafulani, ningo ya pfa munukho wa zwiliwa ngeno vhuluvhi vhu tshi vhidzela thumbu he, "Zwilliwa khezwo zwi ndilani!"

Thumbu ya takala nga maanda ya mbo thoma u disungusedza yo lindela. Ni mbo dipfa nangoho thumbuni hu tshi bidigama na kona u pfectesa uri nangoho ndala ndi khulu.

Vhuluvhi hu sumbedzwa zwiliwa zwi re phuleithini yanu ha rumela mulaedza thumbuni hafhu. Mulomo wa mbo thoma u ritha mare, na thoma u milela lune thumbu ya tou nana u takalesa. Vhuluvhi hanu zwino hu mushumoni muhulu wa u vhudza mirado yote ya muvhili uri ite mini nga tshifhinga tshithihi. Zwanda zwa mbo imela ntsha uri zwi dobe forogo na lufhangka lebula. Zwanda zwa dovha zwa takutshedza zwi tshi tshea zwiliwa zwa bva zwipidapida. Musi zwanda zwo no fhedza u tshea, zwi isa zwiliwa mulomoni. Na thoma u shenga zwino manu a tshi shenga ngeno lulimi lu tshi khou thetshela: u tapitela, u dunga, muo kana u vhavha.

Lulimi lu dovha lwa swaledzela zwiliwa mulomoni u itela u vha na vhutanzi uri zwo sindiwa lune zwa vho miela. Mukulo u mbo di mila u tshi tsitsa thumbuni, thumbu ya mbo kwanya zwiliwa uri zwi tukufhale tshothhe lune zwa kona u dzhena malani zwa kona u phadalala na muvhili wothe.

Musi ni tshi khou ita zwothe hezwi, ni a kona u haseledza na vharive, na pfa, na vhona na u fema. Maf'af'hu anu a hohela mya khanani a dovha a u bvisa, mbilu yanu i divhitha i tshi bommba malofha a no tendeleka na muvhili wanu wothe. Vhuluvhi ndi malogwane, wa okhestra ya mirado yote ya muvhili wanu, yote i tshi shumisana u itela vhuthihi.

Deithi:

Kha ri nwale

Fhindulani mbudziso idzi dzi no kwama phara iyi.

Talutshedzani uri hu itea mini muvhilini wañu musi ni na ndala.

Vhuluvhi hu vha malogwane nga ndilade kha muñhadulano wa muvhili wañu?

Nwalani zwithu zwe fhambananaho zwine na nga ita musi ni tshi khou ja.

"Muvhili wañu ndi okhestra" ndi limethafore. Muvhili u khou vhambedzwa na okhestra hu sa shumiswi maipfi "sa" kana "u fana na". Shandulani limethafore ili li vhe lipfanisi ni li shumise fhungoni lanu inwi munę.

Ni vhona u nga hu nga bvelela mini arali miñwe mirado ya muvhili i sa shumi zwavhuđi ngauri a ni i vhavhaleli?

Vhalululani phara ila ni kone u nwala mafhungomatsivhudzi ayo, ni tshi thoma musi ni tshi t̄amba zwanda, ni zwi nwale sa ndaela. Ni songo hangwa u nombora ndaela dzañu na u shumisa maiti a ndaela. Ro dzula ro ni itela ndaela mbili.

1.	Tambani zwanda.
2.	Dzulani t̄afulani.
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	

Mutevhemuṭoli

NDI A KONA

u amba nga u sa tevhedza
ndaela

u vhala ndaela

u fhindula mbudziso

u buła mihumulo

u fhedzisa mafhuno

u topola mafhambanyi

u ḥwala ndaela dzi
kha zwivhumbeo zwe
fhambananaho

u shumisa tshifhinga (limudi)
tsha ndaela

u topola thangi na mitshila

u vhumba mafhuno

u shumisa mavhuvhisi

u ḥwalulula mafhuno ndi
tshi shumisa maiti one

u topola phambano vhukati
ha maṇwala

u ta uri kha maṇwala
mavhili, ndi afhio ane a re
khagala a ḥalutshedza uri
ngani

u ḥalukanya ndivho ya
maṇwala a ndaela

u topola mafhungodavhi
tsinde na mafhungodavhi
matikedzi

U topola mafurase

u peleṭa maipfi nga ngona

u ḥea ndaela dzi no pfala

u ḥwala notsi dza u pulanelia
ndaela

u rera nga zwiṭori zwine nda
tama u vhala

u sika mepe wa mihumulo,
u pulanelia na u ḥwala
tshiṭori

Inwi ni wa tchipentshela.

Muvhili wanu wothe ndi wa tchipentshela.

Muvhili wanu ndi wanu!

A HUNA
MUTHU
o teaho u
kwama
vhudzimu
hanu.

**Arali muṇwe muthu a nga kwama
vhudzimu hanu, vhudzani vhanwe.**

**Arali muṇwe muthu a nga
ni itisa zwithu zwine ni si
zwi fune, vhudzani vhanwe.**

Hune na nga founela
hone ni tshi ḥoda thuso:

Child Line: 0800 05 55 55

Life Line: 0861 322 322

SAPS Crime Stop: 086 00 10111

Nomboro ya shishi ya SAPS: 10111

**Nomboro ya Vha Tsireledzo ya Vhana:
012 393 2359/2362/2363**

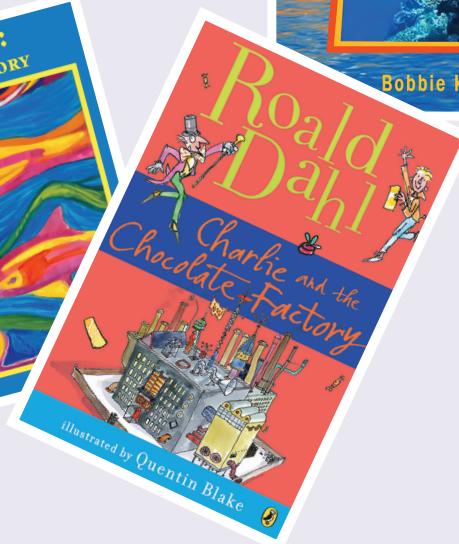
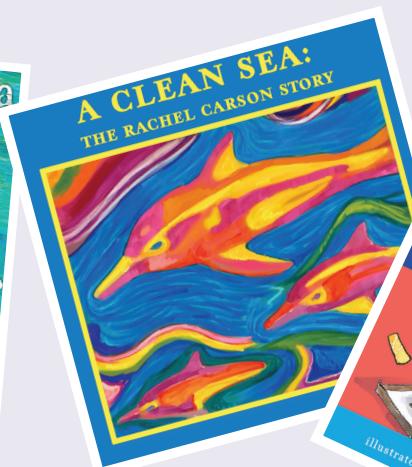
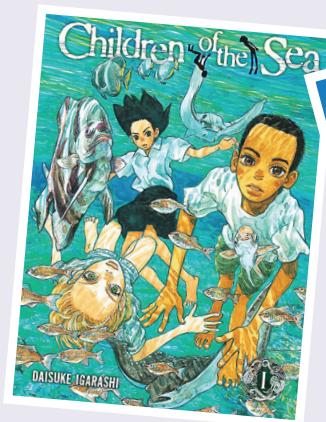
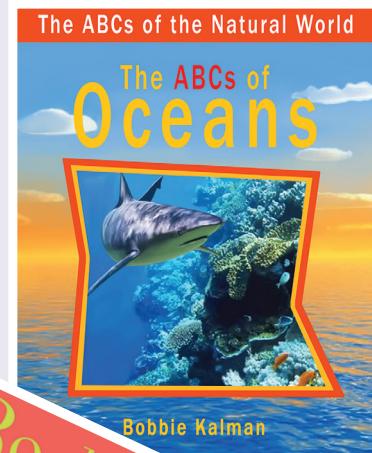
Preparing to write a story

What stories do you like to read?

Tell your friend what kind of story you like the most.

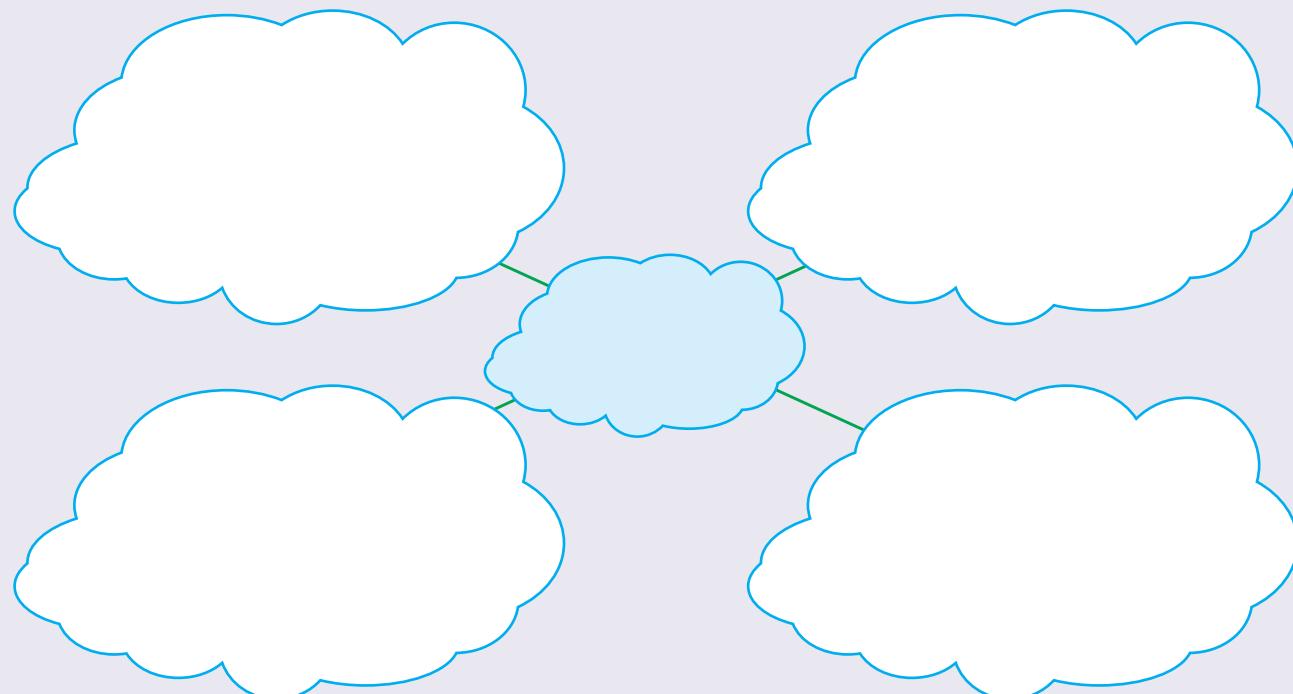
Do you like fairy tales? Or perhaps you like stories about famous people?

Do you like stories about different places? Or do you prefer stories that are about real things?

You are going to write your own story.

But first, use this mind map to plan your story.

Let's write a story

Talk to your friend about a story you really liked.

Talk about the characters in the story.

Say what you liked most about the story.

Did the story give you information?

Write a summary of your own story.

What will it be about?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Who will your main characters be?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

What information will you give?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Fun

Cut out the next page. Make a book. On the cover, write the title of the book.

Put your name under the title, because you are the writer. Draw a picture on the cover.

Now write your story with a beginning, a middle and an end.

BACK COVER

ABOUT THE WRITER

Write your name here.

Write your age here.

Write where you live.

8

COVER

Draw a picture here.

Write the name of the book here.

Fill in your name (you are the writer).

1

STEP 4: cut on the solid line after you have stapled your book

STEP 1: fold on the dotted line

5

4

Continue with your story here.

Continue with your story here.

Draw a picture here.

Draw a picture here.

Draw a picture here.

Draw a picture here.

Start writing your story here and go on to page 3.

Continue with your story here.

2

7

3

9

Write the middle of your story here and on page 4.

Say what happens at the end of your story here and on page 7.

Draw picture here.

Draw picture here.